فرمان طلب فرستاده و خاقانی قصیده معذرت گفته ارسال داشته بعد از آن
نفرت از سلطان پیوسته و چندگاه بادیه بسر برده آخر حال به تبریز منزوی گشته و
بطاعت و عبادت مشغول گشته مولوی جامی در نفحات او را در سلک طایفه صوفیه ذکر
کرده قبرش در سرخاب تبریز است و در اکثر کتب وفاتش [illegible] ثمانین و خمسمائه
مرقوم است اما از تحقیق صاحب حبیب السیر معلوم میشود که خاقانی تا حدود سنه تسعین و
خمسمائه در قید حیات بوده و در نفحات گفته که وی در زمان خلافت المستضیء بامر الله
عباسی بوده و مدح وی گفته و وفات مستضیء در خمس و سبعین و خمسمائه بوده والله اعلم
وقتی این بیت حسن اللطف بخاقان فرستاد ؏ وشقی ده که در برم گیرد
یا وشاقی که در برش گیرم + وشق پوستین باشد و وشاق بالضم غلام امرد خاقان
شعری گفت که چرا امرد و سگ خواست و قصور در همت شاهی خیال کرد چون این خبر بخاقانی
رسید گفتی اول ندید که ده تن خاقان فرستاد که گناه از من نیست از کس است یعنی
من یا وشاقی گفته ام بیار یک نقطه و کس فعله یا وشاقی ساخته بیار دو نقطه خاقان
ازین لطیفه محظوظ شد و تلطف و انعام فرمود ـ دیوانش متداول است مولوی جامی

در صفات او را داخل شعر که اولیا نموده هر حال در کمال او سخن نیست شیخ الموحدین
عیسی ریاضی که ملک الشعرا عهد اکبر بادشاه بود دخیلی معتقد اوست - و امیر خسرو اعتقاد
تمام بکلام رضی الدین نیشاپوری دارد و حضرت مولانا جامی انوری را پیمبر سخن گفته
اما انصاف آنست که هر کس معتقد این فن اد عموضت معنوی و استعمال الفاظ
غیر مشهوره و اصطلاحات عرفی دیگر و طریق تعقید و لغز و آوردن ابیات عربی در کلام
خاقانی بسیار است و بارکی استعارات و سلاست عبارات در کلام رضی بیشتر
و دقت معانی و بستن معانی تازه در سخن انوری بی شمار است هر طور باشد
حضرت حکیم سنائی است رحمة الله علیه لهذا این بیت گفته

بدل می آمدم اندر جهان سنائی را
بدین دلیل پدر نام من بدیل نهاد

المقالة الاولی وهی تسمی بعرائس الفکر ومجالس الذکر

مائیم نطارگان غمناک	زین حقهٔ سپهر و مهرهٔ خاک
کین حقه و مهره تا بپاید	هر کینهٔ عمرے کشاید
وین لعبتهٔ که بر بساط دوران	مهره ربس است و حقه گردان
خود نیز لعبتان سحر کارند	که تا قسم و گاه قسمت دارند
وقت ست که وقت در سر آید	سیلاب عدم زور در آید
لت ست که مرکبان انجم	هم نعل فگند و هم سم
وقت ست که این چهار حمال	مهد تحفه نهد و سال
گردون بسط پلنگ گردد	گیتی نفس نهنگ گردد
از سیح روں بسیط افلاک	در رقص آمد معاصل خاک

فصل در خطاب ما آفتاب توجه محبت

اے مغرور داں روزہ داراں
جان داروئی علت ہشیاراں

اے کعبۂ رہرو آسمان را
وی زمزم آتشیں جہان را

مکائد شب رواں در میغ
پروانہ بقدرت آرمیدہ

از سہم تو در نقاب مصرا
مستوری صد ہزار رعنا

شکل تو معالم سپیدے
از ہیچ حدیقہ سر بسے

از بیم تو در دو گاہوارہ
دو ہندو طفل شیر خوارہ

مستش ما اوی سیر کردہ ہر جہت
عالم تو دیدہ ہفت درہفت

رنگی طرب اہل عالم ازتست
صد مہر گیاہ ہم ازتست

داردر تو روئی رومیاں آب
کیر در تو صد رنگیاں تاب

دیباچۂ روم زار تو رنگ
آئینۂ زنگبار تو رنگ

کودک وشی ترا است در سر
سر لوح زبر حد اخضر زر

از رستن تو داں ولایت
این ہفت صحیفہ پردہ آیت

وراست طریق مت شکست ازآبرو آرری گسست

آن مستس سری که خلق خوامد حرمت سسرا تو ؛ ندامد

رر دریط رتر سگے که در کرد کو در رح آئینه نظر کرد

فصل در خطاب با آفتاب بوجه نکوهش و ملامت

ای رنگ آمیز این گهر ؛ وی از تو گداز تسن صور ؛

ای دایهٔ نعمتان هر حس مشوقه رایگان هر کس

صاحب صدری ولیک خود رای در صف نعال هر جت جای

آن نور که سیه ریج ار سی از دیدهٔ من دریغ دار ی

این سیوه سترط دوستا لست این سنت قصد دشمنا لست

ستروان ر تو گرم رودتش اوقات من در گو سرد سیر ظلمات

لے منعسی نفس کشایم لے حوستس سمی ہوس ربایم

به جمسر سدوی دل از غم بر آتش ناری لب از دم

ناسده حلقهٔ در م لس نالسدهٔ روست کوسا حس

آوارچه ز اصل خشک سر بود | از بس لعیار چه سا ر بوده
پس ما که بودیم همسر آیم | کر ما د سنگ کمتر آیم
حیرت زده ام ز ظاهر حال | تا هیچ رسی آخر حال
پیچ آیت مصحفی ظهرارد | یا بد که کتابت تدسارد
ادرر گر هیچ بار دارم | تا بس چه زر ار کدام کام

فصل در خطاب با آفتاب وقتیکه در حمل آید

ای دائره گرد نقطه پرور | ای بوته داس ترازوی زر
ای شاهد عمر د ر جهان را | سلطان یک اسپه آسمان را
از دولت تیر یافته فر | ستتی ساعت زاده هفت کشور
شاهی و کمال تست مطلق | دارندهٔ صد هزار بیدق
دربین مسعار زین سوی تست | ماه اختری حور در پهلوی تست
حالات متباع ارغوان تن | زیر تو عروس ارغنون زن
والا گهری بسیط نامت | عالی نقطی محیط نامت

در کشش تو سحاب اخضر | جلباب و بدیع مضمر
سوسن ز تو شد بهار آثار | هم سبزه نمای هم نشان دار
بر چهره گسسته جوش تاب | طره تو کشی بر مصدران آب
نیلوفر ز تو دیده گشاد | از یک نظرش حیات افتاد
شبنم آن بر عسل رزان برآرد | تا روز بهار تو گذارد
از محرم تو تو کعبه او | او ساکن و پس بود تنک دیو
محرم گشته مشتاق وار | با کعبه کردید اقرب ستار
هر چند ازو رق نبات درست | بیابو فروار عاشق تست
نشان ز تو معتبر الطیور است | هم صوت طیور صبح صور است
بلبل دعای تست شب خیر | خاکستروام آتش انگیز
قمری ز تو پارسی زبان گشت | طوطی ز تو کارنامه خوان گشت
شد فاخته از تو یار سار وسے | موسیقیه نمای وا احرا کوسے
ستارک ز تو مطرب چمن گشت | هدهدی چهار تاره زن گشت

رودراز سر رہ رحیل کردہ مہماں کدہ سبیل کردہ

حیلت گر و ناقصان قادر تہمت گر و قاصدان قاہر

با راہ روان دلیل گشتہ لیس راہ رن خلیل گشتہ

خوش خندہ کر بر ہر پایش مدام ضحاک دہن واژدہا کام

آمیختہ وصلے فسردہ بی آب چون ماہیہ مرغ را قفس تاب

کژ چشم و چو سحر مائیہ چشم لا ملکہ چو کژدم از دلے چشم

جاسوس و عسس ہمیشہ ہر یک صد دست و ہزار ہیبتہ ہر یک

رمسان ہمہ ساکنانش منکر چون آب تر و چو آتش اشتر

در نکوہش محترمہ آن ولایت گوید

حتا باتش ملادری دار ہر چہرہ مشتاق بیل دیدار

تعوید دلش سامری وش دو داغش وصدران چو آتش

حمارالش حیات انگیز شیطان ساز و ملایک آمیز

ملحالش کتمدہ حنجر ہم حوان مسیح واد می حور

قصابی بس گلو بر حلق ‏— گلو بر کمان روان بر حلق

دوا فش حرام کاره ‏— حاکم لقمان در شوه خواره

جاه طلبش حسیس و مکار ‏— بو جهل دل و بلال دیدار

رسیدن نزدیک شهر و صفت فصیل و ورود ات مرعالی

گدشتم ازین شاه گیتان ‏— در طارم شان رقیب ایشان

پیرامن آن بلاد معظم ‏— دیدمش یکی فصیل محکم

صد مصر طرب بهر دو سیلش ‏— صد نیل روان دران فصیلش

گفتم که عراق نیل کے داشت ‏— یا تهتان فصیل کے داشت

گفت ندیم خاص سلطان ‏— اینجاست لشکر گهیان

زحسب حفاظت سیلش ‏— بر سو فصیل و راه سیلش

الحق ا صاوت حسین زرو ‏— سحر عدن از دو قلم بود

سیرش رحیال دوست کش تر ‏— دو قش، مر شک حنده خوشتر

خوش نکهت عیسی ازدم او ‏— تر طیت آدم از نم او

ور حو اب حوسر برار دادم — تحدید و صو کسد ند و ہم

دریائے محیط پیکار ش — محتاج رکوۃ حیتمد سارش

درحب صراحی کشادش — ں — ناعایت ترسے ماد ش

اعمر کہ جو گمد ناست ارگ — ناسدہ گند ناست سر تنگ

معیوں کم ار اشک حیتم اسے — سیحوں عرق دماع اسے

مرعائے او ہمائے سیما — ار مرتبہ مہمسال عستقا

حیمرش ہوائے بعر مرم — داؤد سملع و ناربہ دم

رھسرحط ستط اوکرحواہی — اصداف سمائے گوش ماہی

ستستا انگلی ہیتس سلیمان — ماہی حور او سیح رعواں

ہر لحط دساحل ارسیا ستس — ودداں مگمسد اہیا لس

راں و دداں سرگرمت افلاک — ہر دداں را سک تریاک

مریح چو حق ادر مگدا د — زاں دماں کرد وستہ کارد

آں ستر ب صاف راسے — ہر اللہ حوا مد حاں سیلسے

ارگاڈ رمیں ارسیدہ ۔ دربالش دوال برکشیدہ

پس ساحۃ راں دوال جو درنگ ۔ براسپ فلک حیاں صد تنگ

کاں مرکب گرچہ عرش پیروست ۔ بالاسے رُراہ ہمت اوست

می تاخت سراسے پردہ ارد و ر ۔ یوں درشب تیرہ مشعلۂ نو ر

آری شب تیرہ ہرچہ دورست ۔ نردیک سماید ارچہ دورست

نردیک ولیک طالباں را ۔ بس دور ولیک عاسا مرا

برگرد سرائی پردۂ خاص ۔ حلقہ زدہ سالکان ماخلاص

یوں آتش طور سوی موسیٰ ۔ نردیک وسے رسید لی لی

خاصاں ہمہ درسرائے پردہ ۔ ازرشتۂ جاں طناق کردہ

سرہنگاں آستاں گرفتہ ۔ ازمقرعہ زیں جہاں گرفتہ

درصفت مبارزان سلطان

صفہای سارزان نصرت ۔ ہرکوکہ صد ہزار کوکب

تیغ آختگاں پاک عنصر ۔ برتیغ نوشتہ یارب انصر

پرداختہ از جہاد اصغر — پس تاختہ ری جہاد اکبر

ہودہ سحر آتش آہیج — تیغ زباں زبانی از تیغ

یک حربہ و صد ہزار تاثیر — یک حربہ و صد ہزار تکبیر

شعر چو خرد نہادہ بر سر — شمشیر چو جاں گرفتہ در بر

بہ مرکب دستری ستایل — مریخ سلب زحل حمایل

یوں ریم آس رحم آہن — صد چشمہ کند چشم و تمس

در گوشہ داس فقاستاں — در بستہ ظماں چیہاستاں

ہر چیہ ز شعریاں ظماں — ملکہ فلک و مہ آفتاب لمس

استاد سرائی ہفت خشاں — شاگرد علام خاص ایشاں

در صفت اولیای حق

رنداں دہ دم سہر خرابات — سپلے کور کماں گہ مناجات

صافی دم و دُرد خوار ہر یک — سرمست و خرد سوار ہر یک

پروانۂ آتش سحرگاہ — دیوانۂ خانہ زاد درگاہ

نقش رخ زنان و داغ پرده | آن همه نقش یک شمرده
از بام بهشت سر کشیده | دو رخ مه و حسه عدر کشیده
حمامه مدیده در کشاده | کو مین مدوی گرد نهاده
سر جنگ زنان فارغ الذات | از مبیت و چهار رود ساعات
از مهر سرای صحت پرده | دل چون تاریخ سرد کرده
در رحم سپهر پیاده گرد | چهره چو ترنج آمده خورده
زان عرس که آبروی خسته | دو دست آبروے شکسته
مادیده زبانه زاتـالی | داوه زر آتش مرالی
بر عالم ستمرک از در شاه | بر خواده مرا که من الله

در صفت بارگاه سلطان

من بیتیس چنین سران گردن | گشته شمکش و مکش
سر بر سر خاکپای شان بست | چون خاک سوی جرعه تان بست
بهر دل شان هم از دل خوش | گه ملله دار گه سرکش

رسعرهٔ حاص شاں ہرباب — ده کاسه دست سحو دولاب
گر ماسه رمم لقب نهاده — صد پرچو کبوتراں کشاده
کر حون حسر آوری موده — ٦٠ دوُماسے چو عنکبوت بوده
واکاه چو عنکبوت کوتر — درماں ورقیب شاں بہردر
اررل دوادر آں اماکں — در مائیستی مودلیکں
دل رمت مارگاه سیداست — اسید قسمول شاه سیداست
من پیش مقرباں درگاه — انگشت زباں کر الله الله
اى حاصکیاں سحن تماراست — تعریف هم ارتماتواں جو است
امرور حواص شه تمائید — در حضرت شه سحن روائید
ارجنگ و مال واحسر پدم — در مارگه ستدف ریدم
تاارسر مارکاه امکاں — دریام دست لوس سلطاں
بیگفتم وکس تعیق سں سلے — درراه طلب رفیق سں سے
من برسر پائی عجز گرداں — مالیده پائی پائی مرداں

هم سعت رمیں دریں گیں اشت — تو هوای یکے رمیں داشت

ایں مهر شناس لشتر هوشس — وقف ادیست رقوسعروشس

مرگوشته اور سم اعیار — لائوهب ولائیساع سگار

ترسم کایں رارحاں گراسے — رقدر آری رقسدر داسے

مراجعت نمودن خاقانی بشروان و خبر یافتن شاد ازحقیقت حاتم وطلب نمودن

آحسر چومس سیرده حاتم — چوں حاتم یشت ساختم حم

کردم رکعات شکر جودش — رادم صلوات بر وجودش

ازحدمت آفتاب انور — رجعت کردم چو سعد اکبر

چوں گشتم مستقیم طالع — برتافتم ازعراق راجع

بارآمدم ازحد قهستان — درداں شروسواد شروان

بردی همه کس رحاتم مس — افسوں تیب و طلسم راد ل

ایں مهره لشهر مشتهر شد — خاقاں مرگ ماخبر شد

هر کو سوی جام ناکسان تاخت / حالی شد و جرعه کم ز کم یافت

باشد سر کاسهٔ عالم / چون جرعهٔ ناکسان کم از کم

هر کس که ز مرد طمع راند / در منع و عطای خلق درماند

حرصت که معاش مار تن اس / کاول دق دار و آخر آماس

پان ریزهٔ سفرهٔ خسان چیست / کف کفچهٔ دیگ ناکسان چیست

چون سگ در هر کسی است حاجت / زان چون دُم سگ کراهت راحت

این پایمالان ره اهل کار اند / سگسار و سرای سگسار اند

مردان رها و محتقر شان / طوق دُم سگ ز تاج سرشان

در راه هوای شوق آسان / از خدمت ناسزای ترسان

هر چشمهٔ تیره می فرود آی / چون تیر مگرش دُم میالای

از یک آب طهور تسلیم / از خاک نجس مکن تیمم

المقالة الثالثة فی وصف ملک و همدان و عراق و مدینة السلام
بغداد و ما یجز اصحابها و هی تسمی مستحق الاوتاد و مخاطب بالتمس اولاً

مرچوب سریرش ار دل پاک
ہنگا ستہ تخت اما حدیر ئک

حیترش فلک المحیط ہوا شد
تختش محل عیرشو اسد

آوارہ شدہ ازیں کہ بر عرش
کالسلطاں استوی علے العرش

زاں عرش توی نہاد شد دیں
میں آیت کرسے اے فلک مس

طغرا ستس سپہر صولت آمد
ابروئے عروس دولت آمد

نسخ نقش مرود طعدا
زیر ابرو است چشم میا

گردوں ہزار لب سحدہ ید
کاں حرم ہلال سخنہ دیۃ

یاسیں صفت است نام والاش
نوں والقلم است شکل طغراش

در بیچ گراسہ دیدہ ادایں
نوں والقلمے ندائے یاسیں

ار نوک قلم ندا نسہ ماہ
موقت کرا عقمیت ما قند

تیا لرزہ وصرع آسماں دید
ار توقیعش مساحت تعوید

حرم دل آسماں گریباں
تعویذ مریس اوست سلطاں

آوردہ دست کوثر آ مسیح
حباب مریرسایۂ تپح

٦١

دارای مدی علای دولت — دریا صلت و نهنگ صولت

آں امر گوهر مروت — آں گوهر افسر فتوت

آں ناک سلالهٔ جلالت — آں صدر شماعت و رسالت

واقف رحمان همیں لطیفه — بهتر خلف از بنین خلیفه

قطبی رستہ آفتاب عرا — بوالقاسم دو تراب و دهرا

دوراں کہ آسماں داد است — ایں قطب کہ آفتاب راد است

گر سبز مهیت مادر آورد — قطبے کہ رسید آسماں گرد

ایں قطب کلید دیں و داد است — بر ما در آسماں کشاد است

سد در آسماں شد ار هم — شد چوں شب قدر رود عالم

راں هر سے دریں ممالک — لقد است تنزل الملائک

در مدح امام اکرم اعلم مجد الدین خلیل

مجد الدیں کا سماں کشا یست — عکس کش آفتاب را یست

دارد کش ار سماے جاوید — صد سجدهٔ تیر دور چو خورشید

بر معصره آن کف دل افروز — شیرآلود است جامهٔ روز

زان شیر برید مه مسیحا — یک ذره از آن ملود کو یا

زراکه چون چشم روش آید — شیرا که اوش جست باید

چون نیست محمد رضیع تقدیر — زانگشت جلیل رادل شیر

محمدالدین کو جلیل بیعے است — کز شیر وهه کفش عجب نیست

شد حالقه صفا ضمیرش — زان عالم سیر خواند شیرش

زین پیش فرشتگی بهاس بود — این حصر لباس دیو سان بود

تا محمدالدین بوعظ خواندش — از شیطانی اثر نماندش

در مدح سید ملک السادات محمدالدین

سید کوهی است کوه امکان — حضرت بحر نیست بحر احسان

کوهی دیده کوه ملحار نوح — بحری دیده بحر مستقر روح

بحر ملکوت در کرانش — عالم چو جزیره در میانش

هر هست خشان چو جاشنه زرهی — هر هست اسمار عرلو ذروے

ان حسرو که کل عالم ازو حاست	آن رکن کانشاهی دین کند راست
سرداں معالم یقیں باو راست	سردار عناد معلمین آو ست
خود واسطه است در ره دیں	از آل عباس و آل یاسین
ری حاک درش نفوس را لا	داود میام کا نظر و ثا
گردوں رسعاوی که استق	طلقیت سرائے آمد ستق
ویں دهر کز دست رستکاری	استاد سرائے طلقت داری
ویں جسم زمین ساکن ارکان	چون شاه میان طلقت گردان
تا راسے خلیفه رس دو مایه	تا ساسد علم طلقت و جایه
چون کعبه مقیم در حجاست	چون قرآن عشر بن بقاست
وانگاه چو کعبه و چو قرآن	مخدوم و امام اهل ایمان
زاده ز جهان وار جهان ه	عم زاده مصطفی جهان ه
ماهمش آفتاب ما جیبه	هم دولت مصطفی است آیین بیر
سخت ارلش امد نقاد ال	زین هم برکات مصطفی دان

دائم سفسه حمار کرده ی		چون حضر حجیمه ار جوروی
اول رعـراق درگرمی		مردرگه شه مقمه گرستی
ار بهر سجود در گه ستاده		را کج گستی چو دال درگاه
هم جهت رش حویش وهم راں		رہتاں کرده ی بدارع سلطاں
رویت رعراق نامت در حال		چوں قاف عراق حال احلال
شد حاکی عراق لعل بحست	حالی	شد عیں عراق لعل رحست
رعیں عـراق لعل وار است	فار	ل حاک عـراق لعل لمراست
ار حاک عراق درگذشتی		راه لعبداد درلوستی
دیدی حـرم حلافت آباد		درعرصه باع داد بغداد
بی دار حلاو تامتی رو ی		زاں حاک چوماه یاستی توی
مردست حلیفه بوسه داد ی	ر اوزهادی	بر چشمه دحله وا کشادی
زاں دست هراز چشمه زاده است		وحله لقب یکی فتاده است
زاسحا سر میل کوفه دادی	۱	برمشهد کوفه حافتادی

در مادیہ تا حستی حرب وار		ہرکوبہ چسح ناقر رفتار
ر دشت عرب مکاں گرمتی		الحرام عراقیاں گرمتی
در مکہ مقیم کرد بودی		سیعی حمد ش کہ ربودہ ہی
را سعامعد مدینہ کردی		گہ ہرماں ہرمنیہ گردی
ہر کو کعب مدینہ سید		چید دولت سرمدی رمید
یدی رمیاں ر دو ر یاسیں		دار خط مدینہ صورت دیں
سولس مدینہ لیس سعو النس		رصورت دس لو دمیالتی
اکنوں ہم ازیں قدم یک گام		ررں بمدینہ تا حد شام

در مدح شام و موصل گوید در خطائی کہ بآفتاب کند

ای در حرکات وصل وہجراں		گر حامل جو می وگہ حراساں
امی را ہے وہوامی خاک حامل		تب لرزہ وصرع کردہ حاصل
صحت گہ تو قصور شام است	ذہ	حاں داروی تو قصور شام است
آخر چہ فسرود حسرو مالت		زیں گردش صد ہزار سالت

از رفعت فلک ستیزه خاک		درو طلع مراد ما پاک
ماهش عرب است و پشت او شام		جسمی است زمین بهشت اندام
چون صبح ز راه کهکشانست		شام از پی رهروان جیا است
چون صبح از ره کهکشان گرست	راه	در صحبت شام تمام پیوست
چه خوشه و داده دریا اش		چه صبح و چه راه کهکشانش
داسی و سکه حرمش شام		آن خوشه و داده مست ادام

در کوهش مصر

از دانه گشت شام کاه است		مصر از چه لطیف جایگاه است
در قوت جسم دام جان است		کاسه که چو دانه جهان است
داسی که حلمده تر رخار است		کاسه که چو خوشه دامن آراست
خوانه رحیم دین مردن داد		آن داس که چشم دین رافتاد
چون خوشه سان کشیده پالیست		خورشید سگ مصر است
جرمی شمر از شمار شامش		مصری که شکسته اندامش

کان حرف که ابتدای شام است   خود اول مصر او تمام است

او ونشه شام در اقالیم   مصر است سقط چو حرف ترخیم

در ستائش شام

شام او دو جهان مثال دارد   با مصر چه اتصال دارد

خال رخ مصر گشت پنهان   در نقطهٔ خال خار خذلان

زین خال سیه که چهره گم رفت   گر شرح بیان کنید شگفت

بر مصر نقطه‌ای مصر است   زین نقطه هزار سر است

شام است سحرگه ملائک   [illegible]   میتگهٔ صادقان سالک

هم مکتب علم انبیا اوست   هم مشرب جان اصفیا اوست

شام اثر بیت ملک رایست   موصل ملف جهان کتابیست

موصل حرم نجات بخش است   موصل ارم حیات بخش است

عرش است بعرصهٔ حرم در   سدره است بساحت ارم در

در مدح موصل و صاحب او صدر الوزرا جمال الدین

آری در صاحب جانا مدام | سدره صفت است و عرش کردار
ظل عرش تیغ جلال حضرت اوست | ظل سدره تیغ جمال نعمت اوست
موصل شش فلک است از عجائب | بیت المعمور کاخ صاحب
موصل یکی عالم سوم خوان | صاحب دگر آدم دوم دان
تشبیه جبل صلاح دیده | تشریف ید اللهش رسیده
آب و گلش از ولایت جان | شایستهٔ نفخ روح یزدان
تا آدم ثانی آمد از جا ه | در بعث زمین خلیفة الله
درگوشش ملائکه هر دم | بانگ آید کاسجدوا لآدم
چارم فلک است خاک موصل | خورشید مسیح صدر محفل
خورشید کرم کشیده رشته | آواز کنان شناوری سرشت
گاه مطران صبح و یک | صبح ازلی برآمد از یک
آیا کم والصلوة جید | در سجدهٔ صحن گردید
سر بر زده آسمان العام | خورشید کرم مشرق تمام

چون دل کس کجا گوارد | آن چون دلی کہ جام دارد

دست آنکہ ترجمان عقل است | جام آمد کاروان عقل است

خود صورت جام جیست جز جام | کی جامع ہیئتگی بود جام

جام است و مانے اہل ملت | ایک بدیبا بدی علت

باہم کرشد سہا و خورشید | یا دست جمال و جام جمشید

همت بہ جمال را میان است | محمد هم و آمیش از جمال است

رالی کند

باز آمدن بسر حدیث و مخاطبه کردن آفتاب و تحریص نمودن او را بسفر شام و تخلص بمدح موصل و صاحب او

گر در حرمش جوار یابی | گم کرده عمر باز یابی

عیسی حرم رسیج قدرش | عرشش آمد در طواف صدرش

سلطان کرم در دولتسته | ارساند صدر رکلدسته

کمیه زده تربید ملائک | چون مشکین سلے الارائک

احسانش روال قحط قحطان | ایوانش ہشت عدن عدنان

سنه

اسے قرمسۃ افتاب میں خیر
در طل جمال وییں در او یر

راں حورشہ کواکب ور
حورشیدی وکو کبی ود آمور

درسد میاں یا ساسے
کتاب رماں ستر حایسے

تا میتں مرر او سپدی
شکر حسم مدیہ گوی

تا سترح دہی بعد عمارت
دستودی تکدار عمارت

تگر حمد گرش وماگوست
حود کعبہ کہ حاسے حضرت ارست

ہر صبح رودر آب ماہتں
کعبہ رسلام ارگا ہتں

ایام سحود حمل فسرو ماہ
اول کہ نظام ماہیتں حواہ

کو کمس کہ ملک شہبش معام است
حون گویم تاسے نظام است

گر ہیح کسی نار ایستس
اسں کف دست و حاکپایتس

راں آب وگل ارصواب میید
حق صد ہد نظام آمد بیاد

دردیں حہ خلیل حستم مار است
راں تکدہ سورہ کعبہ ساراست

امش معرار آں حماسے
کرد ر قسم خلیل تاسے

ختم است بر غمم خدا سخی | بر خاقانی سخن ترا سخی

در بیان نسبت از طرف مادر که طباخ بود

هستم ز پئے عداسئے حاور | طباخ مسار سوئے مادر

کعبۂ حکمت است مایم | زان بر سر صدر کس بیایم

چون نحل جراوم برون دوست | چون نعمت مطبخ اندرون سوست

بر کعبۂ من لت ستہ میے | در کاسۂ من شکستہ سینے

شوید مہمان مطبخ من | وستی لعل سیکے بروعن

در دیگ دماغ از آتش حس | خوردی میرم از پئے مجالس

خورشید دان کہ تنگ و پوسے | کز مطبخ من مدور سد بوسے

دودی کہ ز مطبخم بر آید | رو معر فلک عنبر آید

مریم بستان کہ روح رابید | دوره ز اماسے من کشاید

از بہر مسیح من تبک ما | آید صمات وصص حسلوا

شعرم پئے ناقدان ناقہ | سکبای مر عمر است ا للہ

در خلق تمام صفرو آماد یعنی آه از نهیب گشاد
چون گاو خراس تنگ میدان گرد نقطہ و بال گردان
از مقصد عذر مار جسته گردن بطناب چشم بسته
آن گاو خراس می همه سال کو هیچ رهی رود وحده حال
پیشش همه چیز ساو آخر تر لیکن برسد آخرش سر
نه تا مراد راه بس سنے لیکن مراد دستر بس سے
هر رگ ز رشک شد سرنگم گستا در رگ مس یحیی کم
چون دید جدار تم دل ور گستا که ز اشک کن مرور
شکسته دلی و بسته کاری معذورم اگر نالم آری
روغن کم و بس فتیله باریک نالر ره دود چراغ تاریک
بر ذات عدم چو رود دور یک تا در دل شود و مسرور
در طالع خود نسان تقویم یک سال درون دیده تعلیم
کورسے عمل دگر نیابد تاریخ شناس ما نیابد

تقویم کہ شد محل شکستہ	ور سود ذ د گرد بر لتستہ
صانع کہ دیش خیال سیمے	ز حاک کستی ورہ نشینے
یا گرہ ہ سیلو بر ستد	ازدار کتب ہر ورستد
گہ ہمہ ہیت ارو سرمد	گہ بارۂ جار ہو سرمد
در وی ہمہ نُتر و صہر پیچیدہ	یس تا فتن سر بش لیسیدہ
ماسد کہ درست د ہر ریمیں	آں تقویم کہن سم میں
از آدمیاں وفا ندیدم	دیُم چہ جو دم ارشتیدم
یوسف چہ کشید از اخوۂ لیش	من زیں اخواں کشیدہ ام میش
افگندہ ام از حبیب آفات	سگے نقرائہ قصہ امات
از کار قسیلہ ام فراغ است	کاں دود فتیلۂ دماغ است
طوطی معانی آلسہ یم	متروان قفص است آئیم
تقدیر مرا لسر رسیدہ	مستا ر وراں و پر بریدہ
از بہر طرب دروں وکسدہ	ارستاح امل گلاں فگسدہ

گر سحیت ارکتاب سطور　　آو یکیتہ درکتاب سطور

کہ ماو بودہ چوں رلیحا　　بردہ شدہ ار یوسف آسا

دل بردہ چو بردہ در ہدایت　　پروردہ بیر دہ ہدایت

ار بوم ضلالت آوریدہ　　سحاس ہدلیتس پروریدہ

تا مصحف و لا الہ دیدہ　　دراسجیل و صلیب در رسیدہ

ار بس کہ شدہ صلیب دشمں　　در حط شدہ ار صلیب ورں

تسبیح مسیح گشتہ وردش　　تہلیل حلیل یاد کردش

ست ہ دل رہدہ رہدہ دارد　　مسیح ار سر دیں لعس گدارد

گردوں بسماعی آں دل ودیں　　شمہ کمدش رعقد پرویں

صافی دم وصوفی احتہاد است　　سوہیں دل و موس اعتماد است

تا عشق بران وقت معلوم　　ہر ی ادمی بہد برآں مو م

گردا ئے ہر سم دل مس　　دل موم سعید و لعط ردعں

حالات من ار رساس مرصے　　حاحات مں ار دماتں مقصے

طعم شد علم ساختة راست   آن مثاکر وہم و نقل و حس حاست
مریں گره گمان گشاده   سر بسر صد ران کشاده
حل کرده مرا سیم ردان   آن چار ده حرس مرتبه آن
کر هر جه ایں حروف مدرک   سج است و شه و چار دو یک
پس چار مراتسم نموده   در چار علل تن سروده
آن چار که حوس را نماید   تا کر سنی معنی کشاید
اندر ده مثال را ستیم   کرده جات جهان تقسیم
در علم اسامی دو عالم   آن دم ازدکار حق آدم
هم دایه و هم معلم من   هم آسی و هم سرم من
پس چون شدم از نهاد مانع   از کتب و اشتغال فارغ
صید درخت میوه دارم   در فصل ربیع رو بکارم
در حصرم من ز آتش تاب   هم رنگ در و فتاد هم آب
در شیدجان درست لاماس   حرام کوشته سرد اس

بر قطب ورمل شمات و حلمش ‏ مثل ‏ در شعر بیان و رشک علمش

بیع سیح حو سیب ســـه ی را ‏ حوں تیرہ حو مشک اسکوی را

شاگرد دکاں حیار تحتش ‏ در دست لقا مہار تحتش

در تیع علوم حس او شد ‏ در علم الٰہی ار ہمہ بہ

بر تحتہ خاطرش نہ برہاں ‏ ار صفر کم اند ہست دیواں

بر دفتر فکر تش بہ ہر باب ‏ ار حتہ کم است علم اعراب

سیار دپے با قہاں محرور ‏ ار قرصہ شمس قرص کافور

ہر ماہ کہ بہ شود بہ عقرب ‏ سہل حور او ست حرج و کوکب

تا مہلش آفتاب حوردہ است ‏ ار صرع وقت آفتاب زردہ است

گر علت ادیسح یوید ‏ رنگ حق ار قمر بشوید

ار معرئی کلاک راد ملیتس ‏ در معش و شہاب تحت وملیتس

حصانش کہ میل میسل دارد ‏ جوں تحت حساب حاک بارد

تا جدیدیں تحہ سامری مال ‏ موسیقائیست موسوی قال

او ہست مرا مرا درد دیں — حصام ارو مرآ در کیں

فرہ داکر مرادراں ہمدم — مے گردد یکیک اسم

من نگریم ارو دراں سر — ایں گویم مرحبا اثر

ایں گو ہر کرمیت دم — شایستہ کام اوست دائم

دائم کہ ہو لقد گشت کامش — مصعوں کند سدہ حرق باستش

یعنی سہرا ایچ مست رمس — خاقانی را حق است رمس

گرم اکرم لطیر دیدہ اشت — یا سر تر ازیں سخن شنیدہ است

در دست تماش مرزا تم — ایں درد تماش حسد حام

در مدح قدوة المشائخ رشید الدین ابوبکر

یارے است مرادریں کہن دیر — از تتمہ تو سعید تو لیم

ملحق سمہ نکرات بے نکر — صدیق سخن رشید ابو بکر

طاہر بصمت چو گوہر خویش — عالی بر سبب دولت خویش

دانم کہ دریں ستہ بیت ما حرا — در ہر دو جہاں شود مصاحب

بارمن از این علامی ایام | یا فرح یا فسرح جهد نام

فصل آخر فی مدحه

دانی که دران هدایت آباد | توفیق مدیحم از چه افتاد

از مجلسش آفتاب یکروز | دل | در دیده خواهرش افسروز

آورد بمن که این جواهر | بسیار سحاره مان حافظه

یا گره و کشایش از بهم | در سلک سخن برش مسلم

زعین کزان سپید رست | سر بر مرآفتاب را دست

از دست سپید مشت بپرداخت | السارق داغ عهتش ساخت

چون دست سپیده آفتاب است | صبح از چه غریق خون ناب است

چون داغ بر آفتاب کرده است | ماه از چه کبود زخم خورده است

بار آمد آفتاب پیشم | زنهار کجا بلفظ خویشم

کای خاقانی سخن پرستی | کان گوهر بار عاقبستی

کز حکمت آنکه صدر دین است | زحمت سوی شام رهروم نیست

کس اسمی ملند ازین دست | سوگند به بسطه اگر ست
عقلم همه صاحب القران خواند | جان ادج صاحب جهان خوا
از صورت عدل ذات او باد | عدلش مدد حیات او باد
گر هرچه نگارگاه دین است | از عدل دیار عمر تربیت
در الانوار رسیده حق باد | رب الارباب یاور حق باد

این دعوت را نگاه تهلیل
آمین آمین کنا جبریل

تمام شد

شرح انتخاب تحفة العراقین

صفحہ ۴

المقالة الاولی وہی مشتمی بعرائس الفکر ومجالس الذکر

عراقین تثنیه عراق است چراکه عراق دو اند یکی عراق عرب و ملک آن از مردینی دجله است
و بصره و کوفه داخل آنست دوم عراق عجم که خراسان و اصفهان داخل آنست و عراق در لغت
معنی کناره دریاست چون هر دو ملک مذکور بر کناره دریا واقع شده است لهذا عراق گویند
عراق عجم بر کناره رود جیحون است و عراق عرب بر کناره دجله و فرات عرائس بفتح اول
کسر همزه که حرف چهارم است جمع عروس بفتح اول که معنی زن نوکدخدا و مرد نوکدخدا
است مگر در عرف اطلاق این بیشتر بر زن کنند **قوله** ایهم لطارگان هساک الی قوله خود
نمانمائیان آه لطاره بالفتح گریستن بچیرے در تشدید طا گریندگان کذا فی المنتخب و صاحب
بهار عجم گوید لطارگان بالفتح جمع لطاره یا جمع لطارگی که در اصل لطارگیان بوده بکثرت
استعمال یا ایشان حذف شده بعد تقدیر لطارگیان و لطارگان بتشدید و کسیب هر دو مستعمل است

کور شدن روز بہشت جمیدہ وکنایہ از فلک بران سمات مردن گر اس مانوس
معروف از موش ہرگز تر و از پوست آن مانوس پوستین سازند وکنایہ است از نیز ہے
در کمر الف لفتح آوردہ حاصل مرصیت سعید بسیا خواہم تمہ ائتم بالعصر ہمل ہر جسمی
ہادر آیات جمع و اصل الام آیۃ فیجمع علی اوقات صراح لسۃ جز کنایہ از حیم مراد
اسپ وہ ساں کنایہ از عقیم ہر ن میر گوار از ادن مار مادہ اشتے مہار عم ماحہ فوسے ملک
کا یعول جنتم زید و تدریج مساعی از رسدہ و گردانید و طرف سہیل دیدن اور اتبع ود
شرح بیعے قت آں شدہ وکر بار آخر رسد و سیلاب علام عالم را عراث نا ودکر داد و
ساعراز بعد ساری سال ولہ بلار دوس خود سہ ہگسد در جہان بر انتظام خود رساند و ماہ و آفتاب
از آسماں فرو ریز، و ماجرہ و فو گردد و گردوں سساں لمنگ، و ساستارہ نفس جہنک محل
ہلاکت و کسر فرشتہ و آسمانہا از گردش ار مانند وکوہہا و حرکت آیند و شتہ رو رکہ تعلق
بحرکت فلکی اند از ہم پاشیدہ شود و امہات حیوان کہ سبب توالد و تناسل مدار کارند،
مار الیشد و رمانہ کہ باعتبار شتر رو در سر ایالق است کوری و بیدہ مدار کی حشم میرید و
قیامت قائم گردد و از اوضاع فلکی و آثار ارضی ہیچ یک بحال خود نماند، واکثر از ابیات مذکورہ
مستفاد از آیات کریمہ واذا الارض مدت واذا الکواکب انتثرت واذا السماء
انفطرت واذا الشمس کورت واذا النجوم انکدرت واذا الجبال سیرت
واذا العشار عطلت

قولہ ایک ملاقتی او حفاظ الکرمار و حست و دور گرداندن از دنیا خودر اسپ

شده یافته دیباچه اسامات ناسخ شاه مدار را سماه اعراض بوده عالم علوی بر داشته

آفتاب گر تو دو یک سگی معنی محال او داشتن سما طرآو و بطریق مبالغه ادعی سرایه

در دو دل وخواهش جان را میگوید فقط

صفحه ۶

فصل در خطاب با آفتاب بوجه محبت

قوله ای ز اے تو ایسے کعبه آه جا آرزو تریاک کدائی الم اں دماماد بود آرزوے

حیات وعلت بهار جهان بر دیار مصراع صادر از آفتاب است دست تا آنی مشتمل بر

استعارات است **قوله** هنگامه ائی تو اشکل تو آه شب بعد عیار رود در اصطلاح شعرا

بمعنے عاشق است ومعنی شب بیدار دسالک بر آمده قمر بمعنے شان وشوکت وبود رسیده

باشد سیع مردوں شکیج بمعنے مہماں باشد ومعنی مانیت وآرام گاه عاریتی هم گفت ا

وجوں دنیا را انتقا نیست حکم مهمان وجا عاریتی دارد آنرا بیر بطریق استعاره سرائے

سیع خواند بر تاں صد هزار رضا کنایه از ستاره ایسے هنگامه دوران را در دیده ور

لیتوامد کر بوجود تو هنگامه آرائی کسد دیروا لهر تو آرام میگیرد وار سوختن علامت

امد صد هزار ستاره ا ارمن تو در نقاب فلکی مستور میباشد وصورت تو سحت یدگویا

رسمی است در ماع سهر که عبارت از ملک باشد و ممکن که مراد از شب زمان دریں مقام

جهان باشد پس توجیهش آنکه بسبب ستاره ان که آفتاب تعبیر ازاں الفاظ کرده که

دلایل بر کمال شرع و تمام و شدت در احکام شریعت دارد میگوید که در حیث تو
شامعان که جوق جوق از هر طرف در آمده طائف حال او بودند و پروانه کردار گرد
ایشان بود پیر در را معشوق خود دانسته فدا و نثار ذات او شدند و معذرت بیاکه شاید
از سالکان است پیر تعالی شانی وقت جلوه گرمیها نموده دلهای عشاق را تاخت
و تاراج میکرد چنین که پروانه دار همت بر عشاق از شب گرمی و پروانه از شماری
بار آمد روان شاهدان رعنا که سر بار و کرشمه بود مردی در نقاب حفا کشیده که
اگر صورت تو بحسب ظاهر مثل ما رسمی است در باغ که هیچ وجه ملبوس این احکام مستقیم
بود **قوله** از همین تو ای قود شستن ماه که دوگانه سیار و ثابت از دو جانب جسم
و وهمد و طفل مردمک که آفتاب شمع نور آنها است و از همین او روشن گردان امد ـ
شستش مادی پیر شستن سیاره و اول آفتاب هر هفت بروز از رفعت مسمی
از ایشان باشد مطلق و آرایش در بیت زمان را پیر گوید که آن شنبه ـ و یکشنبه ـ و دوشنبه
و سه شنبه ـ و چهارشنبه ـ و پنجشنبه ـ و عالیه باشد برین هفت درست سالها
زینت و آرایش بهار عجم میت تابی را اگر هر معرفتی مستقل باشد ادائی مسمی این هفت
شود گردش سیاره از همین تو آرایش جامه دو عالم زیبا و زینت از تو یافته و اگر
مستقل باشد بتقریر بیان قوان شود گردش سیاره و ورا شمالیکه از زیبا و زینت
از عالم را مسمی تو در کمال زینت و آرایش دیده +
قوله رنگی طرب اسلے قود دارد و در تو آه حقد تابع موی مرجول سراج علمت

اہل رنگ طرب انگیز وہاں عشرت میباشند و دوس موی را تا سہ آتش سپند پیچ و تاب ہم
میرسانند **قوله** دیباچۂ روم کنایہ از روز آئینہ رنگ شب یعنی روز از حضور تو
روشنی دارد و شب غیبت تو سیاہی یعنی ہر چہ در عالم است از فیض تو موافق
استعداد خود بہرہ دارد **قوله** لوح بر بعد آسمان اکبر در حفظ تو ساعی ~
قوله در رصد تو آه وہاں ولایت اشارت است بسرعت سبعہ سمت آسمان ~
وہ آیت وہ ستارہ کہ آنہا را اوتاد السما میگویند قطب شمالی و نعش بنات و پنج ستارہ
از بنات صغری و سہ ستارہ کہ بصورت صدف اند سطلی است کہ از حضور و غیبت تو
وہاں را سطلی و مقصدی حاصل میگردد *
قوله گر دہقان آه دہقان میکین علم و کیمیان حل ہر عزیز در صنعت مرد مراحل
یرقان سمیتین بدوی یا سیاہی کہ از علت صفرا یا سودا در روئی و بدن آدمی ظاہر شود
اول را یرقان اصفر و ثانی را یرقان اسود گویند یرقان در قسم اول تاج است عنبر
البعث نرگس نمک مصرع اول اشارت است بوقت طلوع کہ آفتاب در بدایت سرخی لرزش
پیدا شد و مصرع ثانی اشارت بوقت غروب کہ بسرخ رنگ میگردد **قوله** گر کر براه مصرع اول
اشارت بزمستان و ثانی بتابستان **قوله** چون شتاں غسل ماه یعنی در ورود است آ
مثل شتاں غسل پیست و شک اعتبار حقیقت است چون شعاع تو بر سر کوه
می افتد کوه را بدعی سر میگرداند و در بعضی نسخ خورشید غسل واقعہ و این تسمیہ
تام است از آنکہ وقت طلوع ستارہ خورشید غسل نمود است تشریح مقرر است کہ چون

شعاع آفتاب بر سر کوه البرز رسید ازان گرد زاید **قوله** از هر طرفے آه یعنی از جانب
سلامت ما ابیه علم حته در دعت شان از هر جای که ظاهر شود مقدار شان ناحیه
مودار بیگدی و جهان امداد عود امیساری **قوله** گه دریں بردهاں پالے قول گرمیست
آه مصراع اول بیت اول اشارتست بوقت غروب و ثانی بوقت طلوع مصراع اول
بیت ثانی اشارتست بتافتان در مستان و مصراع ثانی کنایت است از سیر عدار روال
در هر موسم که باشد در سراے ای سری الفتح **قوله** عارض عرض و جهده لشکر
و سالار لشکر منصب بها ما الفتح عباره گرد که از رودن پیدا میشود در شعاع آفتاب منعکس
قوله کمان شیطان قوس قزح و آن حادث میشود از ارتسام صور آفتاب در اجزا
ابر در روش مستعمل غیر شعار که در خلاف جهت شمس باشد مقوس بضم
یکم و فتح دوم عمارتی منقش که سر آن را بصورت قرناس کنند که کوه باشد ساخته باشند منصب
طاق سلیمان صد حضرت سلیمان علیه السلام که آن را طاقدیس مے گفتند لولی سرود گویے
در کوچه ها و در جاها باشند برهان پر ماه آه بیک راگانی عبارت از ماه است رسیدی
اے لباس نور از تو میشود که نور القمر مستفاد من نور الشمس **قوله** حسن پروری آه
ای اگر گرامی خاطر راه دهی و به سری رسان را می پروری را کسان عالی را این بیگے
از اطلاق و نیم بهت زاده جاک سر و خواهد **قوله** ناقص بزار قوس قزح است آه
استر پروری گفته از دوات مشهور است گویند این تقریب را فرعون کرده است و گویند
اگر استر بار دار شود شکم او دریده بچه اش را بیرون آرند سازان حلقه رد که عبارت

مثل جالست دربرج اسد که در آن مدت از اسپان معزول ماند ٭

صفحه ۸

در مذمت زر و هم در اثنای خطابی که با آفتاب کند

قوله ای دست سخن آه ای کسیکه دست طلب دراز نموده گویا دست خود را سخن دراز ساخته و ملوث سخن نموده و جامه پاک خود را ناپاک و نجس گردانیده

قوله گل را شکسته آه این امر دعائیست اینجا که عالم حسن التعلیل باشد چه گل را برای اداء حق در جلاب ریزه ریزه کنند چنانچه چیزی درشکسته ریزه ریزه میگردد

قوله آزر زرت ازری آه آزر نام پدر ابراهیم ع و او بت تراش بود و ای حرص بت تراشیده و چه بت پرستی تراشیدند و در بعضی نسخ مصرع ثانی چنین واقع شده ع آزری را برآمد آزرداد آزر در جدا و در حرص چنانچه زرگر و گبر ریختند حارس را سه سود

قوله زردشت آه این زار زردشت در اگشت صاحب زبان نوشته چنانچه میگوید که زار تشت نام ای زرتشت زر دشت جاریست زردشت باشد و او حکیمی بود از نسل منوچهر و شاگردی افلاطون حکیم کرد چون علم بیاموخت در صدد و سیلان در کوهی سهروی شد و بریاضت مشغول شد و کتابی ساخته از ارد نام نهاد چون سی سال از بادشاهی گشتاسپ گذشت از کوه بر آمد و لباس آتش پرستی بر خود مرتب ساخته در درگاه گشتاسپ رفت و دعوی پیغمبری کرد گشتاسپ علما را جمع نموده الشان

کرده تر سر علم سد مد چون معنی درخشیدن گرفتن است این را برایشان قدر
گویند کار نادمے از رد دالی است که بدان در حریم سراج کنند آما بهندی سالی
گویند از رشید و سراج صاحب دارد و سوید اوست که محققین آلتیکه بدان در حرم
سراج کنند و بضم اول و فتح ثانی معنی علم و نشان لشکر و جهانگیری بهر دو معنے
بسین و بکسر اول و فتح ثانی نیز آمده و در برهان بکسر اول و فتح ثانی آلت حریم و دران
و علم موج زورق نواو مجهول بدال بمعنے سوراخے که شعاع آفتاب را راه آن
درون خانه در آید چرا که مرکب است از زور و یکی از کلمات نسبت و بکثرت استعمال
بمعنے مطلق سوراخ شهرت گرفت — بهار عجم **قوله** میل تو آه از دو که کنایه از ماه
و در ساست چون اجتماع در حوالی یکی از عقده راس یا ذنب واقع شود قمر میان بصر و
آفتاب حایل میگردد و روی آفتاب را میپوشد و این حال را کسوف گویند و از دو ا
مراد ذرین نسبتی است ظاهر بدرشان روشن حرم کوکب روشستان جمع
بهار عجم ◆

صفحه ۱۲

فصل در خطاب بآفتاب بوجه معذرت

قوله ای بیس حیات آه عین اول بمعنے چشمه و عین ثانی بمعنے ذات و بمعنی و ثالث
بمعنے گریه و هر چیزی و رابع بمعنے چشم قرۃ بضم و تشدید را روشنی چشم — صراح

صورتها نقش میکرد چنانچه صورت حضرت عیسی و حضرت مریم علیها السلام برسنگ
نقش می‌نمود مدتی پس در دست جهان حیران و متردد و پریشان مانده‌ام و مرا روی
خود مثل ارژنگ شکست نشاند دست من بت‌پرستی مانند خود ساخته و نیز کنایت است
بسوالیه تلمیح کرد خواسته‌ام تا جانشان بت پرست گردیده است شرح گویم در توحید اول
عرض از شکست کثرت بت است که مسعود خاص و عام بت پرستی الآن هم در فرقه روس
کیتهلک جاری است با صورت آن یعنی بظاهر ملت برادرم و باطن العمل کمالی جهت
سر است گرفتارم و تحقیق زرتشت سری در اصل کوهش آفتاب گرفت **قوله**
زری که بود جلاجل بالکسر گرید بر جیزی و نقره و طلای بی غش - شعب دار
جهارم است اسبان حرکت دادن جیرے را بالطریق معهود و قتا ماحق در هم و دینا
و همین شعر نسخه آورده جیب گم آه جیب گل در شرح صدر السلام بکسر کاف فارسی
جیب پاک نوشته است ظاهر است یعنی جیب آگیں است **قوله** از بهر حقیقت الا
حقیقت نور مریمت است یا که پیش سواری شده و آنرا کوتل گویند و حقیقت الاکبایه
از آسمان ناشدند چنانچه در آثار کتاب تعبیر هم کسان ابحم بوده سحرا صبح اول و
ثانی متشد و گلو نمای خلا و نقره با گویند که در زمین ویرامن اسپ شکار ... دایم
از لگام و سینه بند غیره می‌ران یعنی بیت آنکه جوش ز ماسره و کم عیار ستم از
من تواند که زیور کوتهای افلاک راست کند چه آنرا سیم ساده و زر خالص
ماند که از روی طوق و هرا مثل ماه و کواکب تیار شود چه عادت زران جاری است

گاو زرد و سیم خالص بکار برند **قوله** زنیم آه زنیق بالکسر زر ناسره و دار روا

مثب گفته بالکسر قلم تراز و و بیخ قاموس و نسخه ساخته است حار دار اورا

عاصی حلال نکرده و سبب میگویند و در عربی این را شیخ گویند محمود شر که در میان او

پل و دیوار و چوب برای ادن کردن تیر اسے مدد نماید زیرین بهار ایکبه

و ساختن تاش تراز و داشته و بعضم اول هم درست است ـ مراد حشک سر آه حسک

کنایه از دیوار و سودای مزاج و بهره گو ـ بهار عجم شد بفتح اول و سکون ثانی نام

گیاهے است که ابراهیم بر روئیدت دعوی میکرد که از آسمان برای من نازل شده

است دیگر جیج کنایه از آفتاب ـ بهار عجم ❊

صفحه ۱۵

فصل در خطاب با آفتاب وقتی که در حمل آمد

قوله ای دائره گرد نقطه پیمود آه شارح عبدالسلام میگوید یعنی بماند که اهل تعلیم

برای هر برجے علامتی تعیین نموده اند بجهت اختصار چنانچه برای حمل صفر و برای

حوت آ بوده متوسط باقی را الا این تا حطی علی الترتیب معتبر باید که ای آفتاب گرد دائره

فلک خود گردش داری و ترتیب حمل یکی که در و مترتب نیست و ملبوس و عیار ز

وجود از تو میگیرد از انکه تربیت معدنیات از آفتاب است فقط درین مقام شارح

علیه الرحمة آسیه در معنی نقطه پیمود فرموده اعتراض بر آن وارد است یکی آنکه در

خوال زهره وا و در فلک سوم و رنگ او سفید تیره است و مزاج او سرد و تر است و اقلیم
دوم حوال عطارد و جای او در فلک دوم و رنگش سبز رنگ است و مزاج او آمیخته است
و اقلیم اول حوالهٔ ماه است و او در فلک اول است و رنگ او سفید تیره است و مزاج او
سرد تر است و موثر در آب و هر اقلیمی در وسط و در بیست و چهار ساعت است دوازده مدار و
دائره و مشتمل بر آفتاب در عرض شش ساعت نصف النهار می رسد و دورا در این مقام
بهفت اقلیم مشود گویا در شش ساعت هفت کشور را در تحت تصرف آورده مصرع
ثانی بیان مصرع اول است **قوله** بیدق سرپیاده صد هزار مذق کو اکب -
قوله خویین نسجه اے قوله بالات آه درین جوه استدار حمله رهائے سطرنج و
آن سر رد دیر است احرمی جوار راشه جولر وار پهلوئے کسے کاری کردن کنائه از
کار بسے کردن اعانت واد ادوی - بدانکه مصرع اول ست اول اسارت بعطار د
است که دبیر فلک است و دبیران دهاسان او محسوب اند و ثانی اشارت بقمر
استعاد من صورالشمس و ثالث بمریخ که ترک فلک است و رکش مبح و رابع بزهره که
مطرب فلک است **قوله** والاگوهری آه گوهر بالفتح ذات شئی و اصل هر چیز
و جوهر معرب آن و اطلاق آن بر مروارید و لعل و یاقوت و مانند آن مرآمده - یعنے
جوهر بودار عالم علوی است و نام تو بسیط است ای غیر مرکب و ترا ار ...
و نام تو دال بر علو جوهر است و چون مدار آرامش مدات تو وابسته است عالمے
لعلی اسے مرکز عالم هستی و محیط که عبارت از افلاک البروج است باعتبار احاطه

قوله تا دره شکن یعنی اجابت عبارت اصلاح نقار وره دلیل ندارد **قوله**
نوال تو برده الی قوله ایلک آه داء الثعلب علتی است که موی سر او ریش بیفتد
و دلم توی است که موی انسان ریخته داره و به شکل جیاشد یعنی بدان تو مثل بیمار
که مصروف است مصدر بمعنی ۱۲ از عرق کسار داء الثعلب را که از سبب کثرت بیرودت
برف بهم رسیده بود و در ساخته و موی به تحیرد از رو نابیده که عبارت از سر و دیر گیا
اهل است و بیت ابی شارح اوست **قوله** گهی تحمل آه لفظ تحمل استعارت است تشریا
او در حمل وار قراضه عبارت است از ریزه هی زر که در جوف گل میباشد و اگر
معطف خوانده شود از عبارت از برگ گل بود و قراضه ریزه ست حولی **قوله** محلاب
بالضم و تشدید اللام معرب گلاب با جلاب بمعنی شربت و قند و شربت دواکه مریض را
در کسب مشتر و لغت عرب یافته نشده ظاهرا که فارسی باشد بیتحب قبیعه با الکیر کاسه
سر و فتح میم بیتحب **قوله** ریحه داآه مسلسله با اول مفتوح ثبانی بوده
و یای مفتوح و لام مکسور و یای معروف گلی باشد زرد و رنگ خوشبو بیری داید دو بستار
ربیع در و سر کسب مشترو بالضم تعویذ و افسونی که برای دیوزدگان و جیران گسته بیل
میپیت بیلوفر گلی باشد معروف که تا آفتاب از آب سر برمی آرد و پانو آفتاب فرو
میرود **قوله** محرم بالضم و کسر را کسیکه احرام حج بسته باشد و احرام ذکر فاتحه حج
آنست که حاجیان مرد و لباس دوخته و استعمال خوشبو نیاید اصلاح ذلیق و مجامعت
و غیر آن حرام گردانند بسیار عجم هر چه که در قی مرگی رحت جا گستره و دام جا گستره

یک قمری آه فارسی زبان صیح زبان کا نامه تاریخ **قوله** صوتی تصغیر ولی
ودیعی لیح موسیحه نوشته است موسیحه بر بره است شد ساخته شارک سرد آپ
سا وماند طولی بس کوبد و معنی دیگر گفته اند مرمیت کوچک جوش آواز کرا آواز ادرا
صدای چهار تار قسمیه کرد اند وقید سه و سعید کرده اند چهار را طنبور
رباب و سه تاری که بران چهار تار بندند +

صفحه ۱۸

یار آمدن بسر خطاب ما آفتاب متکلم
تقریر حالات و شرح شکایات

قوله حافظ ما را اے بوله کامیش آه ظلایه الفتح توحی که هر چهار طرف لشکر
سرای محافظت گردد و تعمیم لشکر بیگانه کند مصرع اول بیت مانی مشعر است تا که
اسرار دل ادرا او بیدانی که او اسرار خود را بتو میگوید و تو حافظ اسرار اوئی —
یا اشارت است بعروس الا که موجب ظهور طل شسا است که سبب حفظ خورشید گی
راز است و مصرع ثانی طلوع کرا وقات شمار را دست ساخته میشود **قوله** هرچشک
و تیری آه زر راست شک و گل را تر بست کند **قوله** سر داله آه سر داه جامه
زیر زیر ورمانه باستانی بسیار سرد که ای بر ان تا سحانه جامه کرمین آررا
نمد حمام نمودی کرده است و آتش دران افروزند تا گرم شود وا مام زمستان در حمام

سر برید - بران **قوله** پس چون آه مشکین دمی آمد حمره از خون راست
کرده مرورن بعد و آنچه دم بر رو لقره - اقیه متل **قوله** ازمناک مرده اه چون
حرارت آفتاب سبب خشکی آب است چنین اشک ازمناکی آن اشاره نموده **قوله**
آبرو آه ای دریده از یاحباب کسوف ماشی **قوله** تو جسته ماتم خراسان لے
قول تورا بده آنطرف آه مسقط الراس المولد قاموس یعنی جائیکه سر از شکم مادر
برمیں آن آنطرف اشاره بخراسان است که مولد آفتاب است از جهت کردان کے
اقلیم آفتاب و موطن اوست خراسان ای ادیته محبت وطن لطرب وطن سیلان
مالمروادی گرم دلان عاشقان و سوختگان تیر بن مسوس نقیر وآن روسے باسد
سیاه که برشتران گرگین مالند و معنی هم سست سیاه و چسپ و که برکشتی و جهاز مالند
تا آب در درون کشتی بر ندود و سیاه را پیر گفته اند چه بر چیز سیاه را او پوست کند +

صفحه ۱۹

در ذکر سفر خویش تو قتیکه از شروان عزیمت نمود

امیر دوران حق بسعادت بعالی **قوله** سودای سفر آه لا بته اسد وحدتون و بسیمه
لازم وضعیف هم آمده یعنی هر مرکس عزم خود که ضعیف و باتا ان بود و در بیعنے سبع
مجاز لاسه آتی لاشے واقع شد و معنی سعد و معنے عزم من که لابتے و من در
است متنظر گرار بود اس سحر سیه آه ای و بانکا آتش سند حریص بوب بلاکت

استانرا اگر آب سیاه عبارت از آب طوفان سیاه اند و سفید بود نام رود جا

ایست از آن ابیجان که مرد لیلان و گیلان گذرد - ران +

صفحه ۱۹

در صفت الوان نعمت قهستان

قهستان معرب کهستان است و آن ولایتی است در خراسان و تعریب آن قهستان داسر

قوله در هم سال آدمستان ستانستان هشت باغ بهشت هر یک را نامی است

دار السلام - دار الخلد - دار الآخره - دار القرار - جنة النعیم -

جنة العدن - جنة الفردوس - جنة الماوی - بستان ملاد گیلان و آن

ست شهریست بزرگ پس آن لاهجان است که ای الشرح خودستان شهریست

کرانه دعا در ان سیه میشکر دمات بسیار میشود و در هر سک قواس است که در

شکررا گویند و بیج بهادن در ماری شطرنج دو رخ طرح دادن است ما دو رخ مقابل

یکدیگر گذاشتن و شطرنج دادن در ماری نرد حریف خود را حکم شدمرتبه اند اختن

کشتین کردن است این هر دو عبارت از غالب شدن امری است مراکه چون

حریف خود را غالب سیداند دو آه طرح میدهد و طاس دست حریف رسون میگذارد

که دو مرتبه شش مرتبه میدارد یعنی مرد و ولایت را در طرادت و معموری سلوسا

گردانیده **قوله** دکلیا به آه یعنی گلیا جی آن رمین ایک شاخ بهشت گ

بر می آمد و بنا ہا چنان استحکام و متانت داشت که بر یک طاق هفت طبقه عمارت رفیع

ساده و دیگر از مصرع ثانی تشبیه بنا با آسمان مفهوم میشود که هفت پشت و یک طاق

دارد **قوله** آستین پوست آه یعنی زمین بآن کس چنان موجب فتور و کساد آمده بود که

استعاره است که سبل آن را دامن سر زمین سے مدوا مر دراعات ما دمالواع اثمار آستین

است وار سیرابی و شادابی مست ❊

صفحه ۲۰

در صفت قطاع الطریق گوید

قوله غولان آه غول بالضم دیوی که خود را برنگارنگ در نظر می آید و بهر جا که گاه

در وگیرد ہلاک کند اغوال و غیلان بالکسر جمع - مراد از غولها قزاقان و دزد کرده

و تیر که می از حق است گویند چون شب تیره و تاریک شود شمع افروخته مردم را

بیراہه برده بہلاکت میرساند **قوله** رہ دار سر رہ آه یعنی رہ دار اندر راہ سرکار

می نشستند و سهاہا را بها ماند رہ و وارده و وقف کرده تا مسافران و رہروان را

بی تکلف فرود آیند و چون شب در آید سر آنها رسیده و مال و اسباب ایشان را غارت

برند **قوله** حیلت گر آه یعنی در اطوار دانائی ناقص و در اعمال و فیمه قادر و طریقه

ستمیده را قاصد **قوله** ناپخته آه ناپخته بکمال نارسیده و بے علم و لیکن مردو

بے مروت و بی الیت لی آب لی رونق مانند مرغ بیضه مرغ **قوله** ناموس آه

صفحہ ۲۲

رسیدن بنزدیک شہر وصفت فصیل درود آب ومرغابی

قولہ گذشتم آہ تا کہستان اشارت است باہل حرفہ کہ ذکر آنہا بالا گذشت طعام و نان آدم ہم جامہ - برہان شیب پستی یعنی ارجاہای منحدر میں لیست انشا گذشتم **قولہ** پیرایش آہ ضمیر ش راجع است بقہستان ریدست مکون ہیم وشیں بردو **قولہ** صد مسرطرب آہ بیں الکسر علامت سنگین کراہ بہ ستان رسنگ برسر راہ کنند فصیل حایط قصیر دون الحصن او دون سور البلد کذا فی القاموس **قولہ** برحسب حصانت آہ حصانت استواری وضمیر بردو تضمیر راجع بقہستان است یعنی جہت استواری راہ قہستان فصیل برسو دویل رامدہ **قولہ** الحق باصابت آہ اصابت بستا کردن - منتخب سکر عدن نام دریاکہ مروارید ارو خیزد - شرح تحفہ بالعم وتشدید لام سوے برگ - منتخب **قولہ** سیرش آہ گشت یعنی حوش ریک - برہان **قولہ** دریای میلا آہ پیکار بکاف تازی بایب ومدوگار - بہار عجم حشمہ سار اسپیں ے بقطریمی را گویند کہ ہمہ جای آں چشمہ داشتہ باشد وباصابت یعنی کسر اچشمہ ایست در

قهستان که آب آنرا سبب دمع تلخ باطراف وجوانب سر دهد قوله در حسب فراخی
الی تو لاجیحون آه حصر کنایت از آسمان و بیر کوه قاف را حصر گویند تنگ دره
کوه یعنی پست تو ست آن دریا و فلک تا کوه قاف آن همه دست تنگ سره گرد ما
مر زه کوه با محسوس و لا اعتبار است و همچنین پس معنی او جیحون کمتر از اشکے
است که از چشم ما میاریزد و سیحون حکم عرق دماغ ما می دارد که دو سه قطره میش
سود جیحون با الفتح آبے است میان خراسان و ماوراء النهر و دیگر سیحون
نهریست بما وراء النهر - منتخب **قوله** حضرتش آه چیزیا لعم اول عرک را گویند -
رباین اثر اراجی موقوف نام مطرب خسرو که سرود منسوخ گفتی و آن سرود را حیرانے
نامند **قوله** در سرخط آه شط کرانه رود جوی - منتخب اصداف جمع صدف یعنی
صدف کلان مروارید و گوش ماهی قسم صدف خورد که در و مروارید نباشد -
قوله در لحظه ساحل اسلے توام مریخ آه یعنی ماهی آن دریا دهان دارد و
هر ساعت دهان را از کثرت حرص دریا ساحل می انگشد و تا حل گردید الالاک
است با مریخ دو در صورت آلی که مس اعلاک گردش مریخ باشد - ارزمه
قیمت و بها ٭

صفحه ۲۴

رسیدن بصحرا و شکارگاه آنولایت

قوله پیش آدم آں چراگہ حال ای محل ترت وقرا ای حال **قوله** ہوست آہ یعنی نظر بصحت او بود دو حساب کوہ قاف را چوں نقطہ ما نسبت بدا می دانست +

صفحہ ۲۴

درصفت سپہ ولشکر سلطان گوید

سفتہ بالفتح جماد و جامہ آراستہ جہت عروس سفتہ بالکسر آنچہ بران عروس را نشاند وصا بالفتح وساد بعمہ زمیں فراخ و فراخی زمیں وکشادگی صحن خانہ ومیداں و بکسر خواندن خطا ہست **قوله** ہر یک نشہ بوسہ خطر ناک آہ چوں لفظ عدد نشہ حرف دارد بسا مراں نشہ بوسہ گفتہ وبیر نشہ خانہ بوسہ دادن دلیل بر کمال بزرگی وعظمت سلطاں بود وبوسہ را خطرناک ازاں صفت کردہ کہ در بوسہ دادن اندیشہ آں بود کہ مبادا او بسہ برجائی خود ماند وسر پیشتہ او را روست رود **قوله** پیس ساختہ آہ خود رنگ چیزی کہ رنگ ذاتی داشتہ باشد - بہار عجم خنیا صد بالکسر دوالی کہ تنگ اسپ بداں استوار کنند - منتخب بنیاسہ بالاول وثالے مفتوح وسیں مفتوح وہاسے معنی دوالی را گویند کہ بداں تنگ زیں اسپ و بار بر پشت بار بردار کشند کذا فی فرہنگ آصفیہ **قوله** چوں آتش آہ ایں اشارت است بسوئے قصۂ موسیٰ ع طاق میاں بدمرداں - منتخب مقرعہ بکسر یکم

صفحه ۲۵

در صفت سواران سلطان

سواران جنگ کنند **قوله** کوکبه سپاه کوکب و کوکبه تخمیس را به سواران
انبوه ای جماعت در دو معنی العرب معنیه واحد ما مراد است ارباب لغت تعبیر
قوله راحت آه جهاد اصغر مقابله اکبار جهاد اکبر مقابله نفس مستفاد است
از قول علیه السلام رجعنا من جهاد الاصغر الی جهاد الاکبر یعنی ما کسر
نفس سوی و طرف وحالت دیر دیگر **قوله** سوده سخت آه آمیغ الدآمیخته
یعنی جنگی کرآمیخته آتش است ای سواران است از زبان تیغ سوده ادا سے
زبان ایشان کار تیغ میکند و زبان ا تیغ ساخته اند یعنی سران تیغ کمار را جواب
میدهند **قوله** میغ آه یعنی حیا سیه عمل تعلق دماغ دارد معز را بر سر گذاشته
اند مثل عقل غریب میدار مدد در معنی تیغ سحائی لفظ خرد خره و انقشده و خره
لفظ اول و ثانی را طبار ۂ ہ معنی خرد من وادل اولی است **قوله** مدبرکه آه
مدبرکه سریع اسیر مشتری شمائل سعد السائل میغ سلک مرغ لباس حل حائل
ای شمشیر سیدی حمائل دارند **قوله** حول ہیم آهن آه آه بیم آہن حیرک و کتات
آہن مانند که در وقت گداختن در کوره میاند و هنگام تنگ زدن از ان میپرد و

معلوم است کہ آں چرک سوراخ سوراخ بیاشد **قولہ** درگوشہ آہ مستفاد است
از قول تعالے ولا تقولوا لمن یُقتَل فی سبیل اللہ اموات بل احیاء ولکن لا
تشعرون ای مگوئید مرکسی را کہ کشتہ میشود در راہ خدا مردہ بل زندہ است ولیکن
نمیدانید شما **قولہ** ہرچند آہ شعریان شعری شامی وشعری یمانی ملکہ سختہ گرد
بیاں سوراخی باشد کہ ہر چوب چند رسد و آفتاب نقش مدور کہ بیاں گشد چنانچہ
بسیار مدور آفتاب میر گوید یعنی ہر ہر چند آفتقدر بزرگی وبلندی وارد کہ لعاب آں
شعری یمانی وشعری شامی است و ملکہ آن از فلک و آفتاب آں چنانچہ گرداہ است -

قولہ استاد سرای بہشت رضوان شتری است ۔

صفحہ ۲۶

درصفت اولیائی حق

قولہ مرداں دیدم آہ رند بالکسر کہ خود را ظاہر در ملامت نماید و باطن در سلامت
خرابات بالفتح طرب آباد و میخانہ و ایں جمع خرابہ است و در گلشن راز است کہ
خرابات مقام وحدت است سمت آنکہ مرتبہ محو تعوت واشکال است بیے کور کن
بار فارسی مفتوح و کاف عربی فی دستان و آنکہ خاں رود کہ کس نداند ساماعات
راز گفتن یعنی راز خود را چناں نیگفشد کہ بیچکس اطلاع داشت **قولہ** صافی
دم آہ صافی دم مستجاب الدعوات مراد کہ دم او بیاد حق گذرد درد خوار مست لایعقل است کتر

سرمست باعتبار ظاهر خود سوار باعتبار باطن **قوله** پروانه آتش آه –
سحرگاه عبارت از نور الهی است که بر دل عارف وقت سحر فیضان میشود خانه زاد
درگاه در صفت دیوانه است یعنی آن زمان دیوانهٔ درگاه الهی هستند که توسل
واختصاص آن درگاه حکم خانه زاد دارند **قوله** سه پیچ زنان شش جهت
نقش کامل برد است و سه پیچ زنان مُراد ان کامل که در بازی نرد معرفت
از کمال زده پیچ میکند و مصرع ثانی اشارت است باآنکه از کثرت بوحدت می آیند
و در بعضی نسخ وُرّاد برده واقعست یعنی مرد معرفت نقش کامل برده دین و دنیا
که مراد دو داو است برده اند و هیچ یکی از بها مقید نشده در معرفت باقصی مرتبه
رسیده اند **قوله** از باب بهشت آه یعنی از غایت شوق که دیدار الهی دارند از
بهشت سر تافته اند و از دوزخ که آتش محبت مشتعل در دل ایشان است دوزخ را بتماشا
دوخته دل بسته در کشیده اند **قوله** خمیازه آه یعنی چیدان اشک خونین از دیده
ریخته اند که خمیازه بهم رسیده یا آنکه خمیازه معرفت الهی را در کشاده دیده اند و سرود
عالم را مد پیمالی که عبارت از قلت است گرو گدا استاده اند **قوله** هر چنگ آه
روز و شب است و چهار ساعت است و چنگ سیر است و چهار تار دارد و سی تار گر
ساعتی منسوب یعنی از بیست و چهار ساعت که هر چنگ زمانه نمای تار کشیده شد
خارج الوقت ادای احتیاجی در خود نمی دارد و صاحب رشیدی تصحیح آن مچنگ
نمع الحکیم الثاری کرده و گفته که مچنگ العجم کشتی کلان و پیاس کلان را بواسطه

آنکه اختیار نموده بانگون وار دیگر گونه نیست ابیتی و همچنین مصرع الست آورده **قوله** ران
جرعی آه یعنی ازان حوض که مردم از روی خود جسته ایشان حیات آورده بجود
هر دو دست را ازان شیشه امده آمد بی ان حوض را برکت داده **قوله** نادره
الی قوله جهالم آه برات سیرابی قال الله تعالی براءة من الله ورسوله
الی الذین عاهدتم من المشرکین این برات است از خدا و پیغمبر او سوی
انانکه عهد کرده اند استمار اسار گویان فقط

صفحہ ۲۷

در صفت بارگاه سلطان

قوله من بیتین آه گردن بر دوزن ازرن معروفست و معرلی حید و مس حوامد
و جمع آن گردنها است و متعارع و قوی و صاحب قدرت را نیز گویند و همین
معنی اینجا مراد است و جمع آن گردنان است که انی الرهان یعنی من بیتین
این بزرگان معزز قرار گیرنده و ساکن بودم **قوله** که سلسله وار آه سلسله بر وزن
مسبوم گوره سوکش حادم که امی التسیح و در بر ان سلسله بفتح اول و ثالث
و لام و سکون ثانی آورده **قوله** بر سعره آه یعنی بر سعره حاص ایشان حادم
و آماده بودم ده کاسه بدست عبارت از رعایت مدست است **قوله** وانکاه
آه کوتر بفتح اول و ثالث یعنی کوتر است و عرای حمام گویا یعنی صاحبه

سر مرغاریست کہ مجمر در آنجا تشریف داشتند کبوتر و عنکبوت در ان ورنیب
بودند ہم حفت خدمت ایشان مستعد بودم و آن قصہ مشہور است **قولہ**
از نزل الوا آہ نزل بالضم آنچہ پیش مہمان فرود آید یعنے از طعام و جز آن
از الف جمع نوا زودی و جز آن را گویند یعنی قوت خواہند کہ ای برای بیعے
احیا بودن طعام و اسباب دیگر آن در ان مکانات جیرت زدہ کار سود **قولہ**
انگشت زبان ای اشارہ کنان الله الله ای احمد روانہ مانیکہ کسی کاری مکند
تا حمد می گوید کہ ساختہ ہی بودہ باشد استعمال مینماید چنانچہ در حدیث آمدہ
الله الله فی اصحابی و فارسیان در مقام تعجب سر استعمال نماید کذا قال العلامۃ
الاحراری **قولہ** سخن بروا ئید آہ سخن روا ئید ای مقبول سخن ہستید **قولہ**
از جنگ آہ واحرم و برویم ہر دو بیای مجہول صیغہ امر است دیم ضمیر مفعول
قولہ من بر سر شکر آہ یعنے از عایت اضطراب بر سرہای شکر گردیدہ بودم دیا ئے
معاودان را پیمالیدم مست می کردم **قولہ** آباب زودی است بر دیک تو تست
عرب وثاق بالکسر والفتح سدو منہ قولہ تعالے فشدوا الوثاق
قولہ باخواجہ بزرگ کنایت از جمال الدین مصلی است کہ وزیر بادشاہ بود
قولہ عدلش نعمان ملک آہ یعنے عدل او لیاقت ضمانت معموری ولایت آن
ملک دارد ❖

صفحہ ۲۹

در مدح جمال الدین موصلی

قولہ آں نقطۂ کل آہ از نقطۂ کل مرکز عالم **قولہ** چوں نقطہ بر ستہ بعد عالم
اے بیاں کہ از حرکت نقطہ خط پیدا شود و سطح از حرکت خط و جسم از
حرکت سطح پس ستہ بعد یعنی طول و عرض
و عمق بر نقطہ مسلم شدہ است از جہت نقطہ اصل شد و مسلم بودن ستہ بعد عالم بر
مرکز عالم ظاہر است کہ مقام و استقامت دائرہ بر مرکز است یعنی آں ممدوح نقطۂ کل
است کہ بنیاد وجود عالم از و است یا مرکز است کہ قوام جہانیان از وست و ستہ بعد
عالم بر و مسلم است چنانچہ بر نقطہ **قولہ** ورای آں ستہ جادہ اے در اسے
ان ستہ راہ کہ از ان ستہ بعد عالم مراد است **قولہ** ظل ظلیل سایہ دائم و مکان ظلیل
ہمیشہ با سایہ کذا فی الصراح ظلمات لمۃ ستہ تاریکی یکے شکم مادر دوم رحم سوم مشیمہ
یعنی پردۂ درون رحم کہ علم آدمی تاں نمیرسد از تدبیر او عاجز است کذا فی الشرح
و بعضی گفتہ اند ظلمت شکم و رحم و پشت کذا فی المنتخب و ایں اشارہ است آیہ کریمہ
یخلقکم فی بطون امہاتکم خلقا فی ظلمات ثلاثۃ الآیہ **قولہ** حمید ملک آہ
آل یعنی اولاد و عشیرت و قوم ہم آمدہ است برخیا بالفتح و حاء مکسور و تحتانی نام
پدر آصف کہ وزیر سلیمان علیہ السلام بود **قولہ** چوں دست کلیم آہ دست کلیم

مرکب افتاب از روی نسب و تاصد و بر او حضرت موسی ع قال الله تعالی

وقال اشرح لی صدری ویسر لی امری واحلل عقدة من لسانی یفقهوا

قولی واجعل لی وزیرا من اهلی هارون اخی اشدد به ازری

الآیه **قوله** حصر کرم آه حصر ام بیسر کی مرکبی است که کریم بود مطام کی طوک

کریم است **قوله** سور شادی ختم حسید بهتر آماس +

صفحه ۳

مع گفتن رسیدن مخاطبت

قوله اشرف آه اصل کلمه تحسے است یعنی بدر بزرگ است مرتبه تو وجه کشاده

است سینه تو وجه برکش است دل تو مانوار علم و حکمت دابن بیت مشتمل بر صنعت

ترصیع است **قوله** ای معدل تو آه بر حلی را الف مقدم است و اما بعد مستی

مطلوب است و معدل برابر راستی هست ماینکه هیچ طرف میل کند **قوله** ای عکس

مست لمع آه یعنی حوی فطرت عناصر اربعه که اصل فطرت اند عکس است که دو مشت هیچ

چیز منتر قست سواد لود مهر چه مظهر از آن مکان یک جواد گرد ست فقدرت کامد

الهی در مرمر حصول جلوه خدا داد۔ مهر اثر که پرتو مکرت و دانای را مهر له

مشت هشت است یعنی که پرتو تو مکرا ستاد دادلو رایت او علم هیچ چیز حاصل

بیگرد دو ای تو اصل علت عالم است مثل عناصر اربعه **قوله** ای سر گرواه

هرگره بکسر کاف فارسی ورای قرست وظهور اعتقاد دیگرست راگویند که بر سر تسبیح نقصد
کنند عقد بالکسر بمعنی رشته مروارید واسطه مراد ازان در وسطه الفلاده است یعنی
جوهر میانگی گردیده **قوله** ای قرة آه آخر حوت ابتدا اسلام بهار است وآوان مراد
سرود ریاحین قرستان وشوکت ودعت **قوله** عشق اول لی قوله ران سنجه
ساله میکند ومیگوید که عشق وحدت الهی اول مرتبه در تو است ای ترا تو ظهور رسیده
وامر کن که موجب وجود عالم است آخر کار بسته در تو یعنی علت غائی عالم وجود او جز
قست دران سجع اول که عشق است آخرین طرف نسبی یعنی کوه عشق بر راجه آخرین
طرف عشق قاف است وقاف بمعنی کوه است واشارت تیمنه آخر که اشارت بامر است اوتیس
حرفی یعنی ابتداء خلعت عالم از وجود تست بادر تمامت ورسی چون الهی کرد اولیس
حروف امر است فافهم بکه ای شرح عبد السلام میگویم که بامعنی هردو شعر در حق وزیر
مناسب نیست اگر اینطور بمعنی کنند بهتر است که عشق بادشاه اول مثال در تو رسته
بود آخر کار امر تعیین حکم کردن در تو بسته شد یعنی بادشاه ترا وزیر کرد وازان
سجع اول که عشق است در عشق بادشاه آخرین طرفی یعنی کوه شدی ودر امر مودل
وکار وزارت را در اول حروف امر شدی یعنی در تقاضای وراستی مثل الف گردیدی
یا چنانکه الف اول جمله حروف است تو هم مثل الف وزیر اول که مراد ازان وزیر
اعظم باشد گردیدی **قوله** باد دیده آه یعنی دست تو تا بمقام دست سلطان ست
ومراد از خلعت خلعت وزارت است **قوله** دور است آه معنی مصرع اول ار

منصب وزارت از تو دور است چنانچه مدار سلطان را بی امراد ممای است

قولہ ارتاد میہا جمع وند کہ ای المتعمہ **قولہ** این زال عقیم آہ زال عقیم سے زال سپید روہ است وار زال سپید رو مراد زال مداعال وزال رضا است کہ کنایہ ار دنیا باشد کہ ای الدنیا زال عقیم دیا کہ مرد مان خود را ایکشند و ند عرس قدیم سے ماں باشد وار یحیت است کہ دی حیات را رندہ حواسد ٭

صفحہ ۲۳۱

استفسار نمودن ملک الوزرا خاقانی را از مولد و منشا اُو

قولہ مون بعق آہ یعنی چوں ترکلم آمار مروارید باسفتہ سحاں دریا ئی معانی پیدا گشت **قولہ** اراں دو گوہر یعنی ار دو رف **قولہ** یکدانہ یکدانہ دال احد سرد ں اسانہ نومی ار ہار باشد وآں چناں است کہ رشتہ را میاورید و در سررشتہ ہیچ رشتہ مروارید کشند وہمہ را جمع کند و مجموع یک حوہری ار حواہر گردانند کہ سوراخ آں کشادہ باشد و باید رشتہ ہا را ہم تسرق سازند و بر ہر یک چند دانہ مروارید بطریق سابق کشند و ہمیں ہمہ را جمع کردہ حوہری کہ سوراخ آں کشادہ باشد برہمہ گذرانند وہمیں دستور تا آں مقدار کہ خواہند و گوہری را ہیر گویند کہ فی تسل و با مند باشند دعدیل مداشتہ باشد

می کید از یکی شیر و از دیگر عسل بیرون می آمد و موجب تعجب و تسلیه آنحضرت میشد
بعد از انقضای پانزده سال خلیل الرحمن هنگام شب از غار پا بیرون نهاد
و چشم بر زهره و مشتری انداخت بر سبیل استفهام گفت هذا ربی چون سر عزت
غار بود افول نمود در ماه نگریست و گفت هذا ربی قمر نیز غروب شد چون
آفتاب را دید گفت هذا ربی هذا اکبر چون سیارستاره و زوال آفتاب گفت که انی
وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض حنیفا و ما انا من المشرکین
آورده اند که بعد از بیرون آمدن آنحضرت نوما که مادر خلیل الرحمن بود آنحضرت را
آورده بر آزر نمود تا بشکر آنحضرت بطعن زبان گشود و آزر نعت می نمود روز
عیدی که اهالی آنجا بعیدگاه میرفتند بهانه سقم در شهر توقف نمود و بعد از رفتن کفار
در بتخانه رفت و اکثر بتان را شکسته تبر را در گردن بت بزرگتر نهاد و چون مردم باز گشته
به بتخانه در آمدند و مشاهده آن صورت نمودند بفریاد در آمده نمرود را از این کیفیت آگاه کردند
و جمعی که در وقت توجه بعیدگاه از ابراهیم علیه السلام شنیده بودند که آهسته میگفت
تالله لاکیدن اصنامکم بعد ان تولوا مدبرین این سخن را به نمرود رسانیدند
با حضار ابراهیم فرمان داد و گفت تو کرده این عمل را نمرود آن حضرت فرمود
که بزرگتر ایشان کرده نمرود در آتش قهر اشتعال یافت بسوختن ابراهیم علیه السلام
قرار داده حکم کرد تا در محوطه وسیعه هیمه بسیار جمع آورده آتش زدند شیطان ابراهیم را
بر منجنیق نهاده باتش انداختند چون آنحضرت از منجنیق جدا شد فرشتگان ملایکه

عقرباں برآمد جبرئیل امین خودرا بادرسانید وگفت حاجتی داری ابراهیم ع گفت بتو
مست جبرائیل گفت آنکس که داری مسألت نمائی ابراهیم ع گفت حسبی من سؤالی
علمه بحالی درین اثنا خطاب مستطاب در رسید که یا نار کونی بردا وسلاما
علی ابراهیم تمام آتش بهار و ریاحین شکفته و چشمه آب خوشگوار گشت [illegible]
بصورت انسان بصحبت مؤانست خلیل ع پیدا شدند بعد از آن نمرود با معتمدان در
برج مردود جهت تفتیش حال آنحضرت بر موضع مرتفع برآمد بجانب آتش
نگریست ابراهیم ع را با شخصی دیگر بر مسند خرم نشسته دید و در اطراف گل شکفته
و ریاحین رسته فریاد برآورد که یا ابراهیم از چنین آتش چگونه خلاص یافتی و برود
که این عطیه الهی است نمرود گفت میتوانی که بر خدای ابراهیم ع علی الحال برخاسته
قدم براهگذر نهاده نمرود در صحبت سعادت ملک لاکرد موت نمود بعد از آن ابراهیم ع
باشارت جبرائیل ع از ولایت شام بمکه مکرمه شتافته به تعلیم روح الامین بنیاد
اسمعیل ع بنای بیت الله قیام نمود و چون ابراهیم ع نذر کرده بود که چون درهب
لیست اورا فرزند کرامت فرماید قربة الی الله قربان نماید اسمعیل واسحاق متولد
شد بدار خاطر آنحضرت آن نذر فراموش گشته تا چند مرتبه در منام ستاره مود
که شخصی اورا میگوید که فرمان ملک منان چنان است که نذر خود را قربان کنی
ابراهیم ع اسمعیل را باکارد و ریسمان همراه گرفته بجانب شعب وادی شد چون فشیب
درآمد اسمعیل را گفت ای پسر من تحقیق در خواب دیدم که ترا ذبح میکنم اسمعیل

جواب داد که ای پدر سخای آن امری را که مرا ان مامور ساخته ستجدنی ان شاء الله
من الصابرین از اسمعیل درست در حبل متین اصطبار بر زده دست و ای در لمحه
کارد بر حلق مبارک کشید کند شد پس پدر متغیر شد کرد کمتر برید و امعبدت شد دوست
مکرر بار این ابراهیم ع متعجب ماند در این اثنا آوازی شنید که ای ابراهیم راست کردی
خواب خود را اسمعیل را پس پست کشتن در نظر آمد کمش را گرفته قربان نمود +
قوله گفتم آه از شیرین بودن کنایه از نااهت بودن و هم رسیدن مال مانند
گدائی الرذن **قوله** پیرامش آه سیله الکسر جامه پوشش پیرک وسامان کرد
بالکسر بمعنی کردار گدای الرذن **قوله** پروانه راه کن آه پروانه حکم و در مال سلاطین
را گویند گدای الرذن در عمل راه ده صاحب بارگاه و سامان پروانه مانند **قوله**
کان نقش کمری آه یعنی نقش کمتر که سرگین سفوش است از جهت موم مراسی
سگرانده و خوانند است مهوا در توله کتر بفتح اول و سکون ثانی بمعنی کم است که
نقیض راست است **قوله** بر حقه آه مراد از پاسبانی موم مومی است که الات حقه
گذاشته مهر میسر بد یا پاره مومی که در درون حقه جهت سد بودن لعل سحقه گذارند تا
از حقه بیفتد +

صفحه ۳۴

نصیحت نمودن ملک الوزرا خاقانی را

قوله تاریکی جهل آه یعنی موجود را سودن ظلمت جهل است وجود را یاد دادن دانا همه دانایی ادای بودن حسن وتماشای علم است **قوله** لابی کرد آدم الی قوله انکوآه یعنی که پیکر از آدم لاف زند وجود را از شجره طیبه آنحضرت داند او را اکمله اما خیر همه که مقول شیطانست مردان را بدل از نادانی است ولیست ودرجامه ا اکه وجرائه شیطان است صورت وجود پدید پدید +

صفحه ۳۵

بیان نمودن ملک الوزرا دقیقه گیری خورده شناسی بادشاه را

قوله شایسته بالی قوله اول آه یعنی بادشاه اکرم الطبع است وجرائے طبع وتماشا شعار خود دارد وصلات متواتره پیش سخن سنجان سخن شنید واین اول شرف اوست اما در رسائی سخن دقیقه گیری ونکته فهمی بکار برده کمتر است سخن مرسله وایں کمتر مرتبه اوست پس هرکه بمدایح عالیه کمال مایه است در آن حضرت راه می یابد واز انعامات او بمطالب کامروا گردیده ذخیره ها اندوزد واکه بوصمت نقصان مسبوق است از اعتبار آن والامکان مودن آن می خود مردود است وتماشا لما ط شرف اودر حدود دقیقه ظاهر است **قوله** آن علمه آه لو قدم نوآموز ودریچاکتاب است از حکیم ـ ثنای آن در ثنای لعط قدیان قدر خواهد داد **قوله** شعر آه

کسی را تو نوادر کرامت **قوله** دیوریس میں ومکا دو ما مار وکسه در وکسر اول
معنی ابریس است که راه نماید وبیابان وبیتاں باشد **قوله** نسرة بالمسم
تقویر را لسون *

صفحه ۳۸

مراجعت نمودن خاقانی شروان الخ

قوله آخر خوش آه نشستم ساعتی - تواضع کردن وقت اتیان اوست **قوله**
احدمت الی قوله چوں گشتم آه آفتاب انور کنایه از خواجه بزرگ است یعنی از خدمت
جمال الدین که چوں آفتاب روشنی بخش است گردیدم متشل سعد اکبر با سعادت لکا گردیدم
در استقامت طالع از عراق بطرف موطن خود رجعت نمودم کوکب را رجعت و استقامت
ثابت است چوں حرکت سیاره در نیمه ذروه تدویر باشد آں حرکت بر توالی بروج
بود گویند کوکب مستقیم است وچوں در نیمه زیرین تدویر باشد آں حرکت برخلاف توالی
بود گویند کوکب راجع است وچوں در میان ذروه باشد آں حرکت از بالا بشیب باشد
یا از نشیب ببالا بر توالی باشد و نه برخلاف آں گویند کوکب مقیم است لیکن اگر از بالا به
نشیب باشد گویند کوکب مقیم است برای رجعت واگر از نشیب ببالا باشد گویند که
مقیم است برای استقامت کدائی کنایه از تسلیم **قوله** در دان شروان
معنی مائی و مام شهری است از ولایت شروان کذا فی البرهان **قوله** چوں بدام

الی الغدیر کنید — این بیت وابیات ما بعدش در تعریف عدل و نتیجه او ست یعنی
کسی که از این رفعت و بلندی که دیدی وجود گردیده از اثر عدالت است و حاکمی
کل در ربع عمل از آن سبع مثانی و صد هزار رنگ عمل که کشادن چون کنایت از وست
از آثار عدالت است **قوله** این طشت بلند مراد از آن فلک است و از طاست
مراد زمین که ای المشرح +

صفحه ۴

صفت خواص آن خاتم

قوله گر گاه نشسته ماه فلک — این بیت لابیات ما بعد در وصف خاتم آمده
است و نتیجه با خود داشتن یعنی هرگاه در انگشت میگرفتم از علو مرتبت که همسر
ماه میگردیدم از گردش فلکی استغنا هم میرسانیدم و آسیبات از انگشت که هم
من که محل خاتم است نمی رسانید و نقش آن نه آسمان ستاره ماه نو پیدا ست و از
سوراخ و بلندی قدر خاتم خورشید اثر و میگرد که از این خاتم سماوی تلف
بودمی که از حرکت و قوس او از خسوف و زردی بود وارستی چون آن خاتم این جواهر
ذات از سر آنکه ماه از دست برود گاهی در گره دستار و گاهی در جیب گاهی
در گوشه جامه بسته داشتم تا کسی اطلاع بهم رساند +

صفحه ۱۴

ظهور حوادث و وقایع بسبب نزع آن خاتم

قوله نادم آه — این بیت و ابیات مابعد نتیجه دوری خاتم است یعنی هرگاه
آن نگین از دست خود جدا میکردم عقل از من میرمید و خیالات فاسده پیش
می آمد و امل و هوس دیو راه شده سیاه غم و الم می انداخت و حرص و آز محتاج
طعام و نگین می نمود و باعث رنج و عنا ایشان می شد و صفت لا الی هولاء
و لا الی هولاء بهم رسانیده بر جوان نا اهلان جهت نانی بیچ حوائی سے کردم
سد خودم آه — سد دیوار یاجوج یاجوج و ماجوج از اولاد آدم دو فرقه هستند میگویند
که یکبار آدم را احتلام شد نطفه آن در خاک آمیخته شد از آن نطفه آمیخته
بخاک یاجوج و ماجوج پیدا شدند در قد آنها اختلاف است در وسط زمین بینا
اینها مردمان و بیار التکلیف میدارند گوشت آدم میخورند در ایام ربیع از کوه خود
بیرون آمده چیزی که می گذاشتند هرچه مییافتند میخوردند ذوالقرنین که یک
از مصالح از روم بود از حکم خدا آنجا رفته یک دیوار از آهن و مس بنا کرده راه
آمدن ایشان مسدود شد و در قرآن قصه اینها مذکور است و در معالم التنزیل
تفسیر قرآن قصه یاجوج و ماجوج مفصل نوشته است طعام نا العصر نام حکیمی

از پادشاهان ترک بکشن مردن رئیس ایشان پادشاهی بوده است یعنی بزرگ
هم مست رس پای قایم میر متحرک **قوله** گاهی چو گردن آه ترمت دور
از نموسی ریکوئی و درست یعنی وقت حصول جیری که ای کسر الله و پاکیزگی
و تازگی یعنی وقت حصول آن شدت مان حرارت من مرله اصلی حرارت گردن
است یا وقت پاکی و پاکیزگی قتل گردن ا مان سه اصلی حرارت میگوید که گردن
حون حود ادد دیا شسته پاک یکدگر سه گشته دم در سوراخ اصلی سبب دارد
و حون اصلی از اسماء رمی آید میمورد و در موسم تابستان چون گردن اصلی میمورد
حرارت روی علیه که مطلب آب رفته بر لب رود ایستد و لیکن که از روی
آب روی هر دو قلع متود و میدان آب با شادکر بهر اصلی از دور دش
بیرون رود و اگر چنین نکند بمیرد و بعد از خوردن اصلی چند قطره آب در گوشه
چشم گردن ظاهر شود و مادموم منعقد گردد آنرا پازهر حیوانی خواهند

صفحه ۴۲

در معنی کمال یافتن

قوله مقل آمده یعنی عقل من رو کرد و مرا آگاه نمود و همراه خود هر کجا وحدت
ردیعنی از جمیع وساوس و هواجس نفسانی و تعلقات جسمانی یگانگی و تجرد
بخشید **قوله** من کودن الی قوله پیش آمده کودن اسب پالانی گمراه

کردم که مهم را این اعتبار گوید مرید آنکه ارباب سلوک وستند و امرا قاصد
گویند قائم کتب مده کور و دستور یعنی من بست عقل کوردن و امی بودم و او رید
و قائد من بود از جهت یکدست از بر دوش او نهاده دوست دیگر عصای تسبیح
گذاشته سجده و جهد راه سیر عمر با امامت ایشان رستگار شدم و عقل آن تاریک
ضلالت و گمراهی را که در چشم جهان بین ما کرده بود میل و اماهی بیرون آورد
و دو بعد دست حصول جویست و مطلبی که عبارت جسم قلب بود برای العین مشاهد
کردم **قوله** سل کرد آه سل بالفتح و تشدید اللام کشیدن چیزی برآوردن بیرون
کذا فی المنتخب و در شرح است سل بالفتح داغ آب تیره و آب مروارید مقرر است
که میل آب تیره را از چشم میکشاید و در حقیقه داغ می دهد تا صعود آب بسته گردد
قوله هر هفت طبق آه بدانکه چشم مرکب است از هفت طبق و سه رطوبت طبقه
اول ملتحمه دوم قرنیه سوم عنبیه و بعد این طبقه رطوبت بیضیه است چهارم
عنکبوتیه و بعد این طبقه رطوبت جلیدیه است و بعد از ان رطوبت زجاجی است
پنجم شبکیه ششم مشیمیه هفتم طبقه صلبی است *

صفحه ۲۴

در معنی ظهور تباشیر صبح بخیر و سعادت

دیدم لمحات آه لمعه دمیدن بوی خوش دو دیدن لمحه معلوم کردن اوست

ونیز اشارت است آنکه منتم من حسان لدرائی گردید که لمعات صبح صادق بادیدم

قوله سرنا گرنه حرف شدن کنایه از پاره شدن و تحقیق آنست که حرف

الفتح یعنی دریدن است و اینجا بمعنی پاره شده و دریده استعمال کرده اند

و این مجاز است که ای سپاه عجم **قوله** از یک صبح آه اشارت است بحدیث نبی

حضرت علیه آدم بیدی اربعین صباحا یعنی در یک صبح مراد آن صبح است

که آدم را تعمیل صلاح حاصل شده بود ٭

صفحه ۳۴۳

در معنی ترک شواغل دنیا

قوله چون کرم قزآه قز جامه از ریسمان پیله معرب کز امی الصراح و قز بفتح قاف

و سکون زاء معجمه نوعی از ابریشم که کم بها باشد و این لفظ معرب کز است بفتح

کاف عربی و سکون زاء فارسی از رشیدی و صراح و کشف ذکره اما الدنیا است

زمان او سر آمد یعنی زمانه او آخر شد و در بعض نسخ بجای آمد در هر دو مصرعه آید

دیده شد تیر چار پر نوعی از تیر که چهار پر دارد چهار کرگس کنایه از چهار عنصر است

و تحت شداد را پیر گویند و بعضی تخت کاوس را گفته اند **قوله** چون نمرودی آه

اشارت است بقصه الارض نمرود و آن چنانست که چون حضرت ابراهیم ع از

میان آتش بیرون آمد نمرود خجل گشت و خلق رو بسوی ابراهیم ع آورده و بر

خدا ایمان آورده نمرود این سخن بر نتوانست کرد و گفت که من با خدای ابراهیم
جنگ کنم گفت تا صندوق ساختند از دو تخته و بالای آن صندوق بر چهار
گوشه‌های صندوق چهار نیزه نصب ساخت و چهار پاره گوشت بر سر نیزه کرد و محکم بست
و چهار کرکس گرسنه را بر چهار پایه صندوق بربست و خود با وزیر با سلاح
تمام درآن صندوق درنشست وگفت مردم را که اگر بهتر آمدم ابراهیم
را دور کردم واگر خدای ابراهیم بهتر آید و بر من غلبه کند او بهتر باد تمامی ملک مر
وابراهیم را این خلق پس کرکسان آهنگ گوشت کردند آن صندوق را از
زمین برداشتند و هوا اندر بردند یک شبانه روز برفت پس وزیر را گفت
بنگر تا چه می‌بینی وزیر بنگریده گفت روی زمین همه گرد و خاک می‌بینم گفت در بالا نگاه کن
تا چه می‌بینی گفت آسمان همچون می‌بینم که بر زمین دیدم شبانه روز دیگر برفتند گفت بنگر تا
چه می‌بینی گفت همه جهان بر مثال آسیا می‌بینم در بالا نگاه کرد آسمان را همچنان دید
شبانه روز دیگر برفتند گفت بنگر گفت همه جهان بر مثال دود می‌بینم در بالا نگریست
وگفت آسمان همچنان می‌بینم پس نمرود تیر سپید بکمان در کرد و تیرے درسته
گشاده کرد چنین گویند که جبرائیل آن تیر را بگرفت و بخون آلوده کرده بدو باز
انداخت گفت خدای آسمان را تباه کردم پس صندوق نگردانید و بر زمین باز آمد
صورت این قصه از عقل و نقل هر دو بعید است مگر مثل دیگر قصه‌هایی کاذب که در این
خلق جاری هست شعرا هم استعاره آن مثل دیگر قصه هایی کاذب می‌گویند

قوله افسرده آه یعنی سردان شش کلمه است بمعنی سرد و شتاب و تعین کر
در محل تاکید و امر گویند یعنی سرد باش و شتاب تنگ بضم اول و سکون ثانی و جیم
کاف فارسی و اظهار های هوز بمعنی سکاه است که جا و مقام و منزل باشد و مای را
نیز گویند که بعد دمس دران گذارند قوله دست ماه آه یعنی کمس عسل
میمر باید که دیبا منارهٔ ماه دی است و میگوید که گوشه گیرای چبا سپه دردی ماه از
جهت کثرت شدت برودت مردم در کنج جا بجا جائی سیکند و قدم بیرون میگذارند
تو هم از سردی عیدی دیار دون گوشه شهر د و حصول اختیار کن و بخلوت گریبان
و تا سحارهٔ سینه و تیر اسحاره مکر و گرمی آتش دل مخلوط بوده برودت زمهریری و نیا را
دفع ساز قوله تا سحار سرورن آسحاره جامه را گویند که در اسحاری وتعد
پیدا شده و جامه را نیز گویند که میان آن را امدر میان جام محوف کرده باشد و آتش ندا
افروزند تا گرم شود در ایام زمستان در اسحار سر بد در بعضی جا ها جامه بر رگ
بالستانی را گویند و بعضی جامه را گفته اند که دیوار آنرا آئینه در رو بحره آنرا از بلور
کرده باشند که هر که در درون باشد بیرون را تواند دید قوله نرسد آه یعنی یار دیده
چشم و گوش و بینی و دهن یعنی این حواس ظاهری که بمشاهده عالم حسی مستغرق اند
نرسد تا بالا میں ذات معاینه و بالا اذن سمت سموع تو شود دلوی
محبت و شمهٔ عرفان بمشام تو رسد و اسرار الهی و کلام معرفت از آن تو بیرون
آید قوله تا نوکر آه یعنی عرو بالاستحاویب تلته کرده باع محل حواس

باطنی است یعنی این شعر و بالا را که محل حواس باطنی است گشاد و از مد محرکه
دست چپ که کنایه از دل است آراسته و معمور کن زیرا که معموری و خرابی
بدن بصلاح و فساد دل وابسته است کما ان فی الجسد مضغة اذا صلحت
صلح الجسد کله واذا فسدت فسدت الجسد کله الا وهی القلب واقعة
قوله درحظ آه درحظ شدن شعیر آورده شدن سید البشر درحقی است معروف
که درحرف بسیار دیده شده و در روستش در مراس طبی مستعمل که دوای بیمار عمر **قوله**
این سال بقا آه این اسم اشاره است مشار الیه آن چهار جهت و آن اسم اشاره است
مشار الیه آن سید البشر است +

صفحه ۴۶

المقالة الثانیة در تمسک بحبل الصمد

قوله تا کی رسود آه یعنی تا کی اہل دنیا که غیر حق اند مسجود خود ساری و امیر
شیاطین شوند که در ذات آنها خیر و نیکوی نیست شوی مالکی صفتی و تحلیه که
مراد از حضرت آدم است چو مد داری با وجود این فضایل تا چند سر اہل ضلالت
که شیاطین اند سلام کنی و دعوت گمراہیشان یابی **قوله** ایها آه لات نام
بت بود بضم اول و ثانی مجهول اقسام طعامهای لذیذ و طعام که در ان نیک
پخته باشد که ای سربان باد حضرت در صورت اند یعنی مغرور به بزرگی

و ثروت خود هستند مگر که در حسین کنایه از میده باغ تو آرزو می دهد رک -
قوله یک سر دو زبان آه پیسه برون کیسه یعنی سیاه و سفید هم آمیخته باشد و
و بعربی ابلق گوید یک چشم معروف و در رشیدی یعنی طایرین و کم مثل ساق
دو رو کنایه از مردم ساق است مراد از پیسه چوبی یا چیزی باشد که دو گونه
دو رنگ نقش کند و کلاج چیزی را نیز شناخت مراد از پیسه گوید کذا فی المراٰن
قوله ای شاه طغان آه طغان بالضم نام پادشاهی است یک سخنی لقب
پادشاهی است از ترکستان و ملک آن پادشاه را نیز گویند و آن ملک یعنی معروف
است خاقانی گوید ای شاه طغان الم کمانی بالرشیدی بیال نام پادشاه است
قوله بر دیگر آه مال دل ستان یعنی سیم های ناقص خبری و محل حصول ستد
چنانکه از امی ملک جاگیر و باغ و مزرعه و دوکان که این همه محل حصول مال و ده هستند
از مؤید الفضلا ستان برون کان یعنی طرز و روش و رسم و عادت باشد قوله
این یکسره رنگ وان دگر هیچ این اشاره است بطرف گلگونه دیگیره بر دلسا
محمره یعنی یکباره و یکبارگی باشد و آن اشاره است بطرف هیچ قوله حرم سلطان بود
مراد از سلیمان است قوله هر دو ویل سفر آه ویل القیح نام وادی است در
دوزخ کذا فی المنتخب قوله مادی کهش از سن البیوت است ای خانه از سست
ترین خانه هاست اشاره بآیه کریمه است ان اوهن البیوت لبیت العنکبوت
قوله خاک هستند ماکی کنایه از مردی درست و هموار و دلیل است کذا فی المراٰن

قوله هر کس تو ده یعنی هر کس که طمع پیشه گرفت دل او در تحصیلات طمع و عطا گرفتار
اند که ایا ایکس مید مدیا مید **قوله** در شکست د دق یعنی اول و تشدید ثانی
ملتی است که ادمی را از رنگ و لاغر بیکند مراد از دق حالی لرزدن مشک است و از آمر
مرسدن آن **قوله** ماں ریزه آه ای ماں بیر است سه وجه ماں تک که مرضی
وکف و درا دیگکسان تا کی لگ دانی **قوله** سنگسار مردن رستار یعنی سنگ باشد
که ابی البرکان من آسمان یعنی اسوده و تندرست باشد **قوله** به چشمه شیر می آو
چشمه شیر وی عبارت از طریق دین مستقیم است و شاید سرگین آب طهور عادم اسارت
شریعت است و ساکن کس عبارت از دنیا یعنی این طایفه حالا که عمر گرامی را صرف مشغول
اشیا و فانیه ساختند از مطلب اصلی مرحلی بعید اند از و بعد از این مراسد شیر هرگز
دم میالای و از معصیت اینها معصیت تا حق و طریق دین متین مایل باش که آب طهور است
و دنیا طالبان او ماکی است پس با وجود آب پاک تیمم درست نیست با سنگ
کس خود رسد

صفحه ۴۸

المقالة الثالثة

قوله ای عیسی آه عیسی به وشتین کیا یار اعتا وصلت که در هر راه لستیدکرالی
بیار محمد عطا سد تا اسباب وارد و او را عیسی ره شیش بیگوید حدیث ربع علی مرامی

متصف و مصرع ثانی اشاره است بقصه اصحاب فیل که بسرگردگی ابرهه صحرای گران
که منقلبه آمده بودند و بقهر الهی هلاک شدند **قوله** راه شناس آمده جلد بالکسر مع التشدید
در عربی مرود آمده است و نیز مسطور در آمده که خلیفه از اینهم باشد جنید بیش که عرابیان
در صحرا جهت سکونت بود بر سر راه استاده کنند و عمارت کاروان نماید یعنی در راه کعبه
دل مقام و منزل و جاهای دربار مدرکه هر کس هست جمع و رباط آرام حقیقت است و
قبرستان سر راه که عمارت از دوستان حق است جهت هدایت و دلالت طریق مستقیم
حقیقه بر سر راه نشسته از وراه نمائی میکند **قوله** زان حی کرم آن حی بالفتح و تشدید
ز عالم حی عبارتست از عالم ارواح یا عالم حیات که دنیا باشد و قبیله کرم اشارت بحرم
دل است **قوله** لیکن از ره عشق آه ای بیش حق تعالی که سالک را بمعرفت الله
رسی تا ... مداری هم قدم است که ای التسریح گاه وقت دار هم گاه وقت اندک مراد
و مقابل هر ار ساله هر ... حواهد آنچه شارح علیه الرحمة معنی قدم گرفته جای دیده
است **قوله** ره چون کف آه میسر باید که راه کعبه دل بتل کف دست صاف و هموار
در خلاف دیگر راهها یا ای سالک اگر گرد و غبار اکن میگردد اما آن امر در ان کالای صحی
صاف کنیده که دنی الرهان **قوله** هم ریگ آن لی قوله هم رو حق آه ریگ زار که سر
کان ما سی ملکیت که در بیابان جولان بیابان و بیوسته بر داشت کوید آن ریگ
تمام نقره است و هر چشمه که از ان بر می آید آتش بسیماب آمیخته باشد آب در الاد
سیماب در پیر و هر چیزی که از ان آب بسوزد و می الحال میرد که ای المراد آن

عرس دیگ کہ نسبت آں بہا دوالمحمدو دیگر دو ریون کہ دل بیت الله ازلیں است و
دکعبہ گل بیت اُللہ تابی ارس است کہ درکتب سال اس رایک حید و یک شب قدر مقرر
است وآں را ہر یعد رمضان عید است و بر ترتیب شعمدو ونتاں امیا۔

صفحہ ۱۵

بانہ آمدن بسر خطاب با آفتاب

قولہ ای در دو وثاق آہ خطاب با آفتاب مودہ میفرماید کہ ای آفتاب در دو ماہ
جیتم کہ مشعلہ بعت بیردہ واقع شدہ دو عروس کہ عبارت از مرد مک چشم است پرتو
جلوہ مودہ ای از تو نور بردہ واحتیاج متوا دارند و وثاق بمعنی خانہ و حرم سراست
و در لطایف است کہ وثاق بالضم و کسر بمعنی خانہ **قولہ** والضحٰی آہ ای خدا تعالی کہ در
قرآن والضحی والشمس گفتہ و قسم تو خوردہ است ازیں سبب عزت و بلندی مرتبہ تست
قولہ اگرچہ آہ یعنی ہر چند بسمعرد مرد داحدی و شریک داری و عنایت یکتائی اتا
ایں معنی کہ دم فردی می زنی و تفرد و عدم شرکت را بہ تسلیم خود داری **قولہ** تو محمد آ
آہ تو بسیدن آفتاب رعلت آنست کہ بیتی مولک حاسب قطعا است کہ ہر دو طرف او را
راس و ذنب گویند و آں محل کسوف آفتاب است میفرماید کہ اگر ماہ دیشتی بحریں تو از
علت چہ راست و ازیں دلیل صورت ہست رسائی قدم **قولہ** منسوب بواد آر افتاد تنق

آنکه کریمه رسانی اسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع عند بیتک المحرم

قوله بسیج آمدنت آه ای بسیج در ماطر تو مگذر دکه بس مدکس **قوله** چون آب آه

یعنی بیان اسرار مراکه چون آب سلاست دارد یاد رجائی باثر آتش آب حوال گوم در

مصرع اول تعقید است یعنی بیان چون آب اسرار رکی +

صفحہ ۵۳

تحریض نمودن آفتاب را بر سفر زمین

قوله بیک سیر آه شده کام کنایه از آمادہ و تمام الوف است **قوله** قران سفر

آه سفر قران عبارت از دوران او ست از آسمان در میں در روح یعنی بهتر عیسیٰ ع

او سفر کر اشارت بسعود او ست از زمین بفلک شمس آسمان گشته +

صفحہ ۵۳

شرح فضیلت زمین آلخ

قوله مکان دار ملاو آه یعنی دار ملاوه معنی ایران است که علیه السلام

آدم ع در دار هبوط وراں ساکن شد **قوله** سیر کاره فلک آه مصرع اول کنایه

از بس فلک قال الله تعالیٰ کانت رتقا ففتقنا هما و مصرع ثانی اشاره سعب

برمیں مر فلک را یا که دائرہ بعد از وجود نقطه وجود میگیرد و ترقی تا لبیع والسکون

بسته شدن و دو معنی رتق بالفتح والسکون بهم آمیختن یعنی بود در میں پیوسته آسمان بسته
و با یکدیگر آمیخته نیز شگافته شدند تا هر دو واحد اکرده از یکدیگر **قوله** سموات آه
سموات بالفتح والضم والکسر جمع گردد و ما الف صحیح بالی اشارت است بقوله تعالی
وفضلناهم علی کثیر ممن خلقنا **قوله** آن سبب آه یعنی مقام اولاک که عبارت
از محمود آن طریق معرفت که کمال تجرد یافته و از قیود هر دو عالم دست بر داشته یعنی
وحدت بی پیدار در سکونت و آرام در خاک دار به هم در حالت حیات و هم در حالت ممات
قوله خاک است اسیر آه خاک را اسیر عناصر نموده اگرچه کره ارض علویت ندارد لیکن چون
ابدان انبیاء و اولیاء از وساطت شده و اجسام شیطان از این ساخته آمده یقین است
که اسیر مرتبه خاک است و مثل بر جوهر باعتبار مولد و منشاء جادوان حق باعتبار تعلیق
یاقوت **قوله** محط آه محط محل رحل بالفتح رخت و اسباب بپالان شتر و کوچ
کردن کذا فی المنتخب **قوله** دل آئینه دو روئی آه یعنی دل که محلا عنصر وجود است
است و آئینه مصفا به دو رو و مجلای تجلیات الهی است در علاقه وجود خاکی جا
دارد و دو رو را به صحبت نموده که دو جهت دارد به جهتی از مبدأ فیاض مستفیض است
و جهت دیگر بعالم اجسام فیض **قوله** روشن کرده آه یعنی زمین روشن کرده است
بیازده جهت ... و آسمان و عناصر اربعه چون حراس گرد او دائما **قوله** گردون
رقصا آه در تفوق زمین بر آسمان وجه وجیه معلوم باید که آسمان اگرچه عبارت
شب معراج آنحضرت صلعم است رونق و تزئین پدید آمد که قدم مبارک تاج الانبیاء

دس است چون فلک هم رنگ حصری دارد و لتوهمات را باو منسوب دارند میر باید
اران حصرم که اصل با دستاهی است سپهر گندمائی مشابه کسیره است ای دانهٔ سره
هر که مسش بحصرم معلوم و معهوم هر کس هست انام **قوله** سحریست آه ابیع امیه
ماهی عبارت از شمشیر و سحر کنایت از خط آن وکه دریا تشبیه نام دارد گوهر جوهر او
هنگ قصد و اراده و آهنگ طرب و حائی و ضرب و صدمه و آسیب فلک را هم باشد
کدامی الرهن شتر آمده بکسر اول و فتح صاد و نقطه دار نوعی از پیکان تیر باشد و آنرا دو شاخ
سازند و ایهام بطرف مقراض هست **قوله** شستن آه شست قلابی باشد که ماهی
ای کمر بدیهان از سر تماشای از سر بازی مرغزار میا فلک شیر آسمانی کنایه از
برج اسد هست و آن از جمله دوازده برج فلک است **قوله** رخنوس باد آورد ای محوتی
اسکم باد همراه آورده است **قوله** سکرات جمع سکره و سکره بالفتح بیهوشی و مستی
ل **قوله** میی که حراج جان آه حققان طپیدن دل و قلق بکبک ورد منتعم است
نواس بالضم باد یکه از سینه بر آید و بر آمدن روح بار و یک سدن بر آمدن و حالتی که به
وقت برج تمس راسیدا بشود **قوله** جول سیدق آه سیدق معرب ساده نطع بکسر
والصح و تصغیر بالکسر و فتح طار بساط منتهی صاحب بهار عجم گوید نطع بساط اریوست دما
کرده امر مردان نشستد و معنی مطلق فرش و گستردنی مجاز هست چون نطع موالنطع
سطرنج امی و دو امحاسعی اجیر مراد است **قوله** حون مست آه عدد هشت در حساب
گون هساچه این شکل ۸ او ست **قوله** از سکه آه یعنی از سکه شمشیر مصع دشما

موضع ایمنی است اما کہ بیمد باید کہ این صحرہ است کہ قطب ماست و آسمان گرد
شود و گرد قطب رحا میرود **قوله** تنزل الملائکہ مستفاد است از قوله تعالی
لیلة القدر خیر من الف شھر تنزل الملائکة والروح فیہا باذن ربھم
الآیہ اے شب قدر بہتر است از ہزار ماہ فرود آیند فرشتگان و جبرائیل در آن
شب بحکم پروردگار ایشان ۔

در مدح امام اکرم

صفحہ ۲۴

قوله ز معبود آن آمدہ آفتاب شیر خوار بیت یا سہ دو کف معبود اوست و شیر
آلودہ جاسہ کہ عبارت است از سعیدی و دلیل است بر شیر خوردن آفتاب و تعبیر
رود از کف معبود آورا و **قوله** زان شیر مربی بود ان سیما ہم اہل شیر کشیدہ
بود کہ در یک وہ در مہد بود گویا گشت کما قال اللہ تعالی قالوا کیف نکلم من کان
فی المھد صبیا قال انی عبد اللہ آتانی الکتاب وجعلنی نبیا وجعلنی مبارکا
اینما کنت واوصانی بالصلوة والزکوة ما دمت حیا الایہ گفتند کہ چگونہ
کلام کنیم از کسیکہ در مہد است صبی گفت کہ بدرستیکہ من بندہ خدا ہستم مرا کتاب انجیل دادہ است
و مرا نبی گردانیدہ و مبارک ساخت ہر جا کہ باشم و وصیت کردہ است مرا بنماز
و زکوة تا وقتیکہ زندہ باشم **قوله** زین ہیئت فرشتگی الی قوله ما محمد الدین آه یعنی
از بیم [illegible] این آسمان کہ بظاہر لباس خضرای سبز دارد در ماتم [illegible] حول

دیو بود و دو شکلی کرا ر لباس او معهود بیستند دراست اراں ربتی که ممدوح وعظ
خود را عظ او شده مرک تسلیطست سوده راه فرشتگاں پیش بهاد ساخته باطن را ما
لباس ظاهر سطابق کرد شیطاں بفتح یکم وسکون دوم دیو و دریا مده ونار و ظل
و شکر دگردن کش ممط +

شرح سید مجد الدین صفحه ۶۵

قوله سید کوهی است آه یعنے سید مجد الدین بمثابهٔ کوهی است لیکن کوه مرتبه و قدرت
و توانائی و درگاه او دریائی است آه دریای احسان که موجست بفیع عالمیاں است
قوله کوهی و چه کوه ملماء روح کوه جودی که کشتی نوح علیه وقت سیل طوفان بر آں
قرار گرفته بود **قوله** بحر ملکوت آه ملکوت عالم ارواح مقصد یعنی درگاه سید بساں
وسیع است که بحر ملکوت تا آنکه وسعت او را حدی ونهایتی نبود ارکان به آتش تجاوز
نکرده او وسط و انتهاش جیه سید **قوله** هر شت ممان آه خاشه مرد ران باشه جس
خاشاک و دیر ناهی خوب سرگیں و امثال آں را گویند که مرهم آمیخته باشد کرامی الدیار
عرو یالعم بالاحاطه که بر تمام جانب باشد و مقابلیک کهدست آب و بالفتح یکبار آب
بر دست بر داشتن بکدامی کشف اللغت درشرح بیامده و موید الفضلا است که عرو ما لفتح
یکبار کف آب و عروه بالضم المعجمه و القاف اگر گویند بر معنی میشود که لفظ دروی
مجاهدت مساست دارد **قوله** کاه آه گاه و لک رنج نور و صدقت عا ت اسے

ستاره که بصورت صدف نمایان است یعنی در دریا سحابی گاو عنبر گاو فلک است
و سحابی صدف گوهر صدف آسمان است گاو و صدف زمین واریں گاو و صدف
فلک از قسم عنبر و گوهر دران دریا موجود میشود **قوله** در بحر کشاده آه یعنی دران درگاه
که بمثابه بحر است و سحابی سنگ تیسر است که کشاده روی است جهت مردم در اعطا
و مراد از ماهی قلم است که سر زیر میرود ای در تحریر مطالب مردم مشغول است **قوله**
ماهی دو زبان آه یعنی قلم او مثل ماهی است که ریش برقه خود است دو زبانست در
نشست ماهی نامهای مفید و در تحریر و تقریر معانی زبان همی است **قوله**
و آن پشت آه در مصرع ثانی سحابی شکم لفظ کوه آمده است پس بر تقدیر اول یعنی
میشود که پشت شمشیر ممدوح که در مردن دشمنان سنگ است چون شکم صدف
که محل مروارید است گوهر دار است و در صورت نسخه ثانی گفته آید که پشت شمشیر او مثل
کوه که معدن لعل و یاقوت و ناسد صدف که محل مروارید است گوهر دار است **قوله**
آوردمه آه یعنی آن شمشیر از موج دریا که عبارت از آن درگاه است گوهر در کف داد که
اشارت بجواهر اوست و عبارت از لایی دست که کنایت است از لعلی که بر قبضه شمشیر
وصل میکنند و لامعان آه و عامیان عبارت از اعیان آنحضرت است و از کف
اشارت است بقبضه شمشیر **قوله** کشتی فلک آه جودی نام کوهی که بران کشتی نوح
قرار گرفته بود یعنی کشتی مقصد مردم مطالبی ماند و در موج آن درگاه که جودی خود است که
قرار داد آیم میگیرد در میان جودی و جود نمیس دائد است **قوله** تابی آه یعنی از

مانند جاناں ای اران دریا سبیس است و مایه اران دریا دارد بیت ثانی موضع است
مناہر آماده کسمده +

در مدح فرزندان ملک السادات الخ صفحہ ۶۷

قوله مو طلعت آه مشتری کنایه از صدر الدین جلیل است که در سعادت حکم مشتری دارد
شعریان شعری شامی و شعری یمانی و درینجا عبارت از فرزندان او محمد الدین و
عماد الدین است **قوله** آخر الکر سے تختش یکی +

در ثنای آیمه همدان بر سبیل اجمال صفحہ ۱۱

قوله دل شان همه آه معان الفتح سران حامی اش سائش سیاست کننده **قوله**
ارداد آه قوت تصتیمیاں دو نامرادی کردن و دعا دمدار حوادث مقرر است
که علم قوت روح است یعنی اینها صفت روح ہمہ سایه ارداد علم قوت خود سیار ند
و به نهایت مرتبه دانائی و فهمیدگی فائز گشته او دانست که ورد و دعا ایشان است
سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم **قوله** چون آدم آه میر
تعلیم ز معلم حقیقی مثل آدم گرفته اشاره است بقوله تعالے و علم آدم الاسماء کلها
قوله جل من داع آه مصرع اول اشارت است بحدیث قدسی ان الله تعالی یقول
سماء الدنیا یقول جل من داع فاستجیبه و جل من مستغفر فاغفره و مصرع

بود مسئله لاینحل است یعنی دانائی ایشان لدنی است از علوم حق امی آنچه دید دانش
وهش ایشان می آید موافق علم الهی است و عقیده را آنچه ایشان چون صد اهتمام اجلال
دارد **قوله** پیش و پس آه لفظ کلک را بهر طرف که خواهند کلک میشود و کلک را جهت سود
علم او بران گفته یعنی پیش و پس دریں را چون حروف کلک کرگ یکسان بوده اند
قوله دریں ابلیح آراستن و آرایش و خوبی ✦

در مدح ملک القضات مفتی العراقین کاظی الحسین احمد — صفحه ۶۸

قوله وارده دیں آه جهان خوردای ذات بود جهان یگانه است **قوله** فاروق
فرق آه فاروق لقب عمر ره زیرا فرق کننده بود میان حق و باطل و بهر دو معنی
بیت اندر سیتا بیشود فرق بکسر اول و فتح دوم کرده اند و او جمع فرقه است **قوله** خود
ختم بروست آه یعنی همواره بران منصب قضای آسمانی سر ختم است و او لایق این منصب
عظمی است و از ینکه معنی این جهان است سه خوبتر ف او نیست **قوله** او نائب حق
الی قوله نیست آه یعنی آن ممدوح در آسمان کو اشارت ماں مهر داں است سیات
الهی سزاوار و لائق است که قضای آسمانی داشته باشد و ذات او مرتاض صاحب
ریاضت است چنانچه عمل او خوش آینده و پسندیده و ممدوح است و حکم او از امر حکم
الهی جاری و نافذ است مراد و مانی مدارد مرتاض ریاضت کرده شده مرضی
پسندیده ختم بالفتح محکم کردن و واحسا کردن و قضا حکم ستم امی حکم واجب آن حکم

الهی است حقیقی گرداند شده **قوله** ناماسی در آه منسوب بصاحب او ادریس
نام پیغمبری یک بالفتح مصروف فنا کرده ماک متبع ان بهار عجم و معنی شعر ظاهر است **قوله**
کلکت الی توا خطهای آه سجل بکسرتین و تشدید لام کتاب و قیل هو کاتب العهد و قیل
هو الکاتب و حکما مرقاسی و یک نام فرشته یعنی آسمانها اطوار و اوضاع فلکی منشأ ظهور علوم
میکند پس مستورست کلک او نیست از اکمه کلک و این فلک است از آنست که اسم که
موثرات عالم اند خطهای کی موجب حفظ و تنها جهاست از آلام و سقام سے ایهر
کافی الدین احمد قول میکند و موثر شعاد مریل هوم سد اسد این ترقی نموده میگوید
که چه جای این خطوط است بلکه خطهای نقاش جهان
خطهای تو است ولیکن سجل او موهوم و معدوم است و این اشارت است تا که
چنانچه قضای ایمهانی را دقصای اسیابی میرا و را محل است **قوله** رو مادآه
دعا است ای از خطوط دیں سجل دار تا قیامت محو له تا طی شود آه اشارت به
حشر کما قال الله تعالی یوم نطوی السماء کطی السجل للکتب الایه **قوله** معیا
اساس آه اساس امیا و امات ملازا خود دست ثانی ترجیح داده است **قوله**
کافی آه یعنی با وجود یکه رحل نظیر دارد و عدل ندارد کمال مساوته اما دقیقه
گیرها و ملاش و تردد و ترقی در مراتب مراتب میکند یا در ملاحظه اردانامی
موموز علم و عمل دقیقه گیر است **قوله** از عدش آه ندان بالفتح دو ستاره اند
در میان آسمان و دست سگ است که دو ستاره میبینی ماث المعتق که هی اند قیل

دوستاره یعنی بنات النعش صغری که باج تعلق است یعنی محمد کمال الدین
احمد امامی است که عارف حق و باطل است و قامت عرفان را از دور مردم گے
وعظمت است •

در مدح ملک المشایخ مجد الدین صفحه ۷۰

قوله مجد الدین آه یعنی دم مبارک او بعالم قدس مؤید بود و آسمه بسر من حلیں
درے آرد از عوالم بالاست و از عنایت تجرد و صافی آوردن طبیعت او ملکی است
قوله بو القاسم آه الی قوله بر کنند آه ابو القاسم کنیت محمد مصطفےٰ صلعم است و نیز
کنیت مجد الدین است و ابو الحکم کنیت ابو جهل است و نیز حکیم را گویند و کوه قاہر و گرد
کوه نام کوہے است که مجمع ملاحده در انجا بود و لفظ کوه در مصرع ثانی موقوف
است و لفظ قاہر دال بر کوه قاہر یعنی مرحکام ملاحده که در گرد کوه بود اند غالب
و قاہر است و اگر موقوف خوانده نشود تقریر سیتا چنان بشود که بر کنند کوه
قاہر کرده کفر و ضلالت ابو جہل اند ممدوح بسان پیغمبر ما است که ابو القاسم بحریه
جواہر بدان اشارتست غالب و مستولی است و ہیچ دنیا دان طائفه ضالہ در آن
سنگلاخ مقام آہباست تعلم و تشاح خود کرده یعنی براہین باہره و دلائل ظاہره
ر سلطان طریقه امرعیه سعیابی چند که ضلالت کیش و عاقبت اندیش بودند را بنا
کرده بموجب اطلاق آنہا را مردود و مطعون ساخته قوله قزوین الی قوله با سوله آه
قزوین شہریست بزرگ که یک دروازه او را باب الجنة میگویند ـ میفرماید که قزوین

پس ازین یک دو روز که جنت داشت ازان وقتیکه مولد این امام شد بهشت در
جنت دران هم رسید و از قدوم میمنت لزوم این امام بهشت گردید **قوله خاک درش اه**
خاک درش ضمیر شین مصرع ثانی اگر راجع بخاک در سازند پس معنی میشود که خاک در
آن ممدوح لقب آسمان یافته است ای خاک در او را آسمان میگویند در عرف و عرب
و از هم لقب آن خاک که آسمان است جهان فخر و مباهات دارد یعنی ازان وقتیکه
آسمان هم لقب آن خاک است موجب شرف جهان است و اگر راجع به ممدوح
کنند در پس استتار ضمیر هم میشود و معنی او چنین ادا میگردد که خاک در او
آسمانست و از هم لقب ممدوح مجد الدین دیگر که ملک الشام است بود که او معدلتین
میت میگویند ازاد نموده جهان از دین و دنیا حاصل گشته و طریقه این بزرگ والا
قدر است که چون میخواهد تعریف یکی را باتمام رساند و در تعریف دیگر شروع نماید بیت
اخر اشارت بممدوح دیگر مینماید چنانچه بر متتبع ظاهر و باهر است و این هم رعایت مطبوع
طبیعت می شود +

در مدح مجد الدین ابو جعفر   صفحه ۱۷

قوله مجد الدین آه طهور بالفتح پاک کنند و طور بالضم کوه بزرگ و بلند ستاره مح
بلندیست و دیانتی پاک کننده است هر که با او توسل جست از کثافت و نجاست دنیا و دین
وا رهد و عصمت و طهارت و سرامت متصف گردیده و کوه استقرار و بلند است است در
طریقهٔ انیقهٔ محمدی مستقیم الاحوال بوده بوساوس شیطانی و هواجس نفسانی

ازسامی رود و دست هیچکس باو نمیرسد ولایت بالکسر پادشاهی — و دوم سها
سهیل چون جعفر آه جعفر اول اشارت بحضرت امام جعفر صادق رح و جعفر ثانی
اشارت بجعفر برمکی است که در سخاوت مثل در مردم است قوله وعظش الی تولد
دان آتش آه حراقه بالضم سوخته چقماق والعامة تقول بالتشدید کذا فی الصراح یعنی
وعظ و نصیحت او که حقایق و معانی مطلق است آتشی است که آتش کفر و بدعت و هوا
نفس و اغوای شیطان را میسوزد و محو و نابود میسازد ازان و تیکه و همان طهوره
ماده مستمر گشته آسمان که همواره بر جاده کجروی و طریق ستم سلوک داشت آن آتش
وعظ و نصایح او سوخته

در مدح قدوة المفسرین امام الدین حافظ　　صفحه ۱۷

قوله پیرانه آه اصمعی صبح اول و ثالث یکی از تابعین امام لغات عرب منسوب
بجد خود که اصمع نام داشت و اصمع جد گوش — و زیرک مردم را گویند اصمعی سیر
عرب کرده چندانکه جمع نموده بسیار زیرک عالم محاورات خود داشت جاحظ بحاء مهمله
و ظاء معجمه نام عالمی مشهور در عرب که از لغات عرب و ادب بسیار واقف بود و معنی
لغوی آنکه حدقه چشم او بیرون برآمده قوله بوعمر آه ابوعمر نام کسی از قراء سبعه است
عشر خوان طفل نوآموز قرآن خوان چنانکه طفل بار اول ده آیت بطریق تبرک پیش
معلم و بعد و معنی نامی کلام الله و عشار آ یعنی معزول از رشیدی و در مصطلحات تمهیکه
برکور مرده قرآن خواند قوله نامه راد آه یعنی هرچه در لوح محفوظ مسطور قلم

سپس راجع بطغرل دودار قتیل با اضمار قبل الذکر که در تاریخی شارح است و
توضیحش آنکه در عالم ظاهر طغرا اسمے شاه طغرل صاحب مسایل فلک گردیده
ازانکه علاء الدین در مدرسه اش تدریس علوم شرعیه میکند و در عالم باطن طغرل
از برکت او سعادات یافته و بمراتب احدوی فائز شده ؞

بار آمدن بسر خلیت آفتاب و شتابیش بغداد
صفحه ۲۴۷

قوله ای حیدر اسے قوله هر رو یا آه نیم جایه گمید – مطر بالفتح جای دیدن و گریستن
واینجا مراد از مطر مطلع آفتاب است و آن از اول سرطان تا اول جدی یکصد
و هشتاد و دو است بعد از آن از اول جدی تا اول سرطان همین حساب است و
همین اعتبار مشارق و مغارب میگویند و مراد از حجره برج است که بعد از هر ماه
برجے تحویل مینماید یعنی هر روز از مطلع سری آید و هر ماه برجے منتقل میشود **قوله**
چون افق الی برین آه چهار باد کنایه از باد شمال و جنوب و صبا و دبور است یعنی
ای آفتاب چون بعراق رسیدی و بمطلب خود فائز گشتی باید که از چهار باد و ستاره
مشهور مرکب خود سازی و از هلال براق مرکب زین سازی و طرف بغداد توجه نمائی
و این جمله عبارت است از سرعت تمام **قوله** این وردیتو آه وقت ورود آفتاب بمنزل
این آیه کریمه را بخوانید رب انزلنی منزلا مبارکا وانت خیر المنزلین
قوله اسے بر سر صفرا لے بغداد ترا است آه صفر عبارت از برج حمل است که

صفر رقم اوست یعنی تاکی اهل هیچ محل کہ محل شرف نیست اشی بطرف بغداد
عبور کن کہ بغداد بمنزلہ گنج پرویز است و محل شرف و عزت و تمکین است پرویز
بالفتح نام پسر هرمز بن نوشیروان و او را خسرو پرویز گفتندی در غیاث اللغات است کہ
صاحب کامل التواریخ گوید کہ لفظ پرویز مرادف مظفر است انتهی و معالم العلوم
بیان معلوم میشود کہ خسرو پرویز و ملک عزیز یک معنی دارد **قوله تاکی آه سیر**
کنایہ از اسد و گاو از برج ثور چون آفتاب از حمل بثور می آید و این هر دو ماه بهار
اند و اسد خانہ اوست از حیثیت هر سہ برج را با او منسوب ساختہ یعنی از حمل بگذرد
از ثور و اسد بیر ... اگر از این اسد صیدی ترا حاصل میشود و از این گاو عسری او خود
می آید کہ مطلب وجود شیر و گاو صید و عسر است بطرف بغداد رجوع کن و تریاک
و مشک را اسحا حاصل کن و بعوائد معتد یعنی کاؤکا و با دو کاف الف کشیده و
سکون دو واو یعنی تعمق و تفتیش باشد کذا فی برهان و در بهار عجم کاؤکا دواع
بارحم را ساحل کاویدن گوزن صبح اول و ثالث و سکون ثالث و نون بوٹے
کاؤکو میباشد و تناعهاے او تناعهائی درخت خشک شده ماند گویند اگر تتے
چشم او تریاق زهر است کذا فی البرهان +

در صفت بغداد

صفحہ ۴۷

قوله شهریست آه یعنی شهر بغداد همچو فکر دانا وسیع و فراخ است و چنانکہ در
فکر دانا حقایق جمیع اشیاء ظاهر و هویدا است در شهر بغداد نیز اشیاء در ... موجود

از اقسام لغاوا صاف آلا باشد موجود است قوله نامجو آه از ذات اسے شب
وصالی ذات الٰہی کہ نہایت ارتفاع معراج باشد یا من حیث الذات یعنی بیا سحہ شب وصال
معنوی می مدد داتہ موجب تسلی و راحت عاشق است آں سیر محل انس و مکان معتر شب قدرت
است قوله چوں فرصہ گہ اسے قوله سراج کرامت آہ فرصہ بالضم کیا روے حلقہ کہ از آسمان
اسا برکشد وحیہ بر آب جوی باشد کہ از اسحاب تواں خوردن و فرحیہ بیا سحہ ید بعض
صبح است بالضم شگاف و کشادگی یعنی ہر گاہ جای فراخ وسعای آں بغداد کہ محل انواع
نعمت و وسعت اسیا بیا سحا بہایت و سعت و وسعت کرام کاتبین کہ حقایق عالم ازو
قلم خود پیگرد اسد می سید بر سحتہ عرت و مہدگی از ہمہ دست کشیدہ مشق لفظ بغداد
بیکبد تا از خاطر برود قوله بساتین آہ حدایق جمع حدیقہ یعنی باغ اعناب
جمع عنب یعنی انگور کواعب جمع کاعب زنان نار پستاں اتراب ہمسالاں و ہمزاداں
یعنی پستاں آں بغداد بساتین بہشت است کہ ہر گز میوہ اش نقصان ندیدہ چوں
میوہ بہشتی کہ ساکنان او ساکنان بہشت اند کہ ہر گز پیر نشوند و ہموارہ جوان و سرو
استند +

در صفت دجلہ و کرخ بغداد   صفحہ ۵ ۔

قوله دولاب الی قوله قطری است آہ دولاب بالضم چرخے کہ بداں آب ریا کشند
و بیر دلو آب و کرخ بفتح اول و سکون ثانی نام محلی است در بغداد قطر حلیکہ دائرہ
را دو قسم کند و بر مرکز گذرد و مقرر است کہ قطر ہر دائرہ ثلث دائرہ است قکرم

دوم قاف دریا است قریب میان مصر و مکه نزدیک کوه طور بسوی آن سعادت است
بحر قلزم که در ای الشمس یعنی دجله وسعتی دارد که فلک ما این همه وسعت عمق و دولاب
کمین است و کج ستری و طلقی دارد که قطره در رگ و مسعود جرح است و جرح بهم ست
کج بود سوم حصه است و دریای قلزم دست و ملک یک قطره است **قوله** احرام آه
احرام جمع حرم بالکسر و اکثر استعمال آن در لطیف میباشد متعب و در مدار اللامل است
احرام سیم آسمان هماره سیارات و ثوابت **قوله** حاتم حاتم آه حاتم و نگین کنایه از حباب
است که از آب و باد پیدا شود و تکرار لفظ او ده معنی کثرت کند **قوله** در سلسله آه
راست راهبر ترسایان که خود را همیشه در سحر بسته دارند و مجاهده کشند که دلی تیرج
دیوان خاقانی **قوله** او است آه مرزوق رواق سازند و معماریست مران دجله او
معماره است که گاهی برگ نقش میکند و گاهی گره میسازد و در رقاقتی برگ و گره میکند
که آمد اگره منشی می باشد و در معنی نسخ سماعی لفظ برگ مرکب معنی حوض و مکان
لفظ گره ساز کهسار واقع شده یعنی او در آن دجله گاهی از تموج حوض خورد میسازد و
گاه کهسار و امواج را که کهسار تشبیه میدهد در بلندی و رفعت **قوله** او داره آه اقلیدس
نام حکیمی است ماهر در علم هندسه یعنی او بمنزله اقلیدس است که اشکال متنوع مختلفه
بر سطح آب مهیا میکرد از نرم رو متقابل سخت رو و سخت رو کنایه از مردم درشت و
ناهموار که ای مهار نجم **قوله** مشاطه روده عبارت از باد که انواع نقوش بر روی
آب پیدا آرد +

در صفت زورق　　　　　صفحه ۷۶

قوله زورق آه رهبران اهل معارف از سالکان بیدار که بظاهر شمار سالک در سیر
اند قوله چون کنگره سحاب اه کنگره بسم اول و ثانی زده و کاف عجمی مضموم کناره آن
محرابی شکل که بر سر حصار را ساختند آتمان نام ماه هشتم از سال شمسی و آن مدت
بیر اعظم است در موج مقرب که مه الصم بلندی ستی و پس زیں زیر موج آب را مانند
زیر بلندی یعنی آن کشتی باشد که کنگره سحاب آتمانی بر بلندی آسمان ستانده و روشن
بود ای آن دریا از کثرت رفعت امواج بستانه آسمان بود و کشتی بران دریا چون سحاب
بر بلندی آسمان می بود و تشبیه کشتی بکنگره سحاب بهر دو معنی درست است از آنکه
معنی
کنگره یعنی شکل محرابی و زیر بالائی حصار تعلق دارد است اس وصفت دریا در
که از جهت امواج هم میرسید کشتی بالائی دریا عیان می بود گویا کنگره سحاب است
بر بلندی فلک و سحاب را تشبیه آتمان بوده اما که در ماه آتمان باد های تند و تیز
میبرد و سحاب آن ماه یعنی از یکه در نهایت سرعت چون باد آتمانی است قوله قوس
قزحے آه راس رو دسته دو عقد است و اینجا مراد تشبیه فرار و بلندی و پستی است
که از امواج دریا هم میرسد و سحاب لطیف و سبک است و باده از قوس قزح یعنی آن
کشتی بصورت قوس قزح است که از سبکی و لطافت بر نشیب و فراز امواج دریا چنان
میبرد که گویا قوس قزحے است که بر راس رو دسته سواری دارد قوله نوب

ناقۂ صالح است قوله هر اه که حامله آه کشتیہ کشتی ما و حضرت صالح ع داده بود که

ناقہ موجب امن ویماں بوده چنانچه حضرت صالح ع همواره قوم را از اعراض ناقه منع می

فرمود و میگفت که مبادا که ازیں تشدد بیاں شما است عذاب الٰہی نازل گردد و بعض میگوید

کشتی هر موجب امان است از غرق شدن و بیرآں ناقه حامله بود و کشتی را از جهت

احاطہ او مردم را حامله گفته و مراد از قیاں کلیم دریای مواج است که در و مرده از بیاه

ریگستاں است قوله استاده آه یعنی چنانچه آسمان بصورت استاده معکوس

است و بی عمود ذاته سیر دارد همیں طور آں کشتی بر دریای مواج که عبارت از معراج

آنی است استاده ماند و نیست طلق بالفتح زباں کشاده و روی کشاده و بو می

از ادویه و ود مشهور جمامیہ است گوهری کانی که هندی ابرک گویند طلق سیال طلق محلول

که جهت کیمیاگراں بکار آید و اینجا عبارت از آب دریا است کیمیا دار از جهت آں

گفته که موجب نفع و سود عالم است قوله کاسیه مدور تیا سیه نام ستاره ست مشهور

که ای الدین قوله آتش آمد از سلسال و سلسبیل است که شکر روان و خوش شود

و سلسبیل چشمه ایست در بهشت قوله تعالیٰ عینا تسمی سلسبیلا که فی الصراح یعنی آب

اں دریا در خوشگواری و لطافت آب تسکر سلسبیل است که روان بام گرم نار و لیر

است گو سایه پیوسته در سیر در میں حرکت میکند ❊

در صفت عدم حلقا رکه در بعادل است صفحه ۷۲

قوله دار السلام بهشت قوله سده بری آه سدّ بالفتح و تشدید دال مانع میان
دو چیز که مردم ساخته باشند و باز داشتن و استوار و درست کردن رخنه و راست و تمام
امر دکوه میان دو چیز و حائل و مانع که پیدا کرده حق باشد کرای الملتمس بدی
راه راست و نمودن راه سراج ای بیاد راستی و بیهائی است یا آنکه سد استوار راستی
است ای ازو متحاد نیست و آن حرم محیط او ست و سواد او اطراف است سواد میانه دل را
و سیاهی و ویرانه‌ها شهر ایما معنی ویرانه‌ها شهر است یا آنکه ویرانه‌ها شهر سیر جای
اهل طینت بیاشند ای محل سیر و فرحت طینت تنگ است ربیع معنی منزل است
یعنی محل فرود آمدن کرم است و ربیع الانصاف ای بهار عدالت یعنی موسم بهار سبب
اعتدال هوا و شگفتگی اقسام شگوفه و گل است آن حرم را بهار تسمیه داده و انصاف
را شگوفه یعنی انصاف را موجب شگفتگی و اعتدال از وست را شد راه راست
یابنده ❊

در مدح خلفائے آل عباس — صفحه ۷۸

قوله یمنی امرای آه باس قوت در حرب باک یعنی خلفای آل عباس لطف مصور
اند و لباس باس دارند یعنی هر که ایشان را لباس بادشاهت می بیند ترس زده تا
میگردد و متوهم میشود و هر گاه با خلاق پسندیده آنها نظر میکند لطف مصور می یابد
قوله حیثیه طلسان آه یعنی اطوار و اوضاع حضرت جعفر دار دو مرتبه کمال فائز اند
و حیثیه حیات ابدی که عبارت از وصال حق حقیقی است خواهنده اند و همراه

در فلک بخت و جاه اگر و موری سلیمان ای موری لباس است سیاه لباس
سعادت حضرت سلیمان ع حاصل بود یعنی حاصل سعادت سلیمانی در ظاهر لباس
سیاه دارد **قوله** بخت از بخت آمد یعنی اعتقاد بسیار حاصل بود . اهو و افشان
از بخت فلک جوار یافته یا ازلی تعلق چنان آراد گشته آمد که از حاوی صف ملک ریشته
عالم ملکوت بسر آمده اند **قوله** شعری بطرزان آه شعری بطرز ای بطرزها سعادت
مشق بخت و اسمان یافته ای سایه ایشان همیشه بر عالمیان که از روی مراد
لباس سیاه عباسی در بر دارند و مشتری دل امرای سدس و بهران رعایت دل مه
از در دل و مردان استد یاد بادشاه بوده مشهور بعضی گویند لیح پیغمبر است و بعضی
ذوالقرنین اعظم از انبیا مند مکاشفات اصح یافته و مرتبه رحمت ایدر **قوله** در صدد
شرف آه ملک شد او نام سلطان سنجر است که بادشاه خراسان بود از مران نظام
نام وزیر ملک شاه سلجوقی که اسم تمام آن نظام الملک است **قوله** هر یک کسری آمد کسری
نام انوشیروان عادل است اهل کسری مظلوم چرا که کسر بفتح کاف و سکون دوم شکسته
و شکستگی معنی شخصی بوده از عرب در نهایت همت و کرم و سخاوت از ... دنیا دمی
آید که امام تحصل مستقیم بامیر المومنین معمور بود یعنی هر یک از علمای ما سته
بر مظلوم چون نوشیروان عدالت پیشه اند و در اول معنی سخای معن اند که در علم و سخا ست
دنیا دست یگانه معمور بود **قوله** مرد موی ملک ای بر بادشاه شدن بخت کشور دو گو
مصحف دو گواه کس یاد دوگیسو است **قوله** گیسو آه حضرت سید طاق حضرت اول معنی

معنی خمیده و در صورت الصلاة ومحمودیست گویا تحت یعنی گیسوی امامت
است با شمامه بر دوهاست چنانچه بیت للاسوحیم است واران جهت که اشارت گیسوئی
خمیده بود تا اشتد شوق وحوفی داده اند بهت پادشاهان این چنین است اما کم علیه
تا آن گیسوی مبارک که علامت شرافت اوست رکی است بر تخت سلاطین این بیت
سمات میگذارد در شوق عزت تخت اورده میگردد **قوله** هم عرض عرش تا کمر
ناموس واتحیه گم شده است بود از عیب عار خود داریدان وخویشان وآنچه بدان
محو کرده شود است تعریف **قوله** بیعدلے قوله نیں آه یعنی هیچ سحر مستانه
در لطافت و درامت واصالت و شرافت نشاخ گیسوی ایشان که دلالت بر پاکی
هیچ دارد جهت آن تا دیں متین بیعه میدید دیں بالله است چنانکه گیسوی مبارک معطر
خوشبو دارد همچنان هیچ سحر مستانه طهر بود بی اصل است و دیں هیچ و شاخ تکمیل ایمان
هیچ وشاخ که عبارت از سحر و گیسو ست بالله و قوت یافته +

در مدح خلیفه روحی من المقتفی بالله — صفحه ۷۹

قوله سبی اسلے قوله از صف آه خلیفة الحق اشارت بحلیه وقت خود نموده که
مقتفی بالله نام او بوده و بعد از یوسف که پسر اوست بر مسند خلافت نشست چنانکه
بعد از این خود میفرماید و حواریان جماعه گازران که حضرت عیسی را گرویده و ایمان آورده
بودند یعنی آن خلیفه بمثابه مسیح است و دیگران بمثابه خود نموده تابع او چنانچه
حواری حضرت مسیح را **قوله** سیی لیس برقع آه معا کره بالفتح والتشدید بگردیدگان و

نیند نگاه ساکنان یعنی ارواح مطهره و مقدسه محظوظ تماشای جمال با کمال او گرد و در ربیع
جلال اوست گردیده ناظر و مشتاق اند کدامی الشرح دانستنی است که نظاره یا یعنی
در فارسی بتحقیق هم در آید چنانچه در تشبیهات معنی بیت **قوله** حراقه با لعم سوخته
و آلت لعلداری از منعب **قوله** در ساحت آه یعنی چون بحرم حلیفه قریش
پائی از رعایت عظمت و جلالت و نور جمال او در راه محو گردی چنانچه در جنب نور تو
ستارگان دیگر محو میگردند **قوله** حشمت سلیمان **قوله** سر دوش آه یعنی ملبس
لباس عظمت و عمامه است از سرداری که رای الهی سر دوش را فلک الکوثر ذوابه
واقع شده و در گوش حق نیوش او ندای اسامی آمده و بر دست او بوده و طریقه مستقیم
انبیا عمل می باید و ملهم بالقای انبیا رست و مرات تبعیت ایشان دائر هست **قوله**
دار حاک د انش آه یعنی خاک آستانه او بستانه کوثر هست ای بهشت مشک نهایی
حوروا بران خاک پاک سوده اند او کوثر آلوده هست **قوله** بر حاک نگارها یعنی آه
ای مشکه سلاطین با دار بران خاک سر چهره خود را نهاده و سجدات بجا آورده و دارالنقش
چهره ایشان که بران خاک است آن خاک چون نگار رعنا به جبین سمت و مستور گردیده
قوله قدر لب حوریان آه یعنی لب حوریان را طالب هیچکس نیست **قوله** خود بر گوثر آن
آه میوه بالکسر جست کوثران میوه کنایه از ملائکه آلیس محدود با کاف فارسی به بالا مال
و ما ماشیش و درگردن و درکشیده **قوله** معالم آه معالم جمع معلم بفتح یکم و سوم بسان
که بر راه نهند و بیر معالم نام تعبیری است که معالم التنزیل گویند **قوله** ازال

عباس آنکه عباس نام عم رسول خداست از ابن عباس قال قال رسول الله صلعم
اللهم اغفر للعباس وولده مغفرة ظاهرة وباطنة لا تغادر ذنبا اللهم
احفظه في ولده رواه الترمذي وزاد رزين واجعل الخلافة باقية في
عقبه از مشکوة شریف و یاسین یکی از اسمائ حضرت محمد است آبدست یا سامه
عسالیه یعنی آنکه روان دست و رو شوید و وضو سازد و بمحاوره بمعنی وضو و استنجا
کردن اشتهار یافته و بکثرت استعمال اضافت آن ساقط شده ازینجاست قوله
تا شد علم طشت بر خانه آنکه طشت و کنایه لولی از ماه بر اوادن مردم باشد و آسمانست
که درون تخم مرغی را خالی کنند و از شبنم پر سازند و در طشتی نهاده در آفتاب گذارند و تخم
مرغ را در طشت نهند چون طشت گرم شود تخم مرغ با صول راه بالا رود و در آمد بر هوا
شود و کنایه از آسمان و زمین هم هست چه زمین بمنزله تخم مرغی است در میان آسمان
و نام طلسمی باشد و علم سحر و م را نیز علم طشت و علم گویند از ینجا راقم گوید که جای مرغ را
ابریق پر کرده این تماشا اگر بجا نیمه درست می آید که احرست قوله خورشید پرا دیده
اوست یوسف نام پسر علیه است

در آوردن بعد از الم — صفحه ۸۳

قوله موج عمر که رفت بر باد ای صرف شد و بتمامی گذشت قوله پیران حدا آه
قرینه الکبر ست یعنی آنها که در عقل و دانش بمراتب کمال فائز اند درین بغداد سعادت
محاورت دارند و ما بیمی سعتمر اند قریه در کف داشتن اشارت سحر است نمودن آنست

و شفقت در زیر کنایه از حلیم و دانش مرا انداختن **قوله** مرکب خوشتر عود آه ستد
عود دماغ تجاویف تفته که ذکر آنها سابق گذشت +

در صفت علمای بغداد

صفحه ۱۴

قوله دنیا است کیده ای توام دولت آه دار الحکم جایی که حکم شریعت را دران نشر
بغداد رسانا ای دار العدالت **قباله** بالفتح خط وام و جز آن و فی الصراح مبیای کردن
و ضمیر شین هر چهار مصراع راجع به بغداد است یعنی دنیا دو دار الحکم داوران بغداد که
عبارت از علمای اهل دین است بحدیث قیام را دو دولت خط قبول بغداد را بر
محامل دانایان اسرار ربانی از سر نو درست ساخته باشد مجرا و باشد که قبول کرده
بغداد است **قوله** فتیان آه فتیان جمع عسان بالفتح حشماک و دو پاره
سنبه معیق است یعنی قلم ایشان برای تعمیر جامه دین قویم سنبه است و نصل ایشان
خراب کننده و ویران ساز بنیاد حصار کفر است **قوله** آلوده زهر آه آلوده مار
فارسی خبرے صاف و مروق یعنی اعضای ظاهری ایشان از غایت ریاضت و محنت
آلوده زهر اند و از محنت بسیار تعبیر به زهر کنند و اشارت است تا که اعضاء اولیاء
علما را سم دم گفته اند که هیچ سمی و زهری در اعضای ایشان اثر نکند چنانچه امی گردم
مجرد کردن سر زهر آنها در خود ایشان موثر باشد از آنکه اسمای الهی را تریاق
اکبر قرار داده اند چون یاد حق حرز و خود ایشان بکلی خود شده باشد سوختن سم
را در ایشان چه اثر مترتب شود و باطن ایشان نوش صاف است که عبارت از شهر

نبیہ الٰہی یا اساس قصیدہ ترجیعیہ است و مدح این سمّی صاحب حدیقہ بر میر آید
سے گوشت عالم رہبر آلودہ است وار درویش بشکستہ آلودہ است **قولہ** ترتیل آہ
تا بتیر جملہ ارادہ کہ چہار ستون جامہ دین ہست یعنی ترتیل آہستہ و کشادہ خواندن قرآن
و در حق القرآن ترتیلاً درست بر قرار سمہ **قولہ** صد چاردہ آہ صد و چہاردہ عقدہ
صد و چاردہ سورہ قرآنی — ہفتاد و دو محتاج ہفتاد و دو ملت یعنی بتلاوت قرآن
سورہ انوار فرقانی و اسرار رحمانی فیض تام یافتہ در ستمت و مساحتہ ہفتاد و دو ملت
کہ کتب مطول کلامی مشتمل آنست جد جمیع نمودہ حقیقت مطالعہ رسیدہ سطر او فایز
شدہ اند **قولہ** از کف شان الی قولہ پس کردہ آہ صحیفہ دین صحیفہ دین یا عتبار
اصحاب سابقہ یا مصحف مجید یعنی از اشک کریم الطبع ادار تا تیر دست ایشان تراش
قلم بدر شدہ و در روائش اشارتست بہ تراشتہ قلم چون در میان اسرار دین مجید صحیح
غوامض مصحف مجید بتحریرات مفیدہ از قلم ایشان بعد ظہور جلوہ گر میگردد و آن
فی الواقع موجب ترتیب صحیفہ دین ہست بہ تراشتہ قلم کہ امداد آن تحریر ہست نسبت
از بیت صحیفہ دین تاں لوان نمود **قولہ** بر بستہ آہ یعنی بر دل و سینہ خود اجہت
محبت این طائفہ علیہ کردہ و سعی آنہا سبب نجات اخروی است فضل برد ام است
دیگری را دامان بر جل مانند **قولہ** غیرت آہ ای غیرت برس برد **قولہ** کے
نیست آہ بود کارے بد از عالم جار نیست **قولہ** بر رزین آہ بر زمین بالفتح
زنجیر باریک آہنی کہ بر در ہا بندہ و حلقہ در ان افگنند ختم تکہ خشم اشارتست

رتبهٔ معنی مثال - قوله منه آه اشارت است ابونصر دمشقی و مراد از او

محو الدین +

در مدح شهاب الدین ابونصر یوسف الم — صفحه ۸۵

قوله پس بر کر آه صورت القیح میل کردن دل بچیزے و عشق و محبت را در صفے

مسح مرئی واقع شده و مرة ما لفتح آواز سمت دمشق و مراد و امده و عیراق و مشاد اولی

اولی است یعنی آن کیست که یاد کند شوق و عشق مراد در درگاه یوسف دمشقی قوله

مستقل آه اے سمیح کمالات حالی و استقبالی را مرکز یده در صحیح مرتبهٔ کامل

مترقب مرادرد +

در مدح امام ابو الحسن ابن الخل — صفحه ۸۶

قوله ابن الخل آه یعنی مراد و وقت که امام شرح محمدی ابن الخل است شراب کر بوجب

مستی دار الاختل بود آب سیاف مالص شده و سلوک لحالیته گشته قوله منفق آه

تو کمر سے میکوئی قوله ماسترآه مسلی لستان حجودان فرشته عبارت از

کرام کاتبین است یا مطلق الملمط صحیفه یعنی اول ساست تمام دا ایسے فرشته

در صحیفه لرحمت تعلیم نام الابو اسمعیل نوشته و را سے شرکت دم یا قدم را ترک طریقهٔ

نا مرسید خود بوده ماده سجاح آ که ده محمدی سلوک را شته +

در مدح ملک المساطرین آه — صفحه ۱۱

قوله دریں آه یعنی قسم اول و صنیع مالی دکان رحامه باگوید که امی الرزین قوله

و دوس آه ای بهشت که مسوس بیست و محل تسرو است در مکاں بیس بشاں ایشاں
است **قوله** نظاره آه ای ناظر نکات دقیقه و معانی خفیه که موجب زندگی دحیات
ابدی است میباشند و دراک نکته نکرده اند خرد واند چوں قیمة خرد نکته نکرسبت
وایشاں را تصرف یافت درآں حاصل نیست والا دی خرد یافت نبوده اند **قوله**
سبب شاں آه ای مذکر قال الله تعالی و قال الرسول و من فلاں من فلاں کہ ماست
ازقول ایشاں صحیحہ ہست نشت زنده میدارند +

در مدح قدوة الائمة عز الدین آه صفحه ۸۷

قوله راستماع راست الی ماں آه دیگر گوئی درویش مشغول بیاد حق و در معنے مسع
شعر گو واقع شده سری سردار و مہتر و بزرگ و نام یکی از اولیا که سری سقطی
مشہور است و ہر دو معنی درایجا مناسبت دارند اشعری منسوب بشعر نام قبیله
قوله نیک نعیت ای نیک امر **قوله** دو برادر اند ای حاں من و ممدوح +

المقالة السادسة الخ صفحه ۸۷

قوله ای دیده آه ای آسماں تو بیا است و پاساں چرخ توئی و آنچه در زمین از
تاثیر آسماں ساتات ہم میرسد موجب نشو و نمائ آں توئی دار توسچته میشود و دیگر معنی
مسح سمائی آسماں میرباں واقع شده دمصرع اول بنهایت توافق ہم میرساند
قوله ای روی آه ہفت خضرا ہفت آسماں و شش عروس زمانشش ستاره
ورای آفتاب **قوله** ای یک سره تتم ہمت مددبودن ای حمله زماں نامسا

شعاع در وقتی **قوله** ماتمی پوش حمائل زرکش یعنی لباس و شفقی سر
ز گنبد شفقی یعنی همراه ماتمیان لباس ماه زا و نورانی سیکی و خلعت روشن تو تو
می پوشانی **قوله** چون چرخ آه یعنی چون آسمان بطاق ساسست میکند بالفعل
دوران تیز گردش فلک میشود تو او را اگر سد ریں میدهی و کمر او را محکم می بندی دور
می سازی **قوله** چو میں آه یعنی صبح تو میکنی تمام عالم را از شعاع رنگین خود زرین
آسمانست **قوله** خون آه اشارت بشفق است **قوله** سل ها رزی که لشکر یکا
و بهد ارجمت باز گشت و بی ازین دیار کدائی بهار عجم باز خوردی ملاقات کرده
قوله شد جمال عراق اشارت بسفد قاف و در بعضی نسخ بجای لفظ جمال ملس پر واقع
شده **قوله** گنج هرمان آه هرمان بفتح یکم و سیم دوم عمارتیست سجد و معروف ن
مشهور است و آنکه از عجائب مملکت مصر اهرام مصر است و آن عمارت از گنبدهای بزرگ
است که حکماء سلف ساخته اند و بروایت بعضی بانی آن عمارت ادریس پیغمبر است آن
گنبدها در دو وسیع مسافت تعمیر یافته و کوچکترین آن امید از بزرگترین عمارت
این عالم بغایت کلان تر است از آن جمله سه گنبد بزرگتر است و یکی از آن کوچکتر
و آن دو گنبد بزرگتر را هرمان میگویند و طول هر یک چهار صد گز و ارتفاع نیز همین
مقدار و گنبد کوچکتر سه صد گز در سه صد است و هرمیه باول مفتوح و ثانی مکسور
دو معنی دارد اول صبح نو دوم احیا بمعنی حریه نیز آید دوم بمعنی لعق بودک
بیان دهد کدائی التصریح +

در مدح شام و صبح گوید الخ — صفحه ۹

قوله ای در حرکات الی قوله ای رات آه یعنی ای آفتاب که در حرکت و سیر اسما
را دیده که اقلیم چهارم است و در میان اهل اسیوا بی دار آب و هوای اهل ترا
تب و لرزه و صبح حاصل میگردد و طرف شام توجه کن که سبب صحت تست و موجب
آسایش تو قصور شام قصور جمع قصر یعنی محل بهت قصور جمع قصر قوله هر کرآه
ای خورا از دو صبح کر قلعه عالی و عوالی است و ابهت مرده که عبارت از بهشت است آسمان
دور و علاحده کن قوله بیچ جام آه جام کنایه از آسمان که ظهور صبح و شام در
عالم از وست ملک در شعر بالا مصنف خود او را جام متصف کرده و عجب است که شارح
علیه الرحمة در شرح این بیت چنین گفته یعنی در کشور شام صبح و شام است اما این ست
بیچ جام کنایه از آفتاب است و در وجود صبح و شام حاجت اقالیم دیگر محتاج آفتا
ب از مضمون بیت ابتی کلامه و خیال نکرده که در مذهب حکماء متقدمین ظهور صبح و شام از
حرکت فلک الافلاک است که فلک نهم است که بر وجود جمله افلاک را از مشرق
بمغرب می برد و حرکتی که فلک الشمس است از مغرب بجانب مشرق بود و اگر این
مسئله را او هم قرینه بیت بالا را هم بالائی طاق گذاریم در حال خطاب آفتاب آخر از
معنی بیت گفته چه معنی دارد قوله دو جهان آه یعنی دو جهان موجود شده حرف
شام دایم مستمند و بعد از آن ترقی نموده میگوید که مملکه هر دو جهان از آن سته

حرف پیدا شده اند که هر سه حرف شام پهلوی برابری ماه و دو حرف کش برده اند

قوله همچون آه یعنی الف که در میان شام واقع شده چون شاه رنگ است و این را

تشبیه بشاه رنگ داده مثل برای لفظ شام و از میم که مدور است حلقهٔ میان آورده از

شین که دندانه دار است تاجی بر سر گذاشته قوله شام ازالی آه الف صورت عمود

دارد یعنی الف سادهٔ شام عمود صبح بر چین ظاهر گشته و صبح پدید آمد قوله شام

ازلی آه یعنی چاشت آسمان از راه کهکشان پر جواهر و با رونق است شام از قدم بر دار

همان ریست دعوی در شبی دارد یعنی چاشت آسمان هجوم کواکب به راه کهکشان دارد شام

سماری کواکب بی سروان دارد و در معنی صبح سماعی پای آتش واقع شده قوله

داسی دکهنی آه داس سرودن طاس ساری است که بدان غله درو کنند و سیاهی امر

بیرا بیر گوید که سر دامهای گندم درو است که درو شده باشد که این الفاظ و دین

مقام معنی دوم مراد است و که معنی کاه است که علف خشک باشد +

در نکوهش مصر — صفحه ۹۲

قوله مصر لیحه لطیف الی قوله آن داس آه حیثم دین مراد از حضرت امیرالمومنین متعلق

است که اهل مصر آنحضرت را قتل ساید و آن چنانست که چون مخالفان هجوم آورده

گرد سرای امیرالمومنین آمدند و نگذاشتند که کسی درون سرای آنحضرت در آید تا

آنکه گذشت آخر بر در سرای ساکنین آتش زدند و هجوم نموده درون در آمدند محمد

که یکی در جماعه امیرالمومنین شد محمد ابن ابی بکر بود که دست داشت ریش آنحضرت را

گفت که کار در بند آنحضرت ستربان را مدد کرد ای پسر اگر ابوبکر بنده بودے

داین محاسن سعید من بدست تو دیدمی رداداشتی محمد این ابوبکر با این حرف

دربدست از آنحضرت باز داشت و از جانب بیرون آمد من از دیدی از مصر باشش

کمانه این لشکر بود سجانه اندر شدند تا کار دگفت ای مرد خو قتش را از حقیقتی بیرون

از آنحضرت گفت این کار مرا خدا تعالی داده است خبر خدای کسی باز ستاند و ما ستا

ندین کتاب خدا کار خدا هم کرد چون دید کردیان نخواهند بمه کمانه این لشکر کارد گلوش

اندر رود چون مبارک نخست به مصحف مجید بدین آیت فسیکفیکهم الله و هو

السمیع العلیم افتاد و دیگران شمشیر بر پهلوی مبارکش بر زدند تا آنحضرت بمرتبهٔ اعلای

شهادت رسید و این تو غار و برادیده بود هژدهم ذالحجه سی و پنج سال از هجرت است

ملاحده آسیه در تاریخ ظهیر واقع است خلاق المعانی خاقانی را این استعارت

کمانه من سترکه یکی از اهل مصر بوده و تقریر یکهار بیت ظاهر است **قوله**

گاهی که جیدانه آه ای جانه که آدم محو حور دوار هشت بیرون افتاد **قوله**

مصری آه یعنی مصری که نام او را اہل او شکسته و برمع عزت او بوده اند است

بتل عثمان از استعارستام یکسا حرف است که هیچ لست نستام ندارد که

موطن و مامن امیا ئمو است **قوله** مصر است آه سقط لعتتین آسیه

افتاده است مدار جیبر سے متصف ترخیم دور کرد حرف آخر جاسیه مصر را

حذف خواهد ✦

در ستایش شام

صفحه ۹۳

قوله شام آه مثال پشت سورت و دران یعنی شام سورت سر و جهان دارد
و آنچه در چهره جهان است در شام هم میرسد او را چه پست اعمرست یا ایدو جهان
دران او دستاست دارد و در جمیع اقالیم حکمران است قوله حال نیخ آه صدر ان
با تیغ بود که اثبتش تاری و سے مهرگی یعنی جوانی و درون شهر مصر که عبارت است
از حال بن عدلان مهتان و مسی گردیده و آثار عدلان بر چهره مصر پیدا آمد
و سیمای حال او تشنه نمای عدلان گشت که اشارت به مصر بودن اوست و در
صلاح مثب عدلان بالکسر آورده اند قوله زین حال آه ای ازین حال حلال
که چهره مصر گردت اگر شرح کرامات امیرالمومنین منقول معقول است زبان
کتید محاسبیت زیرا که هرجا که علمه عدلان و جواری باشد بی آنکه کسی امر
رسد چه فتنه خواهد بود قوله هم گشت آه یعنی امیا ذا سحا سکن باوای رشته
علم معرفت الهی دست آورده اند و جهان اصفیا را دران مقام سترب عدسا
مساس هم رسیده قوله شام اشتر آه آشتر دم بریده و بے فرید که ای البعیر
مو عقل بسم کم و کسر سوم نام شهریست که هر که در و مقام کند قوت او زیادی
ماید کتابے مویدالد سلار و در کشف اللغات بفتح کیم و کسر سوم نام شهریست
و صدری هدا صحیح *

در مدح موصلی صاحب صدر الوزراء الخ   صفحه ۱۹۲

قوله تخمیر الی آب آه این اشارت ست بحدیث قدسی خمرت طینة آدم بیدی اربعین
صباحا یعنی چهل صباح گل آدم را از دست خود خمیر کردم تخمیر طینت بید قدرت
دست خدا ولایت جان کنایه از عالم علوی است یعنی روح اشاره است بقول تعالی
ونفخت فیه من روحی یعنی چنانچه حضرت آدم از رشحات ابر رحمت چهل روز تخمیر
شده ممدوح نیز در ظهور وجود عنصری بسبب عنایات سرمدی تا چهل صبح
مشمول بوده و شرف ید اللهی دریافته آب و گل او که عبارت از وجود است
والبس یعنی روح الهی بهم رسانیده گویا آدم ثانی است ازان تشریفات آدم اول
مشرف گردیده قوله خورشید آه یعنی ممدوح مفصل که عبارت از ممدوح است مرتبه
خورشید در صبح است قوله یکای مطران الی قوله آیا کم آه و یکی کلمه ترحم است
یعنی منادی سمت این ندا میکند که آنها که انتظار صبح دارید تا بار گنبد یک صبح
ادنی برآمده است سجده کنید آیا کم والصلوٰة یعنی مستعد شوید و لازم گیرید نماز را
و سجده صبح سرمدی بجا آرید قوله کسر دل آه کسر بفتح یکم و سکون دوم شکسته
و شکستگی جبر بالفتح شکسته را بستن و مرمت خاطر کسی کردن یعنی وجود با جود او وسطه
عدل سرور می شکستگی دل نوشیروان گردیده و جود او جبر جبرئیل شده ای
جبرئیل را قوت و قوام از جود او بهم رسیده قوله آتاب و تاقب است آه

ست پیش هم و ایهام است لطف ستاره هاست که مانند سیاره باشند و تتم
نماند ستاره مسند و روش بر ستاره های دیگر **قوله** تم نیا آه یعنی کیا بست
سحر آئین خود جمعیت عالم را معلوم باید مثل او هم کرا عالم معلوم می بود چه قدرت آن
دارد که دعوی حقیقت دانی کند ریا که از دست تا مام ورقی است نهایت روش
دیر دست حال نمای لن ترانی است موسی علیه السلام **قوله** آنکس که کی آه
یعنی کسیکه این رتبه شوریش معقود است که یکبار از سقف مینوا جدا کرد و این در
صورت لسه مادر موں نفی است ـــ یا آنکه اگر کسی اعتقاد شعور دارد که کی را از
سقف فرق کند و این در صورت لسه مادر بعیده اثبات است ـ او میداند که
دست از مام مراتب اعلی و بهتر است **قوله** جام است آه یعنی جام در حق اهل دل
مرگ و هلاکی است اهل اسلام و تقاضع شرع محمدی را جام حد ساست که وجه
هلاکی این طعنه است وجود دو حرف علت که الف است درمیان لفظ جام دال است
بر یکه محل هلاکت و سبب نقصان این گروه است **قوله** نام که بهد آه یعنی ابعد
ازین تغیر کرام است که سُها و خورشید یا دست جلال الدین و جام جمشید را برابر بهد
و یکدست شمرد چه سُها را از خورشید و جام جمشید را از دست جلال الدین فرق عظیم است
و خلاصه آنکه جام جمشید را با دست جلال الدین همان نسبت است که سها را با خورشید
پس هر که دست ممدوح را با جام جمشید برابر کرد سها را برابر خورشید تابان نمود این
امر از اهل خرد دور است **قوله** جمشید آه مثال کتاب زن و [illegible] دو قواعد

یعنے جمال الدین را ممتید تلمیع است و مروضا ساعت حرم و آں ایوان جمال ہست و الحفظ حرم و آں جمال مرکسے نگردد ٭

بار آمدن بسر حدیث الحرم صفحہ ۹۶

قولہ گرد حرمش آہ حطاب آفتاب نمودہ میفرماید کہ اگر در حرم محترم الداہ یابی عمرے کہ گم کردۂ از برکت آں حرم باز یابی **قولہ** سلطان الحکیہ ردہ آہ الصدار اعلی مقدمتہ کل شئی و اقی لہ کذا فی القاموس و دہ موید الصدار بمعنے پیشگاہ ہست رکلہ بالکسر والتشدید سایبان و مصراع چہارم مستفاد است از قولہ تعالی ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات انا لا نضیع اجر من احسن عملا اولئک لھم جنات عدن تجری من تحتھم الانھار یحلون فیھا من اساور من ذھب و یلبسون ثیابا خضرا من سندس و استبرق متکئین فیھا علی الارائک نعم الثواب و حسنت مرتفقا یعنی ممدوح کہ سلطان کرم ہست دراں حرم شکل وار سائہ سد رجود سایبان کشیدہ و بر سر ملائکہ تکیہ ساختہ چنانچہ اہل جنت بر تختہا تکیہ خواہند ساخت و انواع نعمت محظوظ خواہند گردید **قولہ** احسانش آہ عطاں نام یکی از ماہ ہرچ و نام قبیلہ عدن بالفتح و سکون دال مہملہ اقامت و در جائی ہمیشہ بودن و جاے ہست کہ مردم ہمیشہ دراں خواہند بود و بعضے ثقات نوشتہ کہ چوں عدن بمعنی اقامت است بہشت را عدن ہمیں سبب گویند کہ بہشتیاں دائم دروی اقامت خواہند داشت و بعضیں نام جزیرہ است در حدود یمن کہ مروارید خوب از انجا حاصل شود و بعض لفظ

حج درکه معظمه یکی از مقامهاست صاحب کعبت از مراح جه تعبیره قربانی حج را گویند
قوله از کف الی قوله بر تاج آمد یعنی از ارسحابی او برقی بدرخشید و بر سیم افتاد
سیم باب سحابی او بیاورده انا الحرق گفت یعنی سوختم - مروح این کلمه را لتسمید
دانست که انا الحق گفت از این جهت انعکاس خود علق ادرا فشرد و بر تاج ساکت بید
سوخته خاکستر را ساده مباد و سوختن سیم بار آتش بجا در تاج تاکنده و گسترده گلو
ساعت لقصه منصور حلاج تشبیه دارد **قوله** تاحج آه سعتی سعته گون یعنی از آن
بار که آسمان همیشه برنگ حلائی و طلائی او را اعتبار بوده اعضای او چون نرگس چشم
گردمه وصورت دجال بی آل بهم رسانیده **قوله** ما قصد الی قوله نگریت آستاد دلم
بصر بالت و سکون رابع دواو بالف کشیده و سوی برده یرده حرگی را گویند مامید
سامیانه وسراپرده که در پیش درخانه و ایوان ملوک و سلاطین کشند و ساتبان
را نیز گفته اند و معنی فرش منقش و بساط بزرگ گرانمایه هم هست کذا فی المرء ل
یعنی از آن بنگامیکه عالم وجود را قدم مسرت آمود شتر و ساحات کشیده و وجود
فایض الجود خود جهان را کامیاب گردانیده سراپرده عزت و عظمت او از خاک
این دنیا که خرابات هست غبار آفت رسیده و هیچ آفتی گرد سراپرده عزت او
نگردیده و ملوث دنیا ملوث نگشته فطر صدقه فطر مصاع میانه ایست و آن چهار
مد هست هر مدی دو مشت دست آدم مستوی الحلقه چون مشت را کشیده دارد
صنعت عطا و صله **قوله** آباد بر درن آرا و معنی درود و ثنا و در مقام تحسین هم

گویند همچو آفرین و مبارک الله کامی الدین نوری سرورین بعدمی قنا و خامهٔ
آفتابی بسیار مبارک را گویند و آمرا ارکتان ناصد کامی الدین آنسه نوری و اما
رزیعت ای نوری اه و درست آفتاب **قوله** بر طلوع الی آمرا آه دلی و دوست
نادلی نامه مسوب بنا دل بعج مالت وان نام موسعی است که آسمانا منه از بنیم بیابات
خوب نامه کامی الدین سے بر طبق کاران ممدوح مدوشان رسیده نامه بود که صبح خورشید
داشت و از خورشید یافته بود بدو هر کسی را که قنا مطالع مود ذکره قباسے او با ه
گردیده ؎

خطاب بآفتاب عالمتاب صفحه ۹۹

قوله ای فرصه الی قوله ناشرح آه یعنی ای آفتاب رخیر و درسائه ممدوح متوسل شو تا
ترا خورشیدی دگر کمی در آموز دو کر خود را ساسانی محکم کن و زبان خود ترجمانے
نکتهای نامیں سر براو بر دی وحدت سهای و شکر حرم ملیه ادا سازی که ترا نا حرم
هدایت در سمای نمود و به ساں خوشنودی که معطیه که از تعمیر و مرمت نمودن جمال الدین
دارد و رطب اللسان گردی بیت اول میمه ساسانی و بیت ثانی نتیجه ترجمانی است
ملک شاه نام پدر سنجر که بادشاه خراسان بود **قوله** نامش آه یعنی او دا جلیل
ثانی نام کرده تا ظهر آں جهان باشد و جلیل اول ظهر این جهان بود و یا نقش
جاودانی نام او را او شد نقش الحجر یعنی محکم و ثابت دار بهانکه در عرف حال آمرا
قلندران مردار گویند- بیار عم **قوله** سلاح شور آه که در مس سا گری مهارت تام

داشته باشد و معنی ترکیبی آن مدرس و استعمال کنند سلاح است که ای بهار ثم
قوله ان لوح گماشته که واقع است یعنی لوح و قلمی که در اصل نو و مصطلح
نباتات اوست +

در صفت قلم

صفحه ۱۰۱

قوله هست از رقم آه از رقم بالفتح وقاف مفتوح مار سیاه که نقطهای سفید بر پشت دارد
معنی چنین نوشته از رقم ماریکه خطوط و نقاط سیاه یا سفید بر پشت آن باشد
قوله تریاک آه چون قلم را طلا میگیرند مار زین گرفته یعنی از آن قلم که مهره ساست
ای مهره دار مهره دارد و بصورت مار هست ا/ وقت نفع رساندن مهره ما است ای
مهره صفت را مردم میباید سامع بسیار با اهل دین رسیده **قوله** خورد آتش آه
یعنی قلم او اگرچه نی است اما آتش بدعت و ضلالت را میخورد ای محو میسازد
قوله مصریش آه یعنی ذات او از مصر هست و بیانش بالفتح منسوب سوی مصر
و مصری یعنی شمشیر آمده ای در عالمگیری و جهانگشائی دولت شمشیر دارد و لباس او
سرخ است و سواد بهندی اسود سیاه است باعتبار سیاهی **قوله** یحیی الی بماه آه
معنی معده ای کم خور یحیی ادام ای صیقل ادام هست و حیات دیگر است چنانچه
حضرت یحیی ۱۲ از حروف و حقیقت ایزد سبحانه همواره بگریه استعمال میفرمود
رمضان خور هست یعنی در نوشتن است چون در رمضان خوردن از شعار
اسلام نیست اول فرمود که چون رمضان میخورد این جرم سراوی مرد و مار

و سود کرچوں ستارہ و قمل است روزہ خوردن او اجلال است سحر تیرہ و بیرونست
از دوات عوز بیست *

در مدح جمال الدین صفحہ ۱۰۲

قوله ای در خط آ دینے در حکم تو کہ صاحب حطری و مدار و مشرق پرکار آسمان
و نقطہ زمین است و سیر خطرناک یعنے ترسان آمدہ داشتی است کہ تو ان خطرناک
یعنے ترسان گیرید تقریر چنین باشد کہ ای ممدوح در کتیدن حلقہ حکم تو پیران مرشد
پرکار فلک و نقطہ خاک ترسان و سر خود لرزان اند تا تجاوز نه کنند حکم تو را واقع نشود
و مواحدہ آن گرفتار نباشیم **قوله** شیطان یار آہ یعنے یار کہ اہل اسلام را اراد
ضلالت می مرید دست او مسلمان شدہ راہبر طریق ہدایت است **قوله** کان در
سحر است یعنے سیاہی خورشید ہمیشہ بیدار است ار خود تو کان در سیر آمدہ یعنے سیاہی
برد گوہر کان را تحسیدہ **قوله** و در دست آہ یعنے دریای دیا یا دریاے را
صدای در دست کہ مثل دریا موج میزند **قوله** گوہر اے تو لہ آراست آہ شاید
خلاصہ حاصل این دو بیت و ابیات بعد آنکہ گوہر کانی در دیست کہ از نور رحم
رسیدہ رحم کو سہار امعور در دش گردانیدہ و آفتاب مشابھگی او بودہ و نور عالی
تکلو مرا او گردیدہ و فلک دایہ او شدہ و دین گشت ہزار سال در دش دادہ تو ہم
ہمچنان گوہری کہ از معدن جلال با کمال سر بر آمدہ دار نقطہ آفتاب حکم الہی
در رحم زمین امان جا مودہ در عالم وحدت در مدت ہمت ہزار سال کہ عمر دنیاست

لطف ازل ترا مربی گشته بود تا بعد سال آخرین قدم در عالم خود گذاشتی و اهل
ملل را که منتظر قدوم تو بودند و تعظیم و عزت زیادت ساختی و معاصرانت را ارفته وجود
با وجود تو تاج شرف و عزت بر فرق مباهات آمد زاده پاک رسد جواهر **قوله** آری
الی مرحبا آه یعنی شکم سیری که از طعام حرص عادت شود بعینه شکم روان شدن است
ناگواری طعام میده بالفتح معروف و نیز نام حلوای است که چند میوه را در شکر
پزند یعنی از کثرت آن انواع نعمای تو آز و حرص را سیری و سیده حاصل گشته و هیچ
احتیاج مائده و مرض ندارد بل گرفتار آمده **قوله** هم کاسه آه یعنی حرص تو وجود
خارجی ندارد **قوله** ای جون الی قوله بیت آه یتیم سحر عبارت از مروارید است
و لفظ گوهر اگر واو عطف در میان سحر و گوهر باشد بطریق مدلیت درست میشود
و الا از این گوهر لعل و مرد مراد دارد یا عطف تفسیری باشد و در بعضی نسخ بجای
لفظ گوهر در جور واقع شده بر تقدیر طریقه استفهام موجب درستی معنی میگردد
یعنی ای ممدوح چون یتیم پروری صفت تست از آن جهت بکعبت تو الیتامی نسبت
داری پس یتیم در بازار ای چه عموا ریستی و تربیت میکنی و عزیز میداری **قوله**
بیت کرم آه اسب در حق کعبه احسان و کرم بجا آوردی **قوله** کعبه وجود تو آه
ای احسانهای عظیم دیده است و انواع نعیم رسیده است **قوله** تا خلعت آه ای
تا سحر یک لباس کعبه کرمرا ابهم تو میکنی و خلعتهائی که منسوب اند بخلیفه تو سرین و مطرب
عبای آل عباس علما، عباسیه **قوله** گرتو نوی آه ای اگر جا مکه بیابی و دران

مقام مشترکی سکوت کنی **قوله** کعبه را ولی کردم آه یعنی کعبه که مدار تعمیر و
استحکام ماددانی یافته که هرگز دست حوادث بدامن عمارتش نرسد و تکیه سقای تو آن نیز
عالی یافته که از روم وحبش باج میستاند **قوله** حد مفتح اول مرد دل نظر نام ولایتیست
در حوالی دریای گیلان و دریای گیلان موسوم آن ولایت است اصل خوشبار آنجا انگور
گویند طوطی دران ولایت رنگانی میتواند کرد بکدای الدران تلمیح مصرع اول و صنم تالسے
سند و مرد سا نوح نام شهری است از ترکستان منسوب بخوبان سنگ دل است اسما گوید
و معنی دوم آمده است میر نگه ممدوح

در بیان صعود ستاره شعری الخ — صفحه ۱۵

قوله در طالع الی آن شعری آه تسخیر حسابی است سمان را که او را تسخیر باید بود کتب
نجومیه مشروح است رهبر ان گردون سیاره است حیات آن برج که در وقت ولادت
طالع مولود بود شعری دو ستاره است یکی را شامی و دیگر را یمانی گویند شعری شامی را
بر عکس گم گفته اند آنجهت که در مصر در حقیقت مشهور است و در وقت طلوع میکند و بعضی
طالع است آن در حقیقت از شعری شامی تربیت بیابد و این ستاره را رعایت و حقی گوید
نتیجه خواهد و معنی عرب را در اپرستید مدی یعنی در طالع که معظم تسخیر نموده سمان تقدیر
حکم کرده که از گردش سیارات فلکی در حالت طالع ربع مسکون شعری شامی از آسمان مکرر
نماید و بیت القمر از روش وسعد گرداند و عالم را وقت فرحی دهان راحت بظهور رسید
و درین حد و ربان آن حکم بمعنی هر جلوه گر گردید که از سعادت ...

ودم بوجود گرفته دهان را مس وآنان پدیدار آمده وکنایت ازان شعری
شامی ذات تولد آمده سال آنکه بزرگ ومعنی جید است یعنی جید سال **قوله**
ناظر ستود آه ناظر مشتق از نظر است ودر اصطلاح اهل نجوم میان نظر آنست که چون
دو کوکب در یک درجه ویک دقیقه برج جمع آیند آنرا قران گویند پس اگر آن حال
میان آفتاب وماه باشد آنرا اجتماع خوانند واگر میان آفتاب ویکی از کواکب متحیره
باشد آنرا احتراق گویند وچون میان ماه ویکی از خمسه متحیره بود آنرا مقارنه خوانند وچون
درجه ودقیقه دو کوکب از دو برج که یکی ازان در برج سوم برج باشد آنرا تسدیس خوانند
از جهت آنکه میان آن دو کوکب سدس فلک باشد پس اگر یکی ازان دو برج چهارم
دیگر برج باشد آنرا تربیع خوانند واگر یکی ازان دو برج پنجم دیگر برج باشد آنرا تثلیث
خوانند واگر یکی ازان هفتم دیگر باشد مقابله خوانند ومقابله نیرین را استقبال
خوانند - از رساله محقق طوسی خمسه متحیره پنج سیاره که غیر نیرین باشند وطالع باصطلاح
منجمین برج ودرجه که هنگام ولادت یا وقت سوال چیزی از افق بودار باشند
واول را طالع ولادت وثانی را طالع مسئله گویند **قوله** تو شعری اسلے قوله
گر شام آه یعنی سوال شعری در حق تو چنانست که موصل بشام ملک است وتو شعری
موصلی یعنی از موصل عازم مکه شوی ودر صحرای عرب لشکرگاه خود ساختی تا نتیجه حکم
اهل تنجیم بظهور رسیده باشد وشعری از آسمان فرود آمده رو بسمتی بحش مکه معظمه
گردیده **قوله** چتر تو آه یعنی قضا وقدر میر اول در میل چتر ترا در حرائیل گیرد

ای سایبان عمر تو از پر جبرائیل بساز دو در معنی بیع سماعی حتی جبرئیل واقع شده
وار حل بمان مسکر مراد باشد کہ در بیت الا مکو رہست واین مصرع از مسیح اکمل اولی
بیاید **قوله** دستان جمع دس بلغد فارسی **قوله** تو دمی دارست الم تو دمیں ہواؤ
معمول و ہای فارسی و ہای معروف قسمی از تیر کہ مکر کہ اول بشتما آمرا سپیل سپائی مجہول
گویند از کسی و رشدی و جہانگیری و در سراج و ستہ تیر کو مکہ کہ سر آن دو شاخہ
باشد سماک رامح نام ستارہ ایست طرح صورت عوامیان دو پای وی نساف ما تحو
والتشدید تمیز گر و تمیز پرل سعد راح دان دو ستارہ ایست کہ سان آسمان دوری عدد
یک طلاع ہست و طریق کمی ایہا گو کلی است حرد کہ آمد اگو یا میخواند کہ درسح کند کدای المسح
قوله درس آہ یعنی سپہر رو دار دہای علم کمی ایمان ہود ارد کہ گو ما قرص آفتاب
عقدہ راس ہم آمدہ یا آنکہ قرص رو قرص حدیست و اتو دہای علم تو راس ہست
قوله عدل توالی قوله ما عدل تو آہ یعنی از ساست عدل تو ابل عرب کہ در دو ہم
ادمال راکسب بیع است از قصور باید و موجب ہلاک جان داسند ما آنکہ از لطف تو
کہ لو شتہ باشد مارا حظ باید **قوله** گویند آہ از سر حال ای از سر شوق و محبت تمام
یا از سر تعامانی وقت کہ وقت حسن متسعی است یعنی ار سیاست تو بشل بستہ کہ رای
اہل عرب گویند کہ میر میر از مال خیاسجہ در ملکات گوئید **قوله** مع آنگیز **قوله**
سل عرمات آہ متبر است کہ در یع سلہا لعب میباید تا مر کہ داخل سیلہا شود ماحی
است ای سیلہای عرمات را از طلا کی و جنداں در و جواہر سختی کہ تمام ریگ تان او

وابهای دیگر گردد **قوله** شمس ستان ای شمس بار **قوله** قوس قزح کمان گیر
کرده بوا ظاهر شود و آنرا کمان رستم و کمان شیطان گویند و آنرا قوس قزح جهت
آن گویند که قزح نام دیو است از بزرجمهر یعنی بادبرده و قزح و سر آنکه بلند
است نمود از قزح است یعنی ارتفاع یا منسوب است بملک موکل ابر یا منسوب است
به پادشاهی از پادشاهان عجم که آن را اصعب **قوله** آئینه آه صاحب عرفان، بر
بیان آئینه سکندری گویند که آن آئینه بود از جواهر که ارسطو که بجهت آگاهی از حال
فرنگ بر سر مناره اسکندریه که در حدود فرنگ بر کنار دریا بنا کرده اسکندر بود
نصب کرده بود و در شبی پاسبانان غافل شدند و فرنگیان فرصت یافته آنرا در آب
انداختند و اسکندریه را برهم زدند و عاقبت ارسطو آنرا از آب بیرون آورد **قوله**
فرسان ای بروش **قوله** عون حادده آه شکل ماه بیش از چهارده در حد بدر یا
قدر ماه بود و ترقی گیرد و در پانزده قدر بدرت نزول باشد **قوله** شکوهیده آه
شکوهیدن بکسر اول بر وزن شکوهیدن یعنی ترسیدن و هم بردن و واهمه کردن آمده
و بضم اول یعنی اظهار بزرگی کردن و بیباشدن باشد که ای برهان معنی اول
در نسخه متن راست آید و معنی دوم در نسخه حاشیه که لاایمنی بحران بفتح اول و سکون ثانی
و میم بالف کشیده و نون زده قلعه ایست در حدود مصر و نام پادشاهی بوده در
یونان ملسان بر وزن سرطان نام درختی است مشهور در مصر گویند بعد از طلوع
شعری بنشتری که از آهن ساخته باشند برگ آن درخت مجروح کنند از آن

روان شود مانند جمع کنند لست یعنی گویند تیشها در زیر هر برگی که گسترده اند
میاور مده و امتحان وی حیاتست که قطرهٔ شیر گاو چکانند بعد لحظه ماسد و لهذا شیر بسته
شود و آن را سیکا مند و در هم رسد آنرا سد تیر سپید گردد و آنرا بعربی دهن البلسان خوانند
و معنی که درخت بلسان اصحاب است باع و عدن بوده است و آنرا عین الشمس خوانند
و گویند از معجزهٔ عیسی ع است و تخم آنرا حب البلسان گویند گرم و خشک است در درجه دوم قوت
رعشه را نافع است و سید اکسیر نیز گفته اند مرتبه معتدل و معنی خریده باشند و معنی ترجمه هم
است که نقیض مل باشد و معنی نقد عیال نیز بود مرده که تحت سل و دور بدمعنی کمند
هم گفته اند و معنی هر بوده و پیوسته هم آمده است هرمان هرمس مثلث اول ثالث
نام ادریس ع هرمس است و معنی گویند حکیمی بوده در مدت اسکندر و حتی گویند حکیم اند
که هر سه هرمس نام دارند یکی ادریس که او پیغمبری و پادشاهی و حکمت را باهم جمع کرده بود
و علوم نجومی را که حساب هندسه و هیأت باشد او آورده دیگری هرمس بابلی است
او جامع اعداد و حکمت بوده و شاگرد فیثاغورس است و سوم شاگرد بقلیوس اول است
که صاحب طب کیمیا بوده است و این تنها معمار که در سرور [illegible] مصر [illegible]
در مین سخت [illegible] کوه وده را گویند که ای الزان **قوله** باره رشادالملک باره بر
[illegible] عماره دیوار و حصار قلعه و شهر را گویند که آنرا بتازی فصیل خوانند و کرت
و مرتبت و نوبت را نیز گویند باره سکندر کنایه از برات است که ای [illegible] علیه السلام
قوله حوران سیر آن میوه جات [illegible] مانگه یعنی حوران قصور بهشتی

راسته یعنی ملائکه موده دراں باره آمده تا مردم لعین ولد اسباحات دیده یا قائم
گردد مقصود مصر دنداند کنایه از کنگره قصرهای اهل عصر قتیان سما یافته باد در
طاق المحیط عرش کلاه دریای متواضع کلداں جمع مدینه شهر **قوله** ابلیس آدم
یعنی ابلیس هرگاه معلوم کرد که امیر شد نیابت الٰهی حضرت آدم علیه السلام ازسبب
تو یافته ای چوں مثل تو در مدی داشت از محبت الله تعالیٰ او را حلیه ساخته
است اخیر تو مثیر هستی تو قیس نام کوهی است و این کوه را امیر گویند یراکه
حجر الاسود را دراں امانت گذاشته بودند که ای الممتحن **قوله** بدرفته آه
آمد مرورل حید شمار مجهول رشته تاز و امر العربی یعنی وضیع خواهد شد - مراں -
مشهور است که ابلیس قبل از آفرینش آدم ع چند هزار سال در عبادت صرف کرده
چوں حق تعالیٰ آدم ع را بیافرید و بخلعت خلافت مخلع گردانید امر سجده واش کرد
اما ابلیس از ایستاد چوں سبب پرسید مراں آنکه از قوم جن بود گفت که من بهترم
از آدم چه او را از خاک سرشته و مرا از آتش پس بدین سبب مردود گشت و آن طاعت
چند هزار ساله بباد رفت یعنی سبب حد منی که بیانش گذشت آنهمه طاعت و مقبول
درگاه الٰهی گردد ۵

فصل نهم در مدح و فضل او — صفحه ۱۱۰

قوله از سوره آه مقام در اصطلاح سالکان آنکه سده را حاصل شود در آغاز سلوک
و گفته اند که مقام عبارت است از اقامت سده در عبادت و شرط سالک آنست که از

مقامی مقامی دیگر ترقی کند تا از مرتبهٔ تلوین در گذرد و مرتبهٔ تمکین مقام یابد پس بیننده
بمقامات معرفت و مراتب عرفان الهی از حضرت سید الموجودات رهنمای طریق
هدایت محمد رسول الله صلعم که کنایت است از سور و معجزه و کرامات تعلیم گرفتی و متابعت آنحضرت
مرتضی علیه فاید کسی را آن ای ازان سبب **قوله** در دعوت آه اشاره است بمعجزه آن
ماه مشهور لکوبین آمیسان است که روزی اسماں بن اوس خزاعی در میان گوسپندان خود
بود ناگاه گرگی از رمهٔ وی گوسپندی در ربود و ببرد اسماں گفت و قصد کرد که گرگ
گرگ بکلام تازی عربی ام درعقب وی میدوید تا گوسپند را وی بستاند گرگ بسخن درآمد
و گفت مرا محروم میگردانی از آنچه خدای تعالی مرا روزی کرده است اسماں گفت عجائب
گرگی که سخن میگوید گرگ گفت عجب تر از این آنکه محمد مصطفی صلعم در نخلستانهای یثرب ظاهر
شده شما را بکتاب خدای تعالی میخواند شما از وی غافلید اسماں گفت گوسپندان مرا که
نگاه دارد اگر من پیش وی روم گرگ گفت من محافظت نمایم زیادت از آنچه مراقبت
نمائی محروم اسماں برای وی برفت قولی مقرر ساخت و گوسپندان را بوی بازگذاشت
و خود از آنجا روان شد چون رسید در رسول صلعم با اصحاب نشسته بود دید چون چشم
وی بر اسماں افتاد گفت ای اسماں آن گرگ وفا کرد بآنچه ضامن شده بود اسماں
با همه همراهان ایمان آورد کذا فی الشرح **قوله** بمعجزه آه اشارت است بمعجزه تسبیح
حصا در دست آنحضرت چنانکه روایت کرد انس رض که گرفت آنحضرت کفی از حصات پس تسبیح
کردند در دست شریف وی صلعم و شنیدیم ما تسبیح را پس تربیحت آن حصات را در دست

ابوبکر رض و تسبیح کردند بعد از آن ریگ در دست او تسبیح نکردند **قوله** تاج آه این
نیز اشارتست معجزهٔ فاخرهٔ آن تاج الانبیا محمد صلعم و آن چنانست که چون رسول صلعم با
ابوبکر صدیق رض در آن غار قرار گرفت همان شب بر در آن غار درختی از زمین برست
و عنکبوت پرده تنید و دو کبوتر وحشی بیامدند بر پردهٔ عنکبوت بدان درخت بنشستند
و صبح روز دیگر اهل مکه از پی رسول صلعم بیامدند درختی از درختان وادی نظر کردند
و گفتند فلان درخت را بخوانید رسول الثقلین آن درخت را بخواند آن درخت روان شد
و می آمد تا پس رسول صلعم بایستاد و بعد از آن باز گشت و بمکان خود رسید بکدام
می الشرح **قوله** جمع آوه این نیز معجزهٔ آن شفیع المذنبین است و آن اینست که روزی
لشکر از غایت حرارت در نهایت تشنگی بودند و آنجا هیچ جا آب هم نیز نرسید چنانچه
اکثر مردم قریب بهلاکت رسیدند آن دریای امواج مروت قدحی طلب فرمود و سر دو دست
مبارک در آن قدح بگذاشت دو چشمهٔ آب از سر دو دست آنحضرت جاری گشت چنانکه
تمام لشکر از مردم و حیوانات ازان آب سیراب گردیدند **قوله** هنگام جمود آه این بیت
نیز پیش معجزهٔ آن شاهنشاه اقلیم دین است و آن چنانست که مشرکان پیش رسول صلعم
آمدند و گفتند اگر تو درین دعوی صادقی ماه را دو نیمه کن رسول صلعم فرمود اگر ماه را
دو نیمه کنم ایمان می آرید گفتند آری و در آن وقت شب چهاردهم بود رسول صلعم از
پروردگار خود درخواست که ماه دو نیمه شود دو نیمه شد چنانکه یک نیمه بر کوه ابوقبیس
بود و یک نیمه بر کوه دیگر رسول صلعم اشارت کرد و هر یک یک می برد که ای مسلمان

پس چون آن درویشان آن را مشاهده کردند گفتند سحر کردی پس گفتند ازین سوال مراد
پرسید اگر گوید با ما نیز آن را مشاهده کردیم راست است ازین سبب از هر مسئله که
پرسید جواب داد کس نیز چنان دیدیم که شما دیدید **قوله** بالسویه آه یعنی الاتر
تسا و توسعی بیست و تساوی توم ترتبه ایست که در اسما جائے گفتگو نمانده کرا
ے والشرح *

در مدح شیخ الاسلام ضیاء الدین عمر بسائی

صفحه ۱۱۱

قوله خاطر گرم آه یعنی از گلهای رنگین مدح و ثنای شیخ خاطر خود را باغ رنگین سازم
یا آنکه مسک خاطر سر گرم محبت مدح اوست از گرمی و حرارت محبت ثنای او خاطر خود را
باغ آتشین گردانم مدح کنی ای مدح کنی از اسرار معرفت **قوله** خراشک آه یعنی لوق
خود را تعبیر از آن اشک کرده است و همواره گریه و دامن اشک مشغول است و در گلوی
آن سودای طریقت سحر ابریست که طریقت راهیان راه الهی است که جهت اولای
عیسا ر مند یا مده و از لداید دنیا سر کل الوجوه تجرید گرفته بیست دوس ساخته
پست کمر اول مراد آردی را گویند عموما و آردی که گندم و جو و نخود دان را کرده باشد
خصوصا و آن را عربی سویق خوانند چه سویق الشعیر آرد جو بیان کرده و سویق الحنطه
آرد گندم بیان کرده را گوید و مر کسے باشد که بعضے از جمله فقیران و فقیران و جوگیان
هندوستان از جگر آب و در معرها دام واشتال آن سازند که هرگاه مقدار لیسته از آن
سکور تا چند روز محتاج طعام نشوند والله اعلم کذا فی البرهان **قوله** آن

دلق گران آه سبکروح ظریف و پیر آنکه جسم او در لطافت بمرتبه روح رسیده و دلق پیر
وسیر همچو روح باشد یعنی آن دلق گران طائر هوای قدس مثل سعید روح مساحات گر
و موجهای بود پیر که دلق او چاه مردار هلاکت مامون و محفوظ ماند **قوله** آن
مرد آن آه با مقدار سیر عالم بالا و درستی و بیش سختی **قوله** ماهی است آه ای
دل اداه آسمان معرفت است که همواره سائر و روان است کلمه بالصریح و معنی رنگ
صریح کدامی الحتف او در شتر و ساده سیاهی که مردمی مردم اهتدا یابی بالراس **قوله**
شبلی اسلے بومسلم آه حضرت ابوبکر شبلی و سید الطائفه جنید بغدادی رح از اولیای کبار
و مشائخ نامدار هستند و حضرت سفیان ثوری نعم سین و حضرت فضیل بن عیاض رح
نیز از اولیای الله اند و همچنین حضرت ابویزید بسطامی و حضرت ابوسعید بن ابو الخیر
حاوی اولی از دوستان الهی شکال معنی بر شکال و آن نشین محمد موقوف و کاف عربی
معنی برسات هست و صاحب سراج اللغات گوید که برشکال معرس برسکال هست که
سین مهمله باشد چه در هندی برس معنی بارش و کال معنی وقت است **قوله**
حبش آه تتاج بالفتح و التشدید دال و فوقیه مشدده و جیم که سده بعد فتحتین بالسکون
نگهبان راه و جائی نگهداشتن و اول بالان بود و عاری چبوتره که با ارتفاع جهت مسد
گرد بلندی کوه بنا نمودند آن حکیمان و منجمان نشیند و طلوع و غروب ستارگان و امرا
فلکی معلوم نمایند و در سراج معنی چشم داشتن و قوم چشم دارند کان ۰ حاصل که
رکوتیان بر آن نشیند یعنی جبیا او در راه اسرار غیبی و اطوار لاریبی ستاره ساع

در صدد است یعنی سیمای تجلیات الهی مراکه مرده فیوضات نامتناهی است و
غایتست که از اسما اسرار غیب معلوم میگردد و قوابل عالم بالا دران بر دل میکند
قوله در سینه ای از آتش آه یعنی در سینه او از جواهر اسرار الهی سحر سماے
صدف شد ای سینه او که سحر است صدف جواهر اسرار گردیده ایکگاهے
اشک از چشم میبرد بهمان جواهر است که از حرارت آتش دل گداخته مراه دیده برآمد
واگر او علف میان سحر است و صدف باشد جا سخن اکثر صحیح یافته شده تقریر چنان
مصرعین ظهور می آید که در سینه او از بسیاری جواهر سحر و صدف هم رسیده جا آنکه
جواهر از دریا و صدف بوجود می آید هما صدف و دریا از جواهر حاصل شده بهر دو اتفاق
مانند لفظ هی جواهر که صفت صدف و تحسین است معقول د موجد ملوه مالیتن سید بر
کذا فی الشرح و آنچه از توجیه این ابیات بخاطر میرسد این است که در مصرع
سحر و صدف مملو از جواهر اسرار الهی است و چون در جواهر است و گداز نهاده اویس
از راه تعجب میفرماید که عجب جواهر هستند که از حرارت آتش دل گداخته بسوی دیده
مصرع رس متوجه لعدار ان بر قول خود شاهد آورده که این اشک که در چشم او گاه گاه
می بینی همان جواهر است که از سینه صفا گنجینه او برآمده لهذا موضع فلک چهارم
اعلی الله الحمید کعبه نمیگردد از حد اعلی که مرد گ است کعبه را **قوله** از نقش لب
آه میفرماید که از صورت لفظ الف چنانکه صورت الف راست دکه اشارت است الف
در نام خود که عمر است رود و سمی لعل گشته آنکه نقش الف عبارت است از آه

و حرآن **قوله** ششتری پوش آه ششتر معما شوشتر و آن شهری
است در خوزستان که جامهٔ ابریشمی در آن خوب باشد **قوله** رومی سلب یعنی
لباس +

فی معنی التصوف صفحه ۱۱۵

قوله صفی ملک آه یعنی دیبای تبتی از کسی بهتر که اطلس انوار الهی پوشیده باشد
خاصه که مدعی که اطلس شعار خود دیبا ساخته و ساتر ملبوسی الوان الهی در پوشیده
و با انواع مضمون آراسته و پیراسته **قوله** کان پیران آه یعنی مرشدانی که سرکار
رسیده حقیقت را کما ینبغی فهمیده ملهم بالهامات ملهم غیبی گردیده پرده از اسرار
برداشته اند لباس دیبای تبتی و فقر درون کس می پوشند و در اخبار آن میکوشند
و بیرون را هر لباسی که باشد ملبس میدارند **قوله** هرچند مفته آه یعنی هرچند مفته
نکو دلباسی صوفی نما است اما معنی صوفیان که نزد اهل تحقیق معنی را آن صوفی
میگویند کل را حاصل است کذا فی الشرح ای چنانکه از صوفیان بوی محبت و معرفت
الهی آید همین از گل بیرون مشام جان میرسد تسبیح صحیح اول جامه حریر در بافته
باشد **قوله** زین نطق آه نطق طیور سمن تسبیح طیور و مرغان حیرت و خجلت را
گوسفند یعنی آوردگی هم آمده است **قوله** ای گشته الی یک رخم آه خشن درشت
و خراشنده یعنی ای کسیکه جان آتشین داری ای سوزنده و آزارنده زخم و طاهر
لباس سخت درشت که لباس اهل صفا است در کرده این معنی برای تو

منتہی شود بحسب اول بحث ربیع و بارکستی تن درده وصبر وسکوت درست
ازمعاناں ایں جامہ بپوش تا ترا ازآں فائدہ مترتب گردد کہ لسے الشرح
خش مردوں چمن گیا ہے باشد کہ ازاں جامہ باصد وفقیراں ودرویشاں
پوشند +

فصل فی معارف الصوفیۃ صفحہ ۱۱۷

قولہ صوفی آہ یعنے از رنگ لباس وتعلق دنیا صوفی بیروں است ودریں رنگ
صوفی را نتواں طلب کرد وبحیتواں یافت ازآنکہ رنگ ازحم ایجہاں وامدو مثار
رنگ ہمیں حم است وصوفی تعلق بایں عالم ندارد وازیجہاں رنگ ہی ندید پس
معلوم شد کہ رنگ لباس صوفی نیست **قولہ** صافی آہ یعنے رنگ صافی صفا
درست است فرض کردم اگر عبارہ حصول برچہرہ دارد ازحم ایجہاں نخواہد بود بلکہ
صاف حم آسمہاں است کہ درد بلند ای ازاو صاف پسندیدہ آں جہاں است از
بیہای حاصل میگردد کہ چوں گا ایجہاں لون نشدہ وتعلق مطلق باآں جہاں داشتہ
کامیاب آں دستار گردیدہ دریاد حق محوگشتہ رنگی ازیں دستار ندیدہ دلق او
نستہ باشد **قولہ** ایں عالم آہ یعنے ایں عالم ناپایدار اگرچہ منزل دارائے
تست وسکونت دراں داری تا ملحاظ دل کہ حکم کاخ عالی وقصر عالیشان دارد
منزل دلبر جانہ است ومقابل جانہ دل پاید ندارد **قولہ** چہ کعش آہ دریں مصرع
چہ بعید معنی مساوات است **قولہ** گ گ خوکراہ اسے راہ او منتظر احتیاکریں کہ

خیر الامور اوسطها واقع شده لهذا تفریط و افراط از خود دور کن و میانه روی را پیشه
خود ساز که این دو مرتبه موجب هلاکت و مذموم است **قوله** طوق شرف اه بیوس
بای اول مکسور و ثانی مضموم و واو مجهول و در سر این مصدر عروس آورده دو معنی
دارد اول طمع بود دوم انتظار باشد یعنی طوق شرف و عزت از کجا امید دارے
و طمع کنی تا که دست قنبار ما را بوسه ندهی و قنبار دل آزمار از لعنت غیر مترقبه خیال
مکن و بسوس بسوی دیوش یعنی بای تحتانی و شین معجمه حبش و جویده مزین تقدیم
در مصرع اول بیوسی التیس معجمه یعنی بوسیدن باید خواند یعنی طوق عزت را کے لایق
خود کنی تا دست قمار ما را بوسی و نخواهی **قوله** صوفی لسلے قوله تا بهر که آه یعنی
آن صوفی که بود تجلیات الهی بیات الاکمال شود آلفته از صفات خود که عبارت
از عادات بشری و تقیدات تعین ذهنی است متنفر و مسرور گردد که صرف حال عالم
باقی باید و طالب بقاء بهر کس و ناکس باشد یا هر کسیکه تعار او همه اول زر دست او
زیاده تر سوسه **قوله** چون تیغ آه یعنی لباس کبود صوفیان چون شمشیر کسے
زیبا است که احوال و سدن او از روی او آئینه سان نماید و آئینه در باطن باشد
در ظاهر و هویدا گردد و ظاهر و باطن یکرنگی حاصل کند **قوله** این رابطه تمد آه
واسطة العقد گوهر کلان و بیش قیمت که در وسط همه گوهر ها سے گلوبند میباشد
باشد.

در مدح برهان الحق رضی الدین حبرا — صفحه ۱۱۹

قوله عکسی آه سرا مه بالعرض تشبیه ایست از بوم بی از دکار بوم جو د مه استده عکه
اقامت بوده ادکدالی السعب دمرامی مسوب بتشبیه حرامه یعنی سیر مین که مکا
خواهر معانی است عکسی بهم کرد از آفتاب فکر منی الریس بر دل من تا بنده و هر چه
ما فته ار و یافته **قوله** بن حاق آه حاق الشئ وسط و میر یعنی کامل آمده محقق تحقیق
کرده محق راست **قوله** بهرست آه مکارم مالسح کار ای نیک و بزرگوار یها یعنی
از دل دار حرف زدن دیباچه بزرگواریهاست ای در کار ای نیک و بر گیها گو یا ئی
او با دلش موافقت دارد **قوله** ار سحر آه یعنی قلم او که در دو بردن اطوار او مانا
مانسد بید کعره اژد ا ای موسوی است دار یسکه به تحریر کات عریبه می پرداز د
سحر حلال مے زاید و عالم را از سحر حرام پاک ساخته **قوله** زان آسیبات آه آسیبات
سحش کنایه از قلم است باعتبار رنگ سرخ آتش و یا باعتبار بعع آسیبات **قوله**
میں است آه ترتش مالکر سیاهی یعنی در قفا سی خامه او تمام ملک حبش نقسه شده
و در سیاهی مانده او تمام هند هست **قوله** نام فلکی الی بس بهند وی آه از فلکی راس
و دمب که آنرا تنین فلک گویند گیج فلکی عبارتست از مهرا ز عالم ملکوت بصلاتی بالبع
مسوب لشهر مثقلات و در اینجا مراد از علامی است که از مصلات باشد **قوله** آسمانی
اه این شعر در نسخ موجوده همین طور بنظر آمده و دیده باید **قوله** دالست الی همراه
یعنی چون دانسته بود که در بدرت خدای اشتیاق صدمت او مراد بود خواهد که وسمبار
کتاب حود مرا تسلے داد و موثوقت و مهیج گردانید اسے چهار کتاب در را مس

حواله نمود تا الفت آنها موجب آرایش خاطر من گردد چهار نامه را برای
من فرستاده وارد حیرت آماده گردانید و من چهار نامه او را در حق هدایت و راه
راست نمودن و مطلب قرار گردیدن چهار کتب آسمانی میدانم ۔

در ترجیح و تفضیل خود — صفحه ۱۲۱

قوله از من آه شعر طالعی من خود را آفتاب گفت و دیگر شاعران را قمر قرار داده زیرا که آفتاب
در فلک چهارم است و قمر در فلک اول پس ما بین فرق بود که این شاعران که مستفید
از من شده مرتبه فرود آمده و چنانکه قمر از آفتاب ضیا حاصل کند شاعران هم از فیض
از من کسب کنند ۔

در بیان نسب خویش الخ — صفحه ۱۲۲

قوله خواهد آه یعنی مرتبه کمال و بزرگی در شهر من نشاید احمد هست و اول تمه است
قوله شاگرد ازل اے قوله ی نام آه شاگرد ازل عبارت از عقل اول است
ناشده ریسمان نام که مرد وکیل رسید تا حاصل این چند بیت آنکه چون اطراف فلک
استاره چند را در پایه از آن چند جهت ذات من ریسمان بیکسد ایشان حق است طلب
خود در میان ے انداز و ستاره از روشن و تابان میگرد در فکر دقیق و فهم عامه آن
و آلات الفاظ و معانی در آن خلو کرده معمول می نمود گویا این ستاره حجت است
شعر تا ردیف و شهر ساینده استعداد عقل اول که معنی معقول خود می است مترتب ۔
تهذیب آن می پردازد و من که مسلح نظر تم از نار و ه ولفظ و معنی و نظامی و سیمی

می نامم که بهر مت و لطافت و خوش تماشی پیش مطلع از حسد حضرت موسی و خضر
علیهما السلام گردد و این مصراع عالی قیاس نامد شعرا مر صحیفی نگارم و طاقی
و طاق و جامه که جای گستر منتخب **قوله** بران جامه الی دور مداه و شاعر را لصم
و تشدید الراء را جامه ایست و اگر جامه صوف راگویند یعنی چون از تار و پود می جامه که
دستار و ردای بزرگان دین توام شد ساختم آن جامه را صفت محمدی ص مطهر گردانم یا آنکه
موافق شرع شریف احمدی مسوح ساخته از عیبی مطهر و مبرا سیه ارم و اولیا و انبیا
ستاگان که عبارت از ستارگان افلاک است درامد و در هیچ جست رحلها ران میدهند
قوله بند هوا الی ماتوان بند ستاره متصل است یعنی جدره کاری ماریک مثنی
و دقیقه کاری **قوله** دستار جیاد یعنی دستار جیه ترتیب دهم که جهت ساکنان عالم بالا کا
اید و رگ سوزنی مرتسلم که حضرت عیسی ع که پاکست قبول فرماید و سست رگ سوزنی آنحضرت
از جهت انست آنحضرت استعمال اندان و جواهر اشیا را بعد پاک در مصراع ثانی
صنعت واقع شده رگ سوزن عرفی ضمیره و بهیدی می باشد و آن حرف را ما نه دارد **قوله**
حکمت الی قوله خود آه حکمتهای حکمت گو - گوشه گرفته کج شده یعنی حاشا ی حکمت
هایست که گوشه قناعت را کرده از صحبت ما می جهد که از راه معقولیت گشته اند در
راه ضلالت افتاده اند اخلاص عامی و دیده شوری و حدت عقل جولاه اند اگرچه
با اعتقاد ناقص خود خود را داخل درگاه خاص می پندارند و ... گان صنعت لف
سرگردان نادیده ناکامی گشته خسر الدنیا والاخرة گردیده اند مصراع اول ستا

ثانی نیز چنین واقع شد سه خوله خردان برنج اخلاص رتی بالکسر والتشدید جامه
صورت خوله خرد ماهی جیب احمق اند در لباس و جامهٔ اخلاص که عبارت از لباس
بزرگان و صوفیان است ایشان در پوشیده اند گویا قالب ماهی در نگاه خاص اند و این جمله
عبارت درست و مطبوع است و این هست که نسخه های قدیم کتاب ما یافت +

دربیان شست از طرف بدر که علی نحا بود صفحه ۱۲۴

در شوی بدر آمیزے از سوئی بدر که علی بحار ماننده بجا آرم و در تعین ترا سی استاد رہا
ام قوله در مثلث آه مثلث آن سوراخ کردن ای ہمہ کمانه کمانیکه مثلث را ماد گرد احمد
یعنی قوس قزح راکه صورت کمان است کمانچه مشعث طلق حود که شمار ار و دارد و میگردانم
و آن مثلث طلق در ہا معنی با سوراخ مسکم و تفرد نهاده شدون می نمایم قوله بنده آه
الیم تراسته کارچوب مدا شود قوله گوہر میں الی کو یوح آه ہرمس نام حکیمی که ایں
و جلیس سلطان سکندر بود و دیر حضرت ادریس را میگویند که ہرمس الہرامسه و ہرمس
مثلث ہم می گفتند برنج نوع وے اتاآت الہم شناسی و طریق اصطرلاب که ربعی گویند ش
تحت تسمه که بر آن اشکال ہندسی کشند متبق بالکسر قلم امیس گویا چوبی است که
طرق تسمه مثلث کرده خطوط راست و اشکال برنج بالوان از آن کشند ہرمس اگر یعنے
اول باشند عدیل او سکندر باد ارسطو که در ہر فن مہارت تمام داشت مراد باشد واگر
ثانی عدیل او حضرت نوح باشند و بعد مریت ثانی مورح ایمی میگردد و میز

عدیل اشارت بحضرت لقمان علیه السلام توان گفت که مرغم یعنی موی جان دردو گری
میکرد **قوله** حتم است آه اسے پیدا بود برآمده

دربیان نسبت اطریفل مادر که طباخ بود   صفحه ۱۲۵

قوله هستم آه یعنی اطریفل اندرست طباخ دارم و آنجائی که صدا و حیات ادا این
غذای اسد و موجب رسد کی آنجا الفاظ و معانی اشتها این است **قوله** رکعه آه
یعنی مهوا و در حرکت استاحت الطعام **قوله** در دیگ آه یعنی از گرمی و حرارت
حواس در دیگ دماغ طعام لذیذ می پزم حت حاصل ارباب دانش ای انداد الفاظ
رنگین و معانی متین را گرمی حواس در دماغ رسیدگی رسانده ترکیب و آن این میدهم
تا ان مانس مخلوط گرده د اماجی آنا البع والکبر یعنی آتش مطلقا اعم از آتش است
و آتش سرکه وغیره کدامی الرمان و در شرح اما الکبر اسحور پتی است از جنس تندا **قوله**
از جوآه یعنی آنا الکبر نان موری است که از ماهی سازند چنانچه ماهی تازه وصله کرده
در نمک تر آب اما در و چیدان مگر اند که گوشت و پوست او از هم جدا شود و بعد از ان
سود مدکدامی کتف اللغة محض البع کتاد گی صراحی و چیان سیامان و قدح رو
دکانه رنگ و لذت و دین میت لف و نشر مرتب است **قوله** سفرم آه اقدام
مرا و ان معانی که نمود الفاظ و معانی را از سیره و با صره می شناسد ما قدکسیکه از
بیماری بر خاسته کمال صحت رسیده باشد و آن وقت را امام نقاهت مگو سد

شکناماں خورشی است ترش که اگر بسیار خورده شود سرگرانی است مضر بطعام
است که قوت دل می بخشد مصرعه یه که از جهت داماں هزار صدائی که مبدره که ل
تماشائی رسیده اند اگرچه خود را باعتقاد خود بمراتب کمال فائز میدانند شعر من مقبول
دل است و موج طبیعت روح تمام صحت است و در بعضی نسخ مصراع اول چنین
واقع شده شعر زِ ناتوانان الله سوج اکثر عزرائیل افزار او و به بود که در دیگ
انار و عوامل مصالح لقمة الحلیه یک نوع حلوای است تو باغ شراب انواع الحور
قسم حلوا

دربیان نسبت بجانب عم که طبیب بود صفحه ۱۱۶

قوله در سوی عم آه بقراطا نام حکیمی است نام پدرش راقلیس بود بعضی از مورخان
گفته اند که بقراط معاصر بهمن اسفندیار بود و برخی بیان رفته اند که ظهور او قبل از جمیع
سکندر بصد سال بود و آن حکیم معیشت آثار بقول مولف تاریخ الحکما شاگرد اسقلیبوس
اول بود که صنعت طبابت را او وضع نموده و از معمار اوست که علوم شرعیه در د
قرار گیرد نهایت اعمال حسینه را از مرل بیرون برود قوله موسی الی ره راه
آه آسی طبیب راه نشین یعنی سخن من چون سخن کلیم الله بر از لطافت معانی
و سرالت الفاظ است رشک کوه که محض حرف صوت لی معنی است و رابع صوت
دیگر است و بعضی من احیاء مرده طبیبان و مرده دلان میکند مثل حضرت عیسی ع
دلسا را نشنم که جهت محض ... مرده مردم شوم قوله هزار دوبه آمد بی سردار و

تکسیر کم و سکون دوم و ا دی کہ برائے اسهال بکار برند ش تدر ر ما نکو ا ست کہ
نام داروئیست و چونی سیاه مائل نقش تہ مدیر یہ ملون +

در بیان حسب حال خود ۔ صفحه ۱۲۸

قوله در حلق آن دربعد آه سرا است واحاد کہ عبارت از ۱۴ ۱ مرد و الف استیسی
او تریس حسادی تو ام آه مرا آورد و در حلق من می سد و سیری نمی آید قوله
همرنگ آه رشک سرو است یعنی مطلق و مراد سیاه او ست در دوم سرد و خشک
در طعامها داخل کنند و عربی اسرار یس خوانند تخمش مستقیں انجا کہ طبیب است
وقت فصد گردن کہ ای موید الفضلا و در محمود لیست بالفتح رگے کہ طبیب بر آن
دست نهد برائے رگ زدن نشتک و رشک کسر اول و ثانی طبیب و جراح را
گویند کافی برآن مرقد و مرد و دیا لتشدید طعام سے گوشت کہ از کثیر و امثال
آن درآں کنند و سمور بیمار دهند کافی بهار تیم قوله وار طالع لیلے اقتدا آه
میلاد سیاہی مجهول بوقع و او طبیب و دارو و درویش مکر بالضم تلخ و نام داروئیست
صبر عصاره درخت است تلخ کہ آن را ایلوه گویند مطلب این ابیات آنکه حسان کہ
تقویم را زیاد از یکسال عرفی سود نیست طور از سحت خود عیار جید رو تعظیم
مردم سیاکر لهذا تقویم با زکاری دیگر نیاید و نیست اہل تعیم بالایق سود
و تقویمی کہ عدد از مرور یکسال بقید برگشت وار ہر جا دریده و توده توده عبار برو
است مانند سحر آزاد ورکیند و ما کہ گفتی با گدای او را سرد با آنکہ از کتب حامد

بیرون آورده برد کاں دارو پرورش پرستد و او کا سے ازاں تقدیم وجہ قطع

کند و گاہی بصورت مربع چنانکہ در دار و دروستی مصلحت وقت اقتضا کند و مدار اینہ

دبارہ کا عادت کرار سوم حدا نموده بود دواہی تلخ از قسم مروصبر دراں سپید

واکتفا براین بکرده سر آں کا عدد ارسے نامد ناحکم شود و دوا و مروں سپید

بسم حدا است کہ آں تقویم کہن ہم کہ درست رور گار رایا ک گرفتار نامده ام **قوله**

دیدم چہ جہودم از تسلیم یعنی کار ستوم اگر سپیده ماتم وایں الفاظ سنائی قسم

استعمال کنند **قوله** کاں آه مقرر ہست کہ چوں دود فتیله میاع رسد دماغ را دیر سبا

کرد **قوله** شر نگسا آه شر نگ مردوں یلنگ مطلق زہر را گویند و جزیره تلخ بود زد

کردر سحر ایستود و بعرسے حنظل خواسد و جو زہره نا سیر گویند و آں درحقیت کہ زہر گش

عایت تلخ میباشد اگر چہ بعد از ان شخص مرد بحال سپیده کامی مراں **قوله** من مرد

آه یعنی اعتبار ظاہر خود را نمیر دم مرده نموده تا یکساں خلاصی ہم رسانم وار دست

انساں مدد روم چنانچہ طوطی کہ بظاہر خود را مرده نمود و از بنداں قفس خلاص گشت

واں قصہ مشہور ہست بطاں یکسر کرو میاں سد مرداں عمص کشاده مطاق اسے

ترک عدت نموده **قوله** چوں مریم آه یعنی چنانچہ حضرت مریم علیہا السلام

وقت ہمت نا ابناں در بود کہ مدر کروم کہ در حرف مریم وایں قصہ مشہور جا سابق

تحریر یافتہ ہم باید است ساں گفتگو نیکم و سخن نیگویم کہ گفته اند سکوت

جواب جاہلاں است تنہا جی نام قصہ ایسے +

در مدح پدر خویش شیخ علی سجاد — صفحه ۱۳۲

قوله از تر آه یعنی از بیگوئی حلق تشنگم و بایست کسی پرده خود بدارم از دولت نعمت
بازه در وجود باوت گرامی تابوت بسیار است و یکسر بکاری مشغول و کمال احیاء
موقوف دارد قسم نام غلام حضرت علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه است قوله گرد
دل آه ای دل سوخته مرا غمخواری باید قوله صید آه باطل نادرست و ماهیر وشکار
هلال بالکسر ماه نو تا سه شب اول اهلال و بعد ازان قمر خوانند و بیره تاریک دوشاخه که
بدان وحشی صید کنند و بار برد بها بهین معنی مراد است هلال بفتح اول و کسر
ثانی آب بسیار صاف و در فارسی هلاهل زهر سخت قاتل که جان زبان کشند و بیچ
تریاک بمقاومت او سوا مگرد هلالی هر چیز که هلال بسته داشته باشد چون جام
هلالی کدانی بهار نعم و چون صفت سحابی موصوف توان نهاد پیاله هلالی مراد
جام باشد و لفظ کشیده ام گرد مصراع اول واقع است بدان سا مدت میکند
شیر مرغ بکسر ثالث کنایه از محال باشد یعنی آن بیر قادر پرورش نور و بسے
آنچه وقت نور و در کردن بادشاهان مردم از تحف و هدیه برند۔

در ستایش مادر خویش — صفحه ۱۳۳

قوله کارم آه یعنی اگر برکات مادر دستگیری میکرد از مزاج مرکه طبیعی است

ملامی بی یا متم زائقه نام ولیه مشهوره است صیانت بالکسر نگاهداشتن یعنی در
حفظ و نگهداشت از رائحه بدی میتین قدم است ملکیه چهارم سات آسمان است ای
هیچ وابستگی وتعلق باین عالم ندارد و ملکه علوی مراد است نسطوری ے القاموس
النسطورية بالضم وتفتح زمرة من النصارى تخالف بقيتهم وهم اصحاب نسطورا الحكيم
الذی ظهر فی زمن المامون وتصرف فی الانجیل بحکم رأیه وقال ان الله
دو اقانیم ثلثة وهو بالرومية نسطوريس انتهی و نسطور بضم یکم و سکون دوم
و فتح سوم دانشمند معان و ماکر آفتاب پرستان نژاد بالفتح و قیل بالکسر و بار ا ز
فارسی اصل و تخم و نسب و در ادات است اصل مردم نهاد بالکسر میاد در تیم و علت
وتن دو میمح کرده یعنی اصل او نسطوری و مومدی است ورسم و آئین او اسلامی
و ایزدی و شعائر اسلام ملبس گردیده **قوله** مولدآه دو عطاب نام جائی است
کرشمگاه و بک بود میلاتوس بالفتح نام پدر ذو القرنین و رومی زبان میلاتوس
امیر لشکر را گویند یعنی میلق یعنی لشکرها و اوس امیر را گویند و هرام یکے از
دانشوران باب پدر **قوله** مرزاه آه سیاسطو بالفتح والیاء التحتانیه معمدی
است ترسایان را پیروی سحروزان ترساکشیش مردن حتیش میتوایان
و رهبانان و راهبان و عالمان نصاری باشند و معرب آن قسیس است بکسر قاف
کدای مرغان **قوله** التسبیح آه تسبیح پاکی کردن و پاکی خدا را یاد کردن و شمار
کردن و سبحان الله گفتن ورد وظیفه تهلیل لا اله الا الله گفتن کرد بفتح اول

ماہی کردن و معنے کردار و عمل و کمر اول ہم آمدہ است مراں **قوله** نشاآه
یعنے از دل سدار خود بنام شب را بیداری میکرد واحیا رمیسا میکند سومین
دل مردم دل وقت علوم وقت اعمال مرعی پسندیده معنی سا ورده **قوله**
مدرس آه تصحیح اسم بیعت کردن صراح یعنے بصاحب ساز اعتبار مرامد میکند وبجه
میفرماید در سرانجام آن بی اعتبارم و مواعظ او حافظ من است از آفات رہا عزآده
بالفتح وراء مشدد وبعد الف دال مہملہ نوعے از آلات جنگ قلعہ گیری دآں آلتے
است کو مکرر از منجنیق کرداں سنگ بر سر خصم انداز مدار متعب ورشیدی وسراج
وبہار عجم **قوله** ناوک آه ناوک مصغر ناو وآں چوبی است میاں تہی کہ تیر از آں
گذاشتہ تو سہی مخصوص می انداز ند وکماں این حرب زاگاں تحقیق گویند وکثرت
استعمال تیر بدکور را نیز ناوک خوانده اند واین مجاز است واین تیر کوچک باشد نسبت
بسائر تیرہا وہمیں معنی شہرت دارد ملکہ بمعنے مطلق تیر شہرت گرفتہ و بعضے نوشتہ اند
کہ در اصل بمعنے تیر است وکاف برائی نسبت واین تیر ناو کہ چیز میان تہی است
نسبت دارد بہار عجم ناوک صبح کنایہ از دعائی مد ونصریں باشد کہ در آخر شب کنند
قوله شروان آه آمدست آن صوفی قرن تصحیص بودستی کہ میقات اہل نجد است
سمت احرام حج و مسا اویس القرنی صراح یعنے صحابیہ حضرت اویس رو بیں کہ مقام
ایشاں بود جہت ماده میلاد بودند تو استمداد بجاء آمدہ من ہم شروان را برکت
وصوفی اویس قرنی میدانم و من ہم بواسطہ صحبت او اویسی ام +

در مدح عمر خود الخ صفحہ ۱۳۵

قوله نگرسیحته آه اشارت است بحدیث نبوی کہ الشیطان یفر من ظل عمر یعنی
من از ترس شیطان حوالی در سایۂ او گریخته ام یعنی سایه از ترس شیطان کسی در سایۂ
حضرت عمر رض گریزد عبارتش محتاج او قوله از ملکش آه یعنی از ترس ملک ادریس ع
یعنی چندان علم دارد که ملک او بهرمس تا بحد علم و دانش رسیده قوله حور
برگشته آه عیان شرح میکند قوله تا برده عمر آه یعنی از آن هنگامیکه برده شد
مسکن و ماوا ساخته ام یکی به مرتبۂ هرمس رسیده است قوله اول ای
قول انگاه آه مراتب ترقی معراج کمال خود بطور اهل تنجیم می شمارد یعنی اول یک دقیقه
خرد بود بعد ازین شصت دقیقه رسانیده درجه ساخته که عبارت است از سی حصه از
بروج وار بروج ماه ها سیارۂ سبعه مدار که منطقۂ فلک البروج منقسم بدوازده قسم است
و هر قسم را برج نامیده اند و هر برجی را سی قسم قسمت نموده هر قسم را درجه و هر درجه را
شصت قسم مقسوم کرده هر قسم را دقیقه گفته اند یعنی از دقایق درجه وار درجات
برج وار بروج بیوت کواکب تحصیل می نمود که عمر مصطفی ﷺ کرد یعنی ابوطالب
با محمد مصطفی ﷺ کرد قوله پس عقلم آه مستفاد است از قوله تعالی الم یجدک
یتیما فآوی که در شان محمد رسول الله ﷺ واقع است یعنی عقل من از طرف او
این سخن در گوش من خواند که آیا یافت ترا یتیم پس جا داد و تربیت نمود

قوله آن کرد ناسپاسی این حال آه اهل عرب چون دختر بچه ایشان متولد
میشد زنده او را در گور میکردند از غایت ناموس دنیا که موجب غوایت است و در این
قضیه واقع شده قوله تعالی وَاِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ بِاَیِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ الموؤده زنده
در گور کردن ای یعنی که زنده در گور شدگان سوال کرده شود که بکدام گناه کشته
شده اند قوله حقه یعنی اول دانی مشردن گلوبند مرکان و در اینجا معنی حمیده
است بهشت شکل تعویذ ها وارد شده قوله زان آه از بهشت قسم آهن حمائل
بسیار بود و هیبت حفظ در گلوی طفلان می انداختند ای از ان عالم بهشت آهن چیده حمائل
نموده بود در رای دفع چشم زخم

در بیان تربیت عم خود صفحه ۱۳۸

قوله چون دید آه یعنی چون که مرا گو ما دید تخته دانش را در پیش نهاد و به تعلیم من
کوشید قوله چون کرد آه متاله بالغ حاصل بودن و گرامی و افزون شدن
دیرو ران کتاب بالضم والتشدید و بیرستان و از جهت ضرورت شعر به تخفیف
خوانده میشود قوله چنانکه آه یعنی چندان مرا تربیت نمود که از الحمد تا سوره
والناس کرمه مصحف مجید رسانید و از لطف و بهای مبارک او مصحف
دانش را بتمامت رسانید و آدم گردانید قوله اول آه بدانکه الکر لطیفه و جواب
آن بتعداد است از قوله تعالی خلق الانسان من علق آمده یعنی همه آدمیان را
ابا ره چون بسته یعنی آدم را از خاک آفرید و فرزندان او را از چون بسته ای

اول سخن لطیفه و حوالت مرا به تقریر آورد و منزّه این آیت را من تعلیم نمود که
حقیقت خود را دریاب که در اول خلقت چه بودی و الحال کجا رسیدی و چها حاصل نمودی
قوله داده اسلے و مده آه اِصلاح بالکسر بصلاح آوردن و نیکو کردن خلاف فساد و سقط
بکسر سین و سکون قاف سخه با تمام کار شکم و ریختن آن بار که بصفت عنا آتش دان وزند مثے
جان است مقرر است که زندگی روح که عبارت از متعلی بدن اوست با نوار الٰهی متصل
گردیدن او بعالم علوی و سقط روح اشارت است بامادن او از مرتبه کمال حصول بار
مسبطران اطوار تامرضیه که از رنگ در بعض حین طاری احوال او میگردد یعنے هم
من کسانی که از علم اصلاح رست توان آورد و درست داده حقیقت زندگی و مردن
روح را من تعلیم نمود و طریق با حق اسرار عامه و اطوار حمیده من هدایت کرد تا مرتبهٔ
کمال رسیدیم و از جمیع دقایق و حقایق بهره ور و برگزیدیم ان در دیدم نحوی استاد
مترد **قوله** کرده آه یعنے مرا لعبت دان و لعبت آموز ساخته و از لهو و لعب خلاصی
بخشیده چون لعبت دانی بکمال دید در حق من چنین فرمود که رسیدهٔ تو بکمال و بستی
تو که گم کرده شوی و از راه سبقی **قوله** آن شته آه یعنے که از وهم خاسته مستی است
مراسمی که اکثر امتیاز آن از وهم است و علمی که از عقل سر برآورد چه الٰهی است و علیکه
تعلق بحس دارد طبیعی موسوم شده **قوله** بر من آه یعنے هرچه بر من درستگی
و ناهمیدگی کرده شده مطلوب بود به یقین مبدل ساخته و اسرار را بهر صد را
کتاب ودعای مدد بان مرا داد که بهر زبان تکلم اسرار حقیه کردم و لطائف را بیان

بیکو دو صبح رسانیدم و مصراع ثانی در نسخه لبیح چنین است که سر بر صید

زبان کشاده + ای اسرار صد زبان را معلوم بوده **قوله** حل کرده‌ای که هر چه

آن حروف مقطعات که در مصحف مجید واقع است و آن را اسرار قرآنی می‌نامند

و تحقیق اسرار آن اسرار بغیر از حق علیم موقوف و اطلاعی نیست باعتبار آنکه حرف گردد در

حساب بیارد همه چهارده حروف اند و اگر مکرر را هم بشمار در شود و مکرر حروف بیشتر شود

آن حروف مقطعات مالوف از روی ترکیب یا مرکب حروف واقع شده چنانچه کهیعص

یا چهار حروف چنانچه المر و یا سه چنانچه الم و یا دو چنانچه حم و یا یک چنانچه ق

یعنی بهم بر زبان بیتر چهارده حروف مقطعات قرآنی را حل و یک بودن ایما باعتبار

تکرار و چهارده بودن باعتبار غیر تکرار و مرکب شدن ایما باین اعداد مجموعه

عالم نشان می بوده و آنچه اسرار معنیه بود همه را با قامت دلیل و برهان معلوم می

کرد **قوله** پس چهار اسرار آن چهار آه چهار مراتب عبارت از مرتبه ناسوت و ملکوت

و جبروت و لاهوت است یا چهار مرتبه عقل - عقل هیولانی - عقل بالملکه - عقل

مستفاد - عقل بالفعل - و چهار علل اشارت است بعلت مادی و علت فاعلی

و علت صوری و علت غائی یعنی حقیقت چهار مراتب را تقییه می بود و اسرار علل

اربعه را تقریر آورده چالیس طبیعت می گردانید و در بیت ثانی اشارت صریحاً

حل نموده که چوب علت مادی است و کرسی علت صوری و کرسی مصنوع علت غائی

و نیز لفظ کشاید کنایه از علت فاعلی بوده بود **قول** آورده آه یعنی جهت

ثبوت کردن حدوث جهان مثال درست نتیجه نیاورد و حدوث جهان را یقینی
می ساختند از صدا این که طریقهٔ مرضیهٔ اهل هدایت است بار داشته بشرف
تحقیق مشرف و معزز گردانید **قوله** در علم اسماء آه درین بیت اشارت است
بآیه کریمه وعلم آدم الاسماء کلها **قوله** هم دایه آه دایه باعتبار پرورش آهی
طیب شعرتم بالضم والتشدید را سه معبر عربیت حوان **قوله** و حصرم آه یعنی
دروات می که در بار رسائی و خامی بمثابهٔ حصرم بود از آتش آفتاب تحقیق رسیده
و آب بهم رسید و مرتبهٔ کمال در رسائی بازگشته ازین روایت که مرتبهٔ ادانی و خامی
است بسیختگی که مرتبهٔ کمال و بهبودانی است رسید **قوله** نوشته آه یعنی جهان
درست ساکی خورای مرای هر دو لب مرا کوشته که این سیاه است و آن عبارت
از خط است نوشید الهی خط برآمد هر شاخ سنبله را داس گفته که بصورت داس مشابهت
تام دارد **قوله** از مرف آه مرف کنایت از سعدی او و معنئه ازو **قوله** بر
لوح اسے نون آه ای بر رخساره من که تحفهٔ سعید است بیا مگردش رابسود
نون والقلم بیرنگ سیاه نوشته چون خط گرد رخساره دائره نما است بسوره نون
والقلم تشبیه داده محض بلحاظ دائره نون جهت دفع چشم زخم یاسین میخوانند یعنی
هرگاه که من مردمی می نگاه میکرد چون مرتبهٔ کمال رسیده بودم برای دفع چشم
زخم یاسین خوانده بر من می دمیدند و در مطالعت من سعی تمام بجا می آوردند **قوله**
چون دیده آه مثل است که میگویند که فلان کس را شادی مرگ شد چون یعنی امر

که موجب اسقاط دال نقراح اندروج نسب حصول آن در رعایت اسرار آمده از بهایت
شوق که نسبت بعالم بسیط دارد وقفس بدن را شکسته بشتابد وهم می‌گوید عزت
بردست زن **قوله** خودگوئی آه یعنی هرگاه که نقش آدم از عالم رد والبس بیر
میس سکامانده خود بگو دالصاف بده که میتوان درین ملوها حسین عمر گذرانده ودر
یعنی بسیج مراحل اول ب ربوی حسن جهان توان برد ء واقع است یعنی تو
حسین جهانرا توان گرفت ء

در مدح ملک السادات امام شیرازی بین — صفحه ۱۴

قوله این قدر الے بن یا آه یعنی همت آن سید بزرگ آسمانی است که قوام جمع
وست **قوله** عرق ناک بریته رحمت و گ بدن وسال تشا بدن داخل بجز
قوله یک موئی آه اسے از طریقه ایقه معصومی سرموئی تجاوز کرده وتا بوده
صراط مستقیم شرع وجاده قویم دین بوده **قوله** بوده دراه اشارتست بحدیث
موسی علیه السلام انا مدینة العلم وعلیّ بابها **قوله** زان معمرآه آن در
اصل اول بود همزه ثانی را بالف قلب کرده بعد از آن حذف کردن همزه الف درآمد
بود همزه اول بحسب صورت که موجب جفا است سکست اوست یعنی دست ریگ
داوس ازان سده که همراه آن است ملک کرد رحمت و ربته دادن متن دعالم است
سکست حدوده **قوله** چه‌داست آه یعنی ازان بار که سایه آن همای اوج دولت
از سر جراسان رفته مرکنگرهای حار شهراد که مصر جامع در طرح دمرد و سری اسب و تصور

وآبادانی خراسان وابسته باینهاست چه دولت ست که موجب خرابی و ویرانی
است **قوله** گر باز آید تن آسان شود ای خوش وآسوده شود یعنی اگر تشریف
قدوم فرخی لزوم امیر شرف الدین بار دیگر خوش شود و نظر مربی عنان توجه
بر تابد خراسان در عمارت و آبادانی و حسن و لطف هوا جهان رفعت و وسعت
یابد که عنقا در خراسان مکان گزیند **قوله** ز بو آید هزار اول مفتوح و ثانی مشدد
بلبله و گلوگاهای زرین و سیمین و امثال آن که در ساحت این قسم کشند بار بیت
بلبله هزار خوانند و بعضی از شعرا متقدمین و متأخرین بعد ساخت زرین به نظم
آورده اند یعنی برای رکاب ممدوح شهر هری را از جهت هدایت اهل غوایت زیور
گردد و سموی و حسن آن شهر زین را آراسته و پیراسته گرداند **قوله** تن
تیغی آن تیغی دو ستا وبام طایفه که شیعه خوانند و عالی سرکنه ازان طائفه
است و غلو کننده در کاری یعنی در محبت او دوست داریم ما با آنکه در دوستی
از غالیانیم اگرچه معنی غالی از مصرع اول بقید معنی مفهوم میگردد **قوله** عمر آه کینی
عمر استحکام گرفته و رگ و ریشه دوانیده و هیچ رگ خامس که ممد و معاون و سبب
حیات من بود بریده و در بعضی نسخ عمر هیچ رد است واقع شده چون نسخه تالی
رعایت الفاظ دیگر مناسب تر بود در متن اختیار افتاد

در مدح امام وحید الدین ابن عثمان — صفحه ۱۴۲

قوله دولت آه یعنی وقتیکه الماس سیارگان نام نوعی مال داشت ای در قید
حیات بود دولت سامان بود و مال پس آن دولت داشت **قوله** در هر کلمات آه
لقب او وحید الدین است و سه حرف اول او وحی است ای در هر کلمه او وحی نظر بر
تفصیل است نه بر وجه اجمال **قوله** در طب لب لی نقراط آه لف و نشر مرتب است
نقراط نام حکیمی کامل در طب و شهر بالعصر نام و در نوشیروان که در فن نجوم
دست داشت قسطا بالعصر نام حکیمی صاحب کتاب و قیل نام کتابی که هم نام مصنف
خواجه صابی نام شاعر جلیل نام بخاری جاحظ دانشمند مشهور در فن ادب **قوله**
سح آه سیبویه و مسکویه ائمه نحو اند یعنی از ترنم تقریر او در شک علم او سیبویه از حیات
سح سیح گردیده و مسکویه با چون تیره مند آمده ای فساد حول سیداگشته از غصه
محال که موجب آن از طبیعت است **قوله** شاگرد آه دو کان چهار سمت دکانیکه
هر چهار طرف در وی داشته باشد کنایه از دو کان سرنگ است و پیر عبارت از دنیا
باعتبار چهار رکن گویا تمام دنیا دکان اوست ای سیبویه و مسکویه شاگرد دکان
اویند و چهار سمت از در دست تعا است یعنی در معمور دو گاه همواره باقی است
مس مثل **قوله** در علم الهی آه یعنی در دانستن اسرار الهی یا در علم الهی که نام علمی
است از همه بهر و فایق است **قوله** از شعر آه حکمت اکثر از هند و یونان رساسته
و حکما محول از ان زمین ظاهر گشته یعنی از هند و یونان که معدن حکمت اند و ینبوع
حکمت از ان جا است ترجمه خاطر او چون شعر خالی است بلکه از شعر هم کم **قوله** تر

وعتر آه اعراب اگر مکسور خوانند علم نحو مراد دارد و اگر بفتح خوانده شود علے کرار
اہل عرب ظاہر شده مراد باشد اما معنے اول انسب بہر باب کہ در مصرع اول ابیات ہایت
تناسب دارد و معنے ثانی با بیت سابق کہ از مصر کم آمد بہندوستان است لواحق
قوله ساردیے آه ماقه از بیماری در ماسته کہ صحت کلی حاصل شده باشد محرور
اگر مسیقتش گرم و مار باشد قرص کافور قرص معنے بیمار رمد کہ رعایت سرد میشود
و جہت محرور الطبع فائده دارد یعنے از قرص تمس کہ در کمال حرارت است جہت
محروران قرصہ کافور بیمارد قوله ہر ماه اسلے تا مسہلش آه چون ماه دریج گردم
باشد مسہل خوردن نہایت مفید است یعنے جرح و کوکب جہت ازاله امراض مسہل
از وگرفته میسور نمار است کہ آفتاب از ان وقتیکہ مسہل او خوردو ارتیا و صریح
وارسته و این امراد مای است قوله گر فلست آه بوق بالفتح دراع یعنے اگر
دانائی و سردرگی او سیحج عو بنماید دامی کہ در دوی تمر است وار الداد ار محالات دور
سارد قوله در بعش آه یعنے از بعش فلکے تحت حساب و از شہاب علم آن تحتہ
بیمارد قوله حمائلش آه یعنے دشمنان او کہ حمائلش میل دارند کہ در چشم ایشان
کشیده کور باید بمود ما آن روئی قلم دارند کہ کار عرائی قلم موده مباد سے از علم بہند
بہر سایده مثل تحتہ حساب حاکسار ند میل تانی اگر معنے گردی گوید و میل
اول بہر معنے کہ باشد بیر معنے درست بشود ای خواہش گردی دارند یا قلم کردے
درست داشته نقش کمی و ہار است میکشند قوله باجدیں آه موسیقا یعنے

موسیقار است که موسیقار نام جانور است که در منقار او سوراخ ها است و از آن

سوراخها آوازهای گوناگون برآید و علم موسیقی از آن اخذ کرده اند یعنی او در

آنکه در هر سوراخ و وصل هر سوراخ مرغی آواز دارد و کمال مهارت دارد است درین موسیقی

موسیقائی است این علم موسیقی پیدا شد گویا از و برآمده **قوله** نام ایر تو و

زبان است آه یعنی مرغ گویائی هست است و دل او چو کرده رنگ و آواز است

اما آنکه مرغ گویائی مرغ هست است نامل ارغنون است و از آنکه دلش نامل آواز

و رنگ است دیده بالطرف ارغوان می گمارد و ارغوان را می بیند که این التشریح

شاید که اصل تقریر شارح چنین بود یعنی مرغ گویائی هست است و دل او چو کرده

رنگ و آواز است پس از آنکه دلش مایل او است دست میداند ارغنون برمی

آرد و از آنکه دلش دگرده رنگ هست دیده بالطرف ارغوان میگمارد **قوله**

دندان ای قول خور آه تا تم یعنی نامراد و مالا رسیده آمده نام مصرع اول یعنی نامی

است و نام مصرع ثانی یعنی اول و لفظ درآید مقتضی اینست و اگر عکس گویند معانی

لفظ درآید هم آید امید وار دندان مراد رستن امید برآمدن مراد است این و دیگر

از منش زمین آسمان ارغوان دمیده است که امید من خواهد برآمد و گواه دمیده

ارغوانی آفتاب است که بهر سر بام از صبح ارغوان رنگ می در آید و مراد آسمان آنست

که چون ارغوان منظور نظر ممدوح است زمین ارغوان هم نظر انگیخته و از زمین هر شرف

حاصل گردد **قوله** من مائده آه یعنی مائده رسیده و تمهید اعاده کرده ای کرد

یعنی ازین صدرالدین که پسر عمر خیام است می فائده حوم و عم می رسد و استاد
می لزوم داو مکرر می مقرر است که ازیکو فائده هم میرسد خصوص مستعد که فائده
مستعد میسر میگردد

در مدح نجم الدین احمد علی سیگر صفحہ ۱۴۶

قوله نجم الدین آه قیده بالکسر و الضم پیشوا حاذق میانه و کامل **قوله** سلطان
آه مصاص بالفتح والتشدید سیگر اسپ ماد سامانه است پسر علی سیگر است
قوله سرلوح آه یعنی از نام فرح مرنام او که احمد هست کرام الکاتبین بر صحیفهٔ عقل
الی نوشته اند از لقب او که نجم الدین است سوره و النجم تحریر نموده اند اما به لفظ
نجم اسپ کمال تاکید که هیچ در دگر داشت المتود بطریق لف و نشر غیر مرتب که احمد
معلوم است . النجم مقطع است یعنی از نام او و از لقب او برکات سوتین پیدا است و
دستگان اند میمون می مند که ای التسبیح نجم در لغت لفظ نهادن بر حروف است
پس تقریر لف و نشر راست نیاید درین صورت اکتفا بر بیان سابق اولی است **قوله**
به نعت آه یعنی الله تبارک و تعالی که قسم نجم یاد کرده و النجم اذا هوی
دید و ازین کمال احترام ظاهر بود اگر دیده از جهت آن بوده که لقب نجم الدین
است **قوله** تا تسج آه یعنی ازان هنگامی که تسج کلاه معرفی که قسمی هست از کلاه برج
ساخته جو شیدران کلاه معرجو را دا بموده اند حق آفتاب مرجود از کلاه معرجی
نهایت لطافت دارد **قوله** شاه داران آه اولیاء الله و سالکان سالک

ربانی که هیئت مطور نظرے متور شان درگاه الهی است و سجدگاه رحمت
موسوم شده اند قوله چون دولت آه یعنی که متی رسد دولت کسے آید
وقت می رسد قوله ارباب آه یعنی در ترویج دین متین و تنسیق امور اسلام
ریاضت بهترین کائنات مشرف است و آنحضرت مهاک مدار تشریف فرموده بود
پس حاصل مستانه مهاک مدار است و اصحاب سید است قوله من ساغر آه
یعنی من مستانه ساغر دارم و مراد از شراب صاف وحدت است و شراب ساقی ر
ساغر دارد تشبیه لفظ گرداید دولت فلک گردون یعنی آنچه در مصرع اول گفته
ام او را تشبیه دولت کس چون ساغر را لفظ گرداند شاعر متردد یعنی شاعر مداح
اویم و لفظ می راجون فلک گردیدیم مسگرد دائم او دریائے پاک مواج جود و کرم
است قوله کارم آه فسح پیمش بر چیرے و بحران نام تعبیرے که مدار را پیدا
آید در تپ مطلع یتال دوم بحران حل آه اسامه کیدای العراج قوله روشنم
آه صبح امداد یا اول وعده دیا یعنی دوم ثناست وصاحب مدار عم حد امداد
گوید که تحقیق است که امداد پیش از طلوع آفتاب حقیقت است و بعد از روے
مدار و نام جمع آن ابتیاس صباح مقاله ثبت و نام مقاله شام در سالست
قوله خود ظل آه یعنی سایه رس وقت شب دیدن عکس ہے و سایه زمین است
است که از حیلوله زمین میان شمس و مردم پیدا شود قوله شد ارده آه اشارت
است بحدیث قدسی که ان الله عز و جل فی کل لیلة الی سماء الدنیا لینزل

من دایع ماحسه وهل من مسعر فاعمره قوله شب غواص آه اشارت
است بستاره‌ها که بصورت صدف در فلک نمودار میشود قوله غواص سیاه
رنگی آسا عبارت است از شب و صاحب گهر باعتبار ظهور ستاره‌ها شب ترصیص موج
عطارد خاقانی قوله عرس آه شعر و دان یعنی یک قصیده کز ابیات الفاظ
و دقایق معانی چندان سحر انگیز است که در حق من طریق مدح درموده +

در مرثیه امام الائمه آه — صفحه ۱۴۹

قوله صدر بست آه اسے از غم مرگ عماد الدین سلامت هم نماند قوله سوختی
شهید آه اسے در غم او بشتن موی الاهر و باریک شده موشگافی میکنم قوله شک
پیسا آه یعنی از غم و الم بسان موی ضعیف گردیده ام سے که از من بهر مد گویا رمو
مو راده است قوله الان آه ابهر تباه رنگ یعنی اکنون مرده‌ای تو شهر گمراه وار
حیات و بیدسا حی توان کرد این و الان و زاری کنان و فریاد در ان کنا ے
رها نی قوله تا آخر دم آه در دو اول اسے از درد اول بیماری تا آخر دم
اسے تا آخر دم و السیس افضل خاقانی قوله اکنون غم آه یعنی غم جدا ئے
او بیش چشم دوستان سد سیاب را آورده اد بیانی مهجور گردانیده و سد سیاب
عبارت از اشک است حشمت روش یوسف نام اس یعقوب قوله این
چاه آه این اشارت بسوئی عماد الدین است و چاه عبارت از قبر قوله

رتبه پیشوای همه رسانیده باشند **قوله** آن کرده اه یعنی جامه چاک
جامه را چاک می زند آن سرور سپهر را که جامه کحلی است و چاک را که جامهٔ
بودی است چاک زده یعنی انبیا سر برده بیاورده و تارک گشته ما مدینها
چاک زده باشند که آنچه اسرار مخفیه انبیا بود معلوم بوده **قوله** الحکمان کیست
ابوجهل **قوله** العزة اسلے قول الحکیة آه تحته بالعلم سپر یعنی در بعثت آنحضرت
رسالت پناه شمشیر من و لشکر من عزت است اسے از برکت بعثت محمدی
معزز و معصوم و در مدح محمد عهدی سپر و عسکر من حکمت است **قوله** آن
قائل آه یعنی آن ممدوح که شعر از قائل معروفی است و گفتار شعر او کالمدسرات
کرامیر شریفه در کلام او معاعده **قوله** گنج وربتی لیے قوله زیعت آه یعنی
شرع قویم و دین مستقیم محمدی را که گنج قربتی عبارت از دست رای صواب
سامی او دید قلم سعری خود را از دانی گنج شریعت گردانیده زینه کنندگان
اسلام را بدست آورده دست آنها سپید تا بار موجب زینه اسلام گردیده اند
حرم زینه بالطلان بیعت. **قوله** همیون ماهی آه د هر دو طرف ماهی جیر سے
میباشد که دو دست بریده مشابهت دارد **قوله** او دامع آه دمع العتیح
بیشکس جیا که معر رسد متمه دامع ستکنده سرو دامعان نام شهر بیست
قوله ابالا آه یعنی از نور الهی و از تجلیات سرمدی که عبارت از جاده سجاح
اراده صریعت ماشند حدیث عیش داشته صبح طاهره را که از اعلان حسن

صاح اندنام بوده است تنگ وتاریک ساحتہ معنی نام کریم عین الشمس
نام موضعے است درمصر کہ معدن لعل است دراسما است دہن السلسان نگسان مر
ودرں سرطان نام وحشے است مشہور درمصر گویند بعد از طلوع شعری الستر ے
کہ از آں ساحتہ است در برگ آں بودہ معدر وعں ازاں رواں شود نامت
جمع کنند و بعضے گویند سیپ ہا در بیر ہر رسے گہ شتر دہ اند بیا وبر دو ہتحاں
وسے جا است کہ قطرہ بر سیر گاؤ بچکاند بعدار لیکن نامدہ دلر سیر لستہ شود و بر
آں بچکاند و بہم رسد آب اند شیر سفید شود و آں را العربی دہن السلسان خوانند
و موضعے کہ درحت لسان آنجا است باغ در عول بودہ است و آنرا عین الشمس خوانند
و گویند اینجا معجزہ عیسیٰ است و بحکم آنرا احت لسلسان گویند گرم و خشک است در
دوم کو وحت درجہ را رابع باشد بعہاں در منتخب و بحر الجواہر و کتب معتبر
آوردہ اند دیو دلاں اشارتست بستارہا پیدا مراد ممدوح **قولہ** مدتش
آہ چوں عصاے موسیٰ سفید را سیاہ گرداند و سیاہی سوعلامت جوانی است پس
مراد آنست کہ مدقلم او کہ مثل عدل ہس نگار دنیا کہ عمور کہن سال ہست مرا
میکند و رنگ و رونق کہ جواں را باشد باو عطا میکند **قولہ** زاں خامہ آواہ
ازاں قلم کہ سبب رونق دیں است دنیا مہ تاج دیں و اسلام حامل گردیدہ **قولہ**
کیموی آہ وا اسے مصیبت موسیٰ و حکم عدالت آگیں وقتہ آنقدر ضعیف و زار شدہ
کہ جسم او در لاغری مثل موئے گردیدہ و از ضعف و نالوانی کہ مثل موی او شود

کہ حرکت نکند چنانکہ اگر کسی افیون بخورد و از حس و حرکت باز ماند +

در ستایش ابو المجد آہ صفحہ ۱۵۵

قولہ موسی آہ جمال الدین محمود نام ممدوح است و ہارون علی نام برادر او ست محمودی یعنے محمود نیست کہ برادران علام او یید از من کوشش ارکان اطاعت قولہ چون ہمام آہ ہمام ممدوح سلطان محمود غزنوی کہ بتخانہ سومنات کہ اعظم معابد کفر بود خراب ساختہ قولہ سے آنکہ آہ محاق بالضم آخر ماہ و شب تی آخر ماہ و محاق گردش ماہ را نیز گویند یعنے ہر دو برادر چون ماہ و آفتاب اجتماع دارند و نقصان محاق در میان ایشان متحقق نیست ہر ستارہ کہ با آفتاب در یکساعت جمع شود محترق میگردد و آنرا احتراق گویند مگر ماہ کہ اجتماع باسد قولہ کعبہ آہ دو گوہر عبارت است از ہر دو برادر +

در مدح خواجہ عز الدین قصّاب صفحہ ۱۵۶

قولہ عُزّیٰ بالضم و التشدید و الف مقصورہ نام بتی عُروہ بالضم گوشہ و دستہ کوزہ و دستہ ہر چیز باشد و اینجا کنایہ از مصحف مجید است عزت بالکسر عزیز شدن و ارجمند شدن عزیزی بطریق قسم میفرماید کہ اگر عزتے از ممدوح خود در ہیچ جا تمام ترو کامل تر دیدہ باشم در دست من مصحف مجید نیست بت است ای

شعار کا فرے اختیار نمود با شم وار اسلام وست وا داشتہ **قولہ**
آں میدا مرا سے حال با کمال او موجب وحشت وجوشوقی صعداں است تکلم
کردن او موجب سکوت عاملاں است ہرگاہ درحرف گفتن و اسرار بیاں نمودن
ورمے آید گویندگاں را مہر سکوت برلب میگذارد **قولہ** سامی است اسے تولہ
ما ہیچ اہ چوں قصار لقب مروج است میفرماید در عالم یقیں او سوائے دیں او
ا ر سوا ودرمیں صاف ریا گیرہ است وہو اسے دیں او ر اسباب ارگا سے
کدر و تیرہ لساختہ آرے قصار را ا ا ر کہ موجب تیرگی ہوا است چہ کار **قولہ**
سے آنکہ آ اسے گرد حسارۂ او حظ مہر آوردہ وآں سبب پرتش حس جہاں
او رورتش گردیدہ ملکہ موجب اردیاد خوبی شدہ **قولہ** کہ شیخ آہ یعنے
از شیخ عمر ساہی یادگار است +

درمدح امام تاج الدین علی الخ صفحہ ۱۵۸

قولہ ما سے آہ اسے تاج الدیں کہ سمت علم وفضل وتقوی وطہارت خراج او
برا ہل است واجب است یعنے ہر یکے را ار اطاعت واجب است کہ اطاعت او
نکند چرا کہ او شاہنشاہ دیں است چہ جائی آنکہ تاج دیں است **قولہ** دو الفقار
گویا کنایت از ہاں حقایق بیاں است یا قلم حقیقت رقم **قولہ** سدی
است آہ شیباں نام قبیلہ کہ سدہ ت سرور موجودات قیام داشتند بعض

سمت ان برگزیدہ کا سات سفر وساہی بود مدامے دیں محزوی را
شارہ تیسابی است **قولہ** فرداآہ اشارت است بروز قیامت وما مودار
ایہ کریمہ یوم یفر المرء من اخیہ وامہ وابیہ وصاحبتہ وبنیہ
قولہ دام آہ اے جواہر اشعار کہ در مدح او بکار بردہ ام مطلب ومقصد
او است مید ام کو ہرگاہ کام او سراسجام یافت سہ حرف نام خود را کہ علی است
منصوب خواہد خواہد بود کہ خاقانی بردم من حق بات نمودہ وسبب
مالے موسع است کہ ای الترج چوں سہ حرف علی را منصوب خواہد علی
صورت شد د سے آں واحد است برس ولفظ منصوب در اسماء عام است
حرکت اعراب وساہی را +

در مدح قدوۃ المشایخ رشید الدین ابی بکر صفحہ ۱۵۹

قولہ از شمہ آہ اے از نسل واولاد ابوسعید بن ابوالخیر کہ از مشاہیر
اولیا ہست **قولہ** دام اے کاندر آہ یعنے دانم کہ سمت ایں سہ بیت
مالا کہ در مدح او گفتہ ام در بہر دو جہاں محروساہت کند زیرا کہ بیت و شعر من
در حق آنہا است کہ ہمدم ہیں اند و حق مراعات را نگاہ دارند حکم بیت الشرف دارد
از انکہ شعر من بمرتبہ کمال است اگر کسے را مدح کنم او را از علک مالا تر گردانم و اگر
ہجو کسے کردم او را باسفل السافلین رسانم +

در مدح جمال الدین موصلی — صفحه ۱۶۰

قوله از نشر آه نشر بالفتح فاش کردن خبر و بر انگیدن و نشر بالضم تعوید والسوین ای از گشتن و شهرت دادن شمائے از تعوید هاں سے سار م دار و شعار خود میخواهیم قوله از بس اسے سمع آه سماعت کر مشاقے که دست کسی در دامن حصول او نرسید مانند طویل رشته مروارید منظم بالکسر و فتح میم و سکون طا طرے کہ دباں شکوه میر آں هبد یعنے از لسکه ذکر او گوش کردم سمت سماعت حبیب است که در دیگرے سود دیت گوش من از دامن او گوهر رسید و طبیعت من شیرینی حلاوت حاصل نمود قوله از هائے آه اسے شیق که آزاد عرق شد و حیثی هوا مسد ودو علقه مراد هند گردار دو مائی سحا کیا لیش اعاده قسم کند هند وک مصر هند و که معنے غلام باشد٭

فضل آخر فی مدحه — صفحه ۱۶۱

قوله جواهر ست اللدرر کنایه از مضامین این کتاب است قوله سرباآه موجب حکیمے که در حق سارق است السارق والسارقة فاقطعوا ایدیهما و دست بریدن دست مشتری که در صیس است از آن بوده که او قاسمے

ملک است **قوله** بهارکجاں اے بهار خواه ما العاطفے که دران غلط میکرد
قوله من آه اشارت است بنوشتن این مثنوی در مدت چهل روز **قوله**
برگردن آه یعنی این عقد گوهرین را که اشارت بکتاب است برگردن آفتاب
ازان بستم که ازو دستی شود که دران کتاب را بگیرد و مجلس جمال الدین مد مصلے
بسازد **قوله** این عقد که ختم شد اے قول گم بوده آه این کتاب که سام او ختم
کرده ام اصلش اینست که گوهر ہائے این معنا ہیں از او بود و من او را ترتیب داده ام
پس این عقد در حقیقت گم شده بارگاه اوست که بتوسط آفتاب بدست من افتاد
این اشارتست بآنکه از اول تا آخر خطاب او بوده اکنون که بمدتش رسید بها ما
گم کرده خود را باز یافت ازو اعتبار حاصل است اگر خواہد بہائے آن عطا فرماید
و برا خود که نتوان خواست چه در مثل سابق من بیت **قوله** گر خاطر آه یعنی اگر خاطر
مبارک را دلپذیر آرد این تحفه که اشارت بهمین کتاب است معنی است الا حدیث **قوله**
گر آید آه اے دین کتاب آنچه گفته ام اگر کسے مثل او گوید کافر باشم **قوله**
این دعوت آه تهلیل لا اله الا الله گفتن آمین بالحمد کاملا یست کرورا جابت دعا
استعمال کنند یعنی قبول کن دعا را کہ الی المنتهب +

هذا آخر ما لحقته لا معانی من الشرح

المعروف لابن عبد السلام

والحمد لمن ختمته

من كتب اللغة من نكات رائقة وزيادات فائقة في سنة
سبع وستين بعد الف وثمانمائة المسيحية مطابقا لتمام الف ومائتين
واربع وثمانين الهجرية في بلدة لاهور قد صانها الله من الجور
بعد الكور

تمام شد

بقلم فقیر محمد ساکن موضع چن ضلع جہلم

اشتہار

تصحیح نامہ اغلاط انتخاب تحفۃ العراقین

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۴	۸	ھیکمد	بیکمد	۴۵	۵	ناشں	یاشں
〃	۹	مجعہ	مجعۂ	〃	۹	عم	رعم
〃	۱۱	آمد	آید	〃	۱۱	حہ	چہ
۵	۷	دیہے	ڈسیئے	۴۶	۸	آآحیر	اماحیر
۱۸	۴	راری	رارمی	۴۷	۲	وپی	وپی
۲۳	۱۲	جق	حق	〃	〃	وسیے	وسیلے
۲۵	۴	تیرہ	تیرو	〃	۳	سموس	محوس
۳۱	۸	ملک اور	ملک اورراہ	۴۷	۸	یکرہ	کیمرہ
۳۴	۵	〃	〃	〃	۱۳	ماوگھتس	ماوی گھتس
۳۶	۷	ماں	مار	۴۸	۳	حلق	خلق
〃	〃	سقر	مستقر	۵۲	۸	کر	کر
〃	۱۱	الوریا	الاورارا	۵۳	۱	ریں	رمیں
۳۷	۱	گریم	کوم	〃	۱۲	رریبی	زرمیں
〃	۴	ملک اور	ملک اورا	۵۴	۳	محوط	معط
۳۸	۱۱	درواں	درواں	۵۵	۲	دودسیگے	دودھیگی
۴	۸	بہادی	سادمی	۵۷	۲	مسدس	مُسدس
۴۳	۱۸	دسیے	ڈیبی	۵۹	۴	سطر	سفر
۴۴	۲	دعو	دیو	۶۳	۴	دیی	ڈسے

صحیح	غلط	سطر	صفحہ	صحیح	غلط	سطر	صفحہ
سمیع	حمیح	۱	۱۱۱	مریمیس	مریش	۹	۶۲
اومہ	اوسہ	۶	۱۱۲	ادلبارا	ولیارا	۱۲	۶۳
سایۂ	سایہ	۸	〃	عرو	عرلو	۱۳	۶۵
دیبا	دیا	۸	۱۱۵	سال کاں	سالکاں	۹	۶۷
رو	رہ	۱۳	۱۱۸	دریتس	لویتس	۲	۷۱
درساں حسب	بیاں درسب	۲	۱۲۸	را دریتس	رارولتس	۹	〃
لطاف حشم	لطاب حتم	۳	۱۲۹	ہرار	ہر	۴	۷۷
حراساں	حب اسار	۶	۱۴۲	سمت	سکت	۴	۸
حلیل	حسل	۱۳	۱۴۳	عراق	عساں	۷	۸۹
حسم	حسم	۶	۱۴۹	گرمتی	گمریتی	۲	۹
عقتی	عقتے	۱۱	۱۵۱	بیار	سیار	۱۱	۱۲
صادق	مادق	۵	۱۵۲	مص	حص	۱	۱۳
رہاسے	رہاسے	۵	۱۵۳	اسے	سیے	۲	〃
ہرکھا	ہرکما	۱۱	〃	حبشی	جیشی	۴	۱۰۵
درجہ	درچہ	۱۲	〃	رد	رد	۹	۱۰۶
عری لادم ہوردہ دوست		۱۳	۱۵۶	وسے	وسے	۲	۱۰۷
قماری	معاری	۱۰	۱۵۷	شود	شور	۶	۱۰۸
معمر	سعد	۱۲	〃	برآید	درآیبد	۳	۱۰۹
امد	اہد	۴	۱۶۰	مجاده	مساوره	۷	〃

غلطنامہ شرح انتخاب تحفۃ العراقین

ص	س	غلط	صحیح	ص	س	غلط	صحیح
۱۷۲	۱۳	س اور التمس	من صبح التمس	۲۱	۲	قمیل	تمیل
〃	۱۵	کے	کیکے	〃	۵	درتوہست	درتورُست
۱۷۶	۲	تیر	میر	۲۷	۱۶	قرہاں	قدکشتں
۱۷۷	۳	صاحت ار	وصاحت ار	۲۱۳	۱	سیدارمد	سیدادمد
۱۷۹	۳	آسحا	ایحا	۲۱۹	۱۳	داری	داری
۱۸۱	۴	رُمانہ	رَمانہ	۲۲۶	۱۴	کامت	کاتا
۱۸۳	۵	داوارده	دوارده	۲۲۸	۱۵	عمارت	عمارت
۱۸۷	۱۵	صرومومحب	صروبوصب	۲۳۱	۱۱	آیتہ	آیتہ
۱۹۱	۶	پیراس	پیراس	۲۳۴	۱۰	اراہ ہماں	راہ ہماں
۱۹۴	۱۵	آہ آہ	آہ	۲۳۵	۹	حاک یری	حاک پیری
۱۹۶	۳	درصمت	صمت	۲۳۹	۱۵	عرجہ	عرقہ
۱۹۹	۷	کہ مقام	کہ قوام	۲۴۱	۷	دراتساہی	درتپائی
۲۰	۷	سیں	سبیل	۲۴۴	۹	حطہاہی	وحطہائی
۲۱	۱	تقسہ	تعبیہ	۲۴۶	۱	بہتت	بہتت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۴۴	[illegible]	مودہ ہست	بودہ ہست	[illegible]	۱۱	ییر	تیر
[illegible]	۱۴	کے	کیے	۳۲۷	۳	معاد	مساد
۲۴۹	۱۴	آمد	آمدل	[illegible]	۳	سعط	سقط
۲۵۱	۱۱	یستاں	لستاں	۳۲۹	۴	آسی	آرسی
۲۵۸	۱۵	محدود	محدود	"	۷	ادانی	نادانی
۲۵۹	۲	لاتحادر	لاتعادر	۳۱۰	۱۳	اول	ازل
۲۶۱	۸	ارکف	امدرکف	۳۱۴	۵	آمار	آوا
۲۶۴	۱۳	ایں عالم	از عالم	"	۶	ناوار	ناوا
۳۶	۲۳۲	حرف حرف	حرف	۳۱۵	۱۱	وسیلہ ایں	وسیلہ ایں
۲۷	۱۷	اہل درد	اہل حدد	"	۳	مترتیب	مترتب
۲۷۷	۶	کمترت	کثرت	۳۱۶	۱۱	علی آہ صافہ	علی الاصافہ
۲۸۱	۱۲	دہم بروں	دہیم بروں	"	۱۵	ناں ست	سماں ست
۲۹۳	۱۲	ارطلکی	مارطلکی	۳۱۸	۱۳	عارواں	عاسواں
"	۱۳	سعلابی	سقلابی	۳۱۹	۸	معرومی	معروحی
۲۹۵	۱۳	گوشت گرمہ	گوشت گشتہ	۳۲۱	۱۵	کالتر	کالمتر
۲۹۸	۲	کہ	کر	-		-	۱